

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมไท ในเมืองเชียงตุง รัฐฉาน สาธารณรัฐเมียนมาร์” ผู้วิจัยนำบทสัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๑๕(+๑)^๑ แบ่งเป็น ๓ กลุ่มหลักคือ ๑) นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิในเมืองเชียงตุง รัฐฉาน ๕ รูป/คน ๒) ผู้นำชุมชนในเมืองเชียงตุง เช่นพระสงฆ์ ๖ รูป/คน ๓) นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับเชียงตุงและผู้ทรงคุณวุฒิในเมืองไทย ๕ รูป/คน และจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมรวมถึงการรับรู้จากคนในท้องถิ่นด้วยการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการ ประกอบด้วยประเด็นการสัมภาษณ์จำนวน ๓ ตอน คือ ๑) สัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์ ๒) คำนียามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย ๓) สัมภาษณ์ การพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมไท ในเชียงตุง รัฐฉาน สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ เพื่อข้อเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาสังคม ที่พบมาสังเคราะห์ วิเคราะห์ตามหลักสังคมศาสตร์ โดยอิงอาศัยหลัก แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง กรอบแนวคิด และอื่นๆ แล้วนำเสนอในประเด็นสำคัญตามวัตถุประสงค์ดังนี้

๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของเมืองเชียงตุง รัฐฉาน สาธารณรัฐสหภาพเมียนมาร์

๔.๒ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์เชิงวิเคราะห์

- ๑) ด้านครอบครัว (Family)
- ๒) ด้านการศึกษา (Education)
- ๓) ด้านศาสนา/ภาษา (Religion and Language)
- ๔) ด้านเศรษฐกิจ (Economy)
- ๕) ด้านการเมืองการปกครอง (Politic and Administration)
- ๖) ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (Environment and Healthy)
- ๗) ด้านวัฒนธรรมไท/ประเพณี (Tai's culture and Tradition)
- ๘) อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไท (Tai Identity)
- ๙) ข้อเสนอแนะและแนวทางการพัฒนาอื่นๆ

๔.๓ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย (Body of Knowledge)

^๑ รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์มี ๑๕ ท่าน เพิ่มตัวแทนผู้ว่าเขตเข้ามาอีก ๑ คน รวมเป็น ๑๖ ท่าน

๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของเมืองเชียงตุง รัฐฉาน สาธารณรัฐสหภาพเมียนมาร์

เชียงตุง อยู่ในเขตรัฐฉาน คือผู้คนกลุ่มหนึ่งสร้างหลักปักฐาน สร้างบ้านสร้างเมือง มีภาษาและวัฒนธรรมประเพณี เป็นของตนเอง มีไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน มีเจ้าฟ้าปกครอง ในนามสหพันธรัฐเทือกเขารัฐฉาน อันตั้งอยู่ใน สาธารณรัฐสหภาพพม่าปัจจุบันประกอบด้วยชนชาติใหญ่ๆ หลายชนชาติมีชนชาติใดรวมอยู่ด้วยเป็นรัฐใหญ่รัฐหนึ่ง คือที่พม่าเรียกว่า รัฐชาน (Shan State) และ ไทยเราเรียกตามฝรั่งว่า รัฐฉาน หรือไทใหญ่ หรือคนไต คนไตทั้งหลายที่นั่นเองเรียก รัฐของตนเองว่า เมืองไต (เมืองไท) ...ชาวไตได้ถูกแบ่งแยกเป็นกลุ่มๆ ดังต่อไปนี้^๒ ๑) ไตคำตี้ (The Khamti Shan) ชาวไตที่อาศัยอยู่ในแคว้น คำตี้ ของเขตสะกาย (Sagaying Division) ของพม่าตอนบน (Upper Burma) ๒) ไตมาว (The Mao Shan) ชาวไตที่อาศัยอยู่ในหุบเขา และลุ่มแม่น้ำมาว (the Mao River valley) ๓) ไตชิน หรือไตเงิน (The Gum [Hkun] Shan) รวมไปถึง (ชาวไตโหลง, ไตเหนือ, ไตลื้อ, ไตดอย) ได้แก่ชาวชาติพันธุ์ไตที่อาศัยอยู่ในมณฑลเมืองเชียงตุง (Kengtung) ในรัฐฉานตะวันออก (Eastern of Shan State)

คำว่า ชาน ในภาษาพม่า กับคำว่า สยาม ในภาษาไทยเป็นคำเดียวกันหรือไม่ คำตอบก็เป็นคำเดียวกัน สะพานเชื่อมที่แสดงความจริงข้อนี้ก็คือภาษามอญ มอญเรียกคนไตในพม่าและยูนนานว่า เซม และขณะเดียวกันก็เรียกคนไทยในประเทศว่า เซม เหมือนกันหมด ... ชาน ทั้งในภาษาพม่าและอังกฤษรวมทั้งภาษาฝรั่งอื่นๆ มีความหมายคลุมถึงชนชาติไต-ไททั้งหมดที่อยู่นอกกลุ่มเจ้าพระยาและนอกประเทศลาว (คำว่า ชานหรือฉาน และ สยาม เป็นคำเดียวกัน) รวมถึงเป็นคำเดียวกับเซม ในภาษามอญซึ่งใช้เรียกชนชาติไต-ไทโดยทั่วไปไม่จำกัดขอบเขตการเมืองและสังคม^๓

เชื้อชาติในแผ่นดินรัฐฉาน (ไทใหญ่) นี้ ชนชาติไต^๔ (ไทใหญ่, ไตชิน, ไตลื้อ) มีจำนวนมากกว่าชนชาติอื่นๆ เมื่อคิดเป็นเปอร์เซ็นต์มีประมาณ ๖๘ เปอร์เซ็นต์ ของประชากรในพื้นที่ทั้งหมด ส่วนมากอาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่ราบ ฯลฯ

แผ่นดินรัฐฉานหรือไตนี้ มีประวัติศาสตร์มาทุกยุคทุกสมัย มีกษัตริย์ปกครองบ้านเมืองมาอย่างอิสระ โดยแบ่งเป็น ๓ ภาคใหญ่ ภาคเหนือมีลำเสี้ยวเป็นเมืองหลวง ภาคใต้ มีตองยีเป็นเมืองหลวง ภาคตะวันออกมีเชียงตุงเป็นเมืองหลวง จนกระทั่งอังกฤษได้เข้ายึดรัฐฉานเป็นอาณานิคม

^๒ Sai Kam Mong, *The History and Development of the Shan Script*, Silkworm Books, 2004.

^๓ จิตร ภูมิศักดิ์, *ความเป็นมาของคำ สยาม, ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ*, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดวงกมล จำกัด, ๒๕๒๔) หน้า ๗-๑๑.

^๔ อ่านรายละเอียดประวัติศาสตร์พันธุ์ไตทั้ง ๕ โดยย่อในภาคผนวก หน้า ๒๑๐.

ระหว่างปี ค.ศ. ๑๘๘๗-๑๘๙๑ (๕๔ ปี) สืบมาจนถึง ค.ศ. ๑๙๒๒ รัฐไต ๓๓ รัฐร่วมกันจัดตั้ง "สหพันธรัฐไต" ปกครองกันมาเรื่อย จนเมื่อประเทศญี่ปุ่นเข้ายึดได้รัฐไต (รัฐฉาน) ไว้ได้ระยะเวลา ๓ ปี คือ ค.ศ. ๑๙๔๒-๑๙๔๕^๕ อันเป็นช่วงที่เชียงตุงเป็นจังหวัดหนึ่งของไทย "สหพันธรัฐไทยเดิม" มีพลโท ผิน ชุณหะวัณเป็นผู้ว่าการ^๖ ตั้งแต่สร้างบ้านเมืองมาร่วมกันมาคือสหรัษฎานคือ ๑) เชียงตุง ๒) แสหนวี ๓) สี่ป้อ ๔) ลายข้า ๕) เมืองนาย ๖) เมืองหนอง ๗) ลอกจ็อก ๘) หย่องห่วย ๙) เมืองหมัด ๑๐) ทองเพ็ง ๑๑) เมืองเกียง ๑๒) สามคา ๑๓) เมืองป๋อน ๑๔) เมืองปิ่น ฯลฯ^๗ จนถึงยุคของพม่าเข้ามาปกครอง ราชวงศ์เชียงตุงก็ได้สิ้นสุดลงในรัชสมัยของเจ้าฟ้าจายหลวง พ.ศ. ๒๕๐๕ (ค.ศ. ๑๙๖๒) อันมีสาเหตุมาจากนโยบายการปกครองระบบสังคมนิยมของนายพลเนวิน^๘ ที่ล้มล้างระบอบกษัตริย์

ขณะเดียวกัน เมืองรัฐฉานนี้เป็นแผ่นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีพื้นที่ในการเพาะปลูก และเลี้ยง สัตว์เพียงพอต่อความต้องการของประชาชนในแผ่นดินไต แรงงานที่ใช้ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมนั้นตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ส่วนมากใช้แรงงานคน และแรงงานสัตว์เลี้ยงเป็นส่วนใหญ่ ผลผลิตด้านการเกษตรที่ขึ้นชื่อนั้น ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด งา ถั่วลิสง ถั่วแระ เมล็ดทานตะวัน มันฝรั่ง หอม กระเทียม ชา กาแฟ ใบยาสูบ ส้ม สาลี่ สัปรด ผืน หมากพลู มะพร้าว เหล่านี้เป็นต้น

ด้านศาสนาและภาษาตัวหนังสือในรัฐฉานนั้น แบ่งเป็น ๒ ภาคใหญ่คือ ด้านตะวันตกของแม่น้ำสาละวิน กับ ตะวันออกของสาละวิน มีความต่างกันไปบ้างพอสมควรแต่ละพื้นที่ คือช่วงสมัยที่รัฐฉานเป็นส่วนหนึ่งของพม่านั้น กลุ่มผู้คนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา มองเห็นปัญหาที่โรงเรียน และสถาบันการศึกษาระดับสูงใช้ภาษาพม่าในการสอน พร้อมทั้งวัฒนธรรมของพม่าได้เข้ามาผสมกลมกลืนกับวัฒนธรรมไทยใหญ่มากขึ้น ตั้งกลุ่มร่วมอุดมการณ์ในการพยายามผลิตสร้างภาษาไทยใหญ่เป็นแบบสากลขึ้น ซึ่งเดิมมีหลายแบบตามแต่ละท้องถิ่น เช่น ลีกล้างอก, ลีกล้วน, และลีกลิ่น (ภาษาไตขึ้นหรือตัวธัมม์) ซึ่งมีความคล้ายกันอยู่ ตัวไตหลงจะเอียงไปทางพม่า ตัวธัมม์จะเอียงมาทางไทย จัดตั้งกลุ่ม "กลุ่มยกย่องภาษาไทยใหญ่" (มุกจุมยกย่องลีกลีไต) เพื่อส่งเสริมการเรียนภาษาไทยใหญ่ขึ้น พร้อมทั้งสนับสนุนให้จัดตั้งสมาคมนี้ทั่วรัฐฉาน ฉะนั้นตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๔๘๓ เป็นต้นมา จึงมีการปรับปรุงอักษรไทยใหญ่ใหม่ โดยเพิ่มพยัญชนะ รูปสระ และวรรณยุกต์ ให้พอแก่ความต้องการทางภาษาที่เรียกว่า "ลีกลีไตใหม่" (ภาษาไทยใหญ่สมัยใหม่ บางแห่งว่า ลีกลีไตหัวเสือ) โดยมีนักปราชญ์ฝ่าย

^๕ จดหมายเหตุรัฐฉาน (เมืองไต), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.taiyai.net/past.html> (๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๖).

^๖ กรณัฐ รัตนยรรยง, "ประเพณีการตั้งธรรมเนียมสัณตระของชาวไทขึ้น เมืองเชียงตุง รัฐฉาน ประเทศเมียนมาร์", *วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๕๖).

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖๗.

^๘ ประวัติศาสตร์เชียงตุง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://th.wikipedia.org/wiki/เชียงตุง> (๒ มิถุนายน ๒๕๕๗).

ภาษาศาสตร์หลายฝ่าย เช่น ผู้นำ พระ นักศึกษา เป็นต้น หนึ่งในนั้นคือ เจ้าสายเมือง ซึ่งดำรงตำแหน่ง รัฐมนตรีการศึกษาในรัฐฉานและรัฐคะยา (พ.ศ.๒๕๑๒) พร้อมกับเป็นร่วมทำหลักสูตรสำหรับเยาวชน ชาย-หญิงในรัฐฉาน^๙

เสมอชัย พูลสุวรรณ^{๑๐} ได้กล่าวไว้ว่า ในรัฐฉานปากตะวันตกปากแม่น้ำสาละวิน ส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนาเถรวาท "กึ่งจอง" (รามัญวงศ์) แบบพม่า, แตกต่างจากพวก "จีน" และ "ลื้อ" ทางปากตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน รวมถึงพวก "ไตเหนือ" ในลุ่มแม่น้ำโขงจากสิบสองปันนา ขึ้นไปและแถบเมืองแลมในภาคตะวันตกเฉียงใต้ของมณฑลยูนนาน ที่นับถือพุทธศาสนา "กึ่งโยน" แบบล้านนา (รวมถึงไทย ลาว) พุทธศาสนาเถรวาทจากล้านนาแพร่ขึ้นไปในพื้นที่ทางตอนบนของ เอเชียอาคเนย์ พร้อมกับระบบอักษรตัวเขียนที่บันทึกเรื่องราวทางศาสนาที่เรียกว่า "อักษรธรรม" (ไปถึงแสนหวี, เมืองนาย ซึ่งพญามังรายได้ส่งขุนศรีไปปกครองเมืองนาย^{๑๑} รัฐฉานตอนบน) "อักษรธรรม" เป็นระบบตัวเขียนเก่าแก่ของล้านนา ได้รับต้นแบบมาจากอักษรมอญที่เคยใช้กันอยู่ก่อนแล้ว ในอาณาจักรหริภุญชัยก่อนหน้าการเกิดของอาณาจักรล้านนา (โยน)^{๑๒} อยู่ราวปีพ.ศ. ๑๓๑๐-พ.ศ.๑๘๒๙

. . . สำหรับ "ไตโหลง" ในรัฐฉานและ "ไตเหนือ" ในภาคตะวันตกของมณฑลยูนนาน มีระบบอักษรใช้ ๒ แบบ อันแตกต่างจาก "อักษรธรรม" เรียกว่า "ลี้กั้วงอก" เขียนเป็นรูปทรงยาว คล้ายถั่วงอก ปัจจุบันใช้กันอยู่ในกลุ่มแม่น้ำมวแถบชายแดนพม่ากับจีนในเขตใต้ของมณฑลยูนนาน รวมถึงเคยใช้ในรัฐอัสสัมของอินเดีย (คืออักษรอาหม) กับ "ลี้กั้วมัน" มีรูปอักษรกลม แบบพม่า ใช้แพร่หลายในรัฐฉานปากตะวันตกแม่น้ำสาละวินและในลุ่มแม่น้ำอิรวดีตอนบน

อักษร "ไต" ทั้งสองแบบใช้เขียนแทนเสียงในภาษาบาลีไม่ได้ครบถ้วน ดังนั้นจึงต้องใช้ "อักษรพม่า" สำหรับเขียนคัมภีร์ทางพุทธศาสนาเป็นภาษาบาลี ตามแบบ "กึ่งจอง" ส่วน "ไต" ที่นับถือพุทธศาสนา "กึ่งโยน" ใช้ "อักษรธรรม" (ไตชิน, ลื้อ, แลม, ดอย, ว้า ฯ ล ฯ) เป็นภาษาบาลี (พร้อมทั้งใช้เป็นภาษาของคนไตทางปากตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน)

. . . เมื่อรัฐฉานมีการรับวัฒนธรรมด้านพุทธศาสนาจากพม่าเข้มข้นมากขึ้นตั้งแต่ราว รัชสมัยพระเจ้าอลองพญา มา การใช้ตัวอักษรธรรมได้ค่อยเลือนหายไป คงเหลือแต่อักษรพม่าเขียนเป็นภาษาบาลีในคัมภีร์พุทธศาสนา รวมถึงการนำศัพท์พม่าเข้ามาปะปน หรือถ่ายเสียงภาษาบาลีตาม

^๙ ดร.สุพิน ฤทธิ์เพ็ญ, เจ้านาง, (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์แม็กพริ้นติ้ง, ๒๕๕๖), หน้า ๑๐๖ ภาคภาษาจีน (ตัวธรรม).

^{๑๐} เสมอชัย พูลสุวรรณ, รัฐฉาน (เมืองไต) : พลวัตของชาติพันธุ์ในบริบทประวัติศาสตร์และสังคมการเมืองร่วมสมัย, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน), ๒๕๕๒), หน้า ๖๓-๖๔.

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๗.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๓.

สำเนียงแบบพม่า ทำให้พระสงฆ์ "ไตโหลง" ในปัจจุบันสวดมนต์เป็นภาษาบาลีตามสำเนียงพม่า แตกต่างจากพระสงฆ์นิกายโยน ทางปากตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน ที่สวดมนต์ด้วยภาษาบาลีตรงตามสำเนียงลังกา (ซึ่งเป็นแม่บท ของพุทธศาสนาเถรวาทในดินแดนแถบนี้) มากกว่า^{๑๓} จึงไม่สามารถร่วมสังฆกรรมกันได้ ทำให้เมืองเชียงตุงมี ๓ นิกาย (๒ ไต ๑ พม่า) ด้วยเหตุที่กล่าวมา

การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้มีส่วนทำให้ "ไตโหลง" สูญเสียอัตลักษณ์ทางภาษา ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ที่สำคัญในการธำรงชาติพันธุ์ไว้ จึงมีความพยายามในการดัดแปลงอักษร เพื่อไม่ให้พืงพา "อักษรพม่า" ในการเขียนภาษาบาลี แต่ไม่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป, หรืออีกอย่างหนึ่งหวนกลับไปใช้ อักษร "ตัวธรรม" เป็นภาษาบาลี พร้อมกับการฟื้นฟูพุทธศาสนานิกายโยนกลับคืนมา และอนุรักษ์ "ลี้กัถ่วงอก" (ซึ่งมีความต่างจากภาษาพม่า) ไว้ใช้เขียนเป็นภาษา "ไต" ในเรื่องต่างๆ ไป^{๑๔}

ส่วนกลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูลไต ซึ่งอยู่ในถิ่นตะวันออกแม่น้ำสาละวิน โดยเฉพาะ "ชิน" กับ "ลื้อ" มีรากเหง้าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมพุทธศาสนา สัมพันธ์ใกล้ชิดกับ "โยน" แห่งอาณาจักรล้านนา มากกว่าที่จะใกล้ชิดกับ "ไตโหลง" ทางปากตะวันตกแม่น้ำสาละวิน แม้ในช่วงที่ต้องตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าตั้งแต่สมัยบุเรงนองเป็นต้นมา ผู้คนกลุ่มนี้ยังสามารถรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและพุทธศาสนาของตนเองไว้ได้ดีกว่าอีกฟากหนึ่ง โดยไม่ถูกกลืนด้วยวัฒนธรรมพม่า^{๑๕}

ขณะเดียวกันในเมืองเชียงตุงยังมี "ไตโหลง" และ "ไตเหนือ" อาศัยอยู่อย่างเป็นกลุ่มก้อน กลุ่มไตโหลง ซึ่งส่วนใหญ่อพยพไปจากรัฐฉานทางใต้แถบเมืองนายน เมื่อราวไม่เกินร้อยปีเศษที่ผ่านมา ยังคงรักษาวัฒนธรรม "ไตโหลง" ไว้อย่างเคร่งครัดทั้งทางด้านพุทธศาสนาและขนบประเพณี เช่นกับไตโหลงทางปากตะวันตกแม่น้ำสาละวิน พร้อมทั้งมีสมาคมวัฒนธรรมของตนเอง แยกต่างจากสมาคมวัฒนธรรมของชาวไตชิน ส่วนไตเหนือ ที่อพยพไปจากเขตใต้คงของมณฑลยูนนานเมื่อไม่สู้ช้านานมานี้ ยอมรับวัฒนธรรมประเพณีแบบชาวไตชิน ได้ง่ายกว่าไตโหลง และถูกกลืนกลายเป็น "ชิน" ไปเสียไม่น้อยเลย^{๑๖}

ด้านประเพณีวัฒนธรรม วัฒนธรรมการแต่งกาย (ชุดประจำชาติ) ของผู้ชายไตคือ กางเกงขายาว เสื้อผ้าปัก (เสื้อแตกปุ่ม) โปกผ้าที่ศรีษะ ส่วนการแต่งกายของผู้หญิงมีความแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ กลุ่มคนที่อยู่ทางตะวันตกเสียงภาษาคลายไปข้างพม่าและเงี้ยว พวกเขามักทำงานอยู่กับบ้านและทำนา พวกเขินชอบทำงานลูกจิก และชอบแร่ขายของ เหตุนี้พวกไทเหนือจึงเดินข้ามแดนของพวกลื้อมาอยู่ปะปนกับพวกเขินซึ่งโดยมากมีอาชีพค้าขายคลั่งกัน

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๙.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๐.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๒.

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๗.

หญิงไทเหนือใช้เครื่องแต่งกายต่างกับพวกลื้อและจีน คือใช้เสื้อผ้าสีครามแก่ หรือสีดำ ผ้าถุงสำหรับนุ่งก็เป็นลายตรงลงมาตามตัว เครื่องประดับกาย เช่น กำไล มือ แหวน ตุ่ม ทำด้วยแร่เงิน^{๑๗}

ศิลปะการแสดง ก็มีความแตกต่างกันตามวัฒนธรรมของแต่ละชนชาติ ศิลปะการแสดงของไตนั้นมี จ๊าดแซง (ลิเกไทใหญ่), อะติง (ลิเกไทเขิน), ฟ็อนนง, ฟ็อนสั่ว (ฟ็อนโต), ฟ็อนกระบอง, ร้าดาบ, ฟ็อนดาบต่างๆ ฟ็อนนางนาก ฟ็อนร้าวง เหล่านี้เป็นต้น

ชาวไตทั้งหลาย แม้จะไปอยู่ ณ สถานที่ไหนก็ตาม โลกปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปมากขนาดไหน พวกเขาก็กังกรักษาอัตลักษณ์ของตนไว้ได้มาก อย่างที่ปรากฏอยู่ในเมืองไทย เช่น จังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน เป็นต้น หรือในประเทศอื่นๆ เช่น อังกฤษ สหรัฐอเมริกา สิงคโปร์ ยังสามารถเห็นวัฒนธรรมการแต่งกาย การจัดงานตามประเพณีที่ตนมี เช่น งานปีใหม่ พิธีกรรมทางศาสนา มีปอยบวชลูกแก้ว ปอยสง่าลอง เป็นต้นนั่นเอง อันคงอยู่มาถึงปัจจุบัน

โดยเฉพาะเมืองเชียงตุง อันถือเป็นเมืองหลวงฝ่ายรัฐฉานตะวันออกนั้น เป็นเมืองหนึ่ง ที่จัดได้ว่า ยังมีอัตลักษณ์ความเป็นชาติพันธุ์ไตเข้มแข็งเมืองหนึ่ง บรรดาเมืองต่างๆ ในรัฐฉาน เช่น ปางโหลง แสนหวี ลำเสี้ยว ที่ผู้วิจัยได้ศึกษามาเพื่อเป็นความรู้ทางวิชาการต่อไป

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

๔.๒ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์เชิงวิเคราะห์

เมืองเชียงตุง (ไตขึ้น: ງຸດຕູດ อังกฤษ: Keng tung) เป็นจังหวัดหนึ่งของรัฐฉาน ตะวันออก (Eastern of Shan state) ของสาธารณรัฐสหภาพเมียนมาร์ ในรัฐฉานมีการแบ่งเขตปกครองออกเป็น ๑๑ แขวง มี ตองจี (กยี้), หลอยแหลม (ดอยแหลม), จ๊อกแม, หมู่แจ้, เล่าก่กาย, กุนโหลง, ล่าเสี้ยว, เชียงตุง, เมืองสาต, เมืองพะยาก, ท่าซี้เหล็ก^{๑๘} ตั้งอยู่ทางตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน มีรูปร่างเป็นแอ่งกระทะมีภูเขาล้อมรอบ มีที่ราบน้อยมาก จุดที่สำคัญที่สุดก็คือ เวียงเชียงตุง แม้จะเป็นที่ราบ แต่ก็มีพื้นที่ตะปุ่มตะป่ำ^{๑๙} เมืองมีสมญานามว่า "เมืองแห่ง ๓ จอม ๗ เชียง ๑๒ ประตู่ เวียง แก้วหนอง เมืองร้อยวัด" เมืองขึ้นหรือเงิน อันมีเหตุมาจากเมืองนี้มีแม่น้ำไหลขึ้นไปทางทิศเหนือ ซึ่งผิดปกติตามธรรมชาติแม่น้ำต้องไหลไปทางทิศใต้ หรือมีแม่น้ำขึ้นไหลผ่านเมืองไป ซึ่งชาวเมืองมีวัฒนธรรมและประเพณีคล้ายกับสิบสองปันนา ประเทศจีน และล้านนา ประเทศไทย^{๒๐} จึงเรียกผู้คนที่อาศัยอยู่ใกล้แม่น้ำขึ้น ว่า ชาวไตขึ้นหรือเงิน อีกสาเหตุหนึ่ง เจ้าแสงต่อลูกเขยพญาว่อง ได้ให้ลูกชายทั้ง ๓ ได้ปกครองเมืองทั้ง ๓ แห่งรัฐไต โดยมีสมญานามว่า "อ้ายลื้อ (สิบสองปันนา) ยี่แลม (เมืองแลม) สามขึ้น(เชียงตุง)"^{๒๑} และ เขมรัฐนครเชียงตุง คือเมืองนี้มีภูมิยุทธศาสตร์และโรคนานาชนิดสร้างความประหลาดใจคนเมืองและเจ้าฟ้าผู้ครองเมืองเชียงตุง จึงได้ยกเมืองถวายพระสงฆ์แล้วบูชาเมืองคืน จึงได้ชื่อว่า "เขมรัฐ" แปลว่า เมืองที่มีความสุขเกษมสำราญ เมืองทมิฬลาบ เมืองอ้องปู้ และจันทวาชिरคาม มีน้ำหนองตุงอยู่กลางเวียงเป็นสัญลักษณ์หลัก "มิตราประจำเมืองคือ "ตรา สิงหาราช" ซึ่งใช้ในสมัยเจ้าเจ็ดพันตู (ค.ศ.๑๓๗๙-๑๓๘๗)^{๒๒} หรือ ๑๓๗๕ A.d.-๑๔๐๒ A.D.^{๒๓}) เป็นสัญลักษณ์แทนเจ้าเจ็ดพันตู ผู้ปกครองเมืองเชียงตุงพร้อมทั้งได้พัฒนาทั้งทางด้านอาณาจักรทั้งพุทธจักรไปพร้อมกัน"^{๒๔}

^{๑๘} อ่านรายละเอียดใน ผศ.เขียน วันทนิยะตระกูล, **รู้เรื่องเมืองเชียงตุง**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.lanna.mbu.ac.th/artilces/Kyaingtong01.asp> (๑๗ กันยายน ๒๕๕๖).

^{๑๙} **เชียงตุง**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: th.wikipedia.org/wiki/เชียงตุง (๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖).

^{๒๐} Sao Dhamma, **Essays in honour of Somdech Aññadham**, (เชียงตุง : มปท, ๒๕๔๕), หน้า ๒๒๐.

^{๒๑} ปวิรรต ไม่ทราบนาม, **ป็นเมืองเชียงตุง**, (เชียงตุง : ไม่ทราบ, ๒๕๕๖), หน้า ๔๙.

^{๒๒} วัดเขมารามเชียงตุง นครย่างกุ้ง, **รวมบทความ: Khemarama Monastery Silver jubilee**, (ย่างกุ้ง, ๒๕๕๗), หน้า ๓๐๔.

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๐.

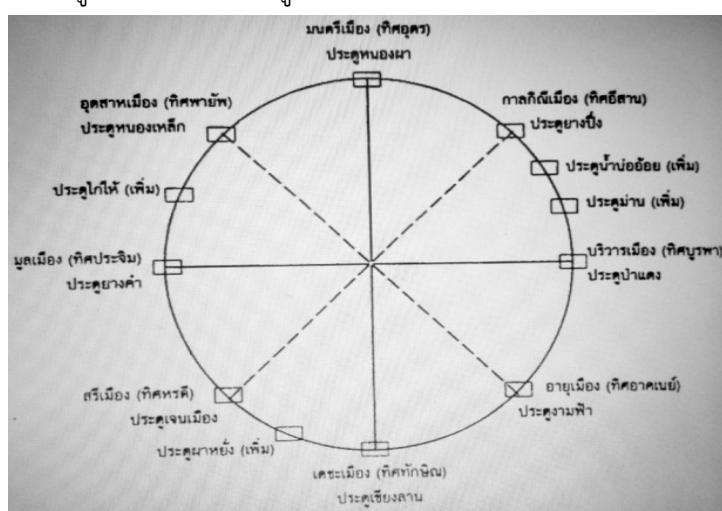
^{๒๔} คณะสงฆ์นครเชียงตุง, **เขมรัฐนครเชียงตุง (Chiangtung: its a way of life)**, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์ดาวคอมพิวกราฟิก, ๒๕๔๘), หน้า ๗๐.

คำว่า จอม ได้แก่ยอดหรือที่สูง มี ๓ จอม คือ ๑) จอมคำ มีพระธาตุจอมคำเป็นสัญลักษณ์ ๒) จอมสัก มีพระพุทธรูปยืนเป็นสัญลักษณ์ ๓) จอมบน (มน) มีต้นไม้ใหญ่เป็นสัญลักษณ์ อยู่ทางทิศตะวันออกของเมืองมีอายุกว่า ๒๕๐ ปี เป็นไม้คู่เมืองเชียงตุง ชาวไทยจีนเรียกต้นหมายเมือง เนื่องจากไม่ว่าจะอยู่ ณ จุดใดในเมืองเชียงตุง จะมองเห็นต้นยางใหญ่นี้เสมอ

คำว่า เชียง คือหมู่บ้านดั้งเดิมของเมืองเชียงตุง ได้แก่ ๑) เชียงยิ่น ปัจจุบันเป็นหมู่บ้านที่มีวัดมีอำนาจสูงสุดคือ ปกครองโดยสมเด็จพระราชาธรรมเจ้า ๒) เชียงจันท์ เป็นที่ประกอบพิธีกรรมตอนสงกรานต์ ๓) เชียงลาน ๔) เชียงงาม เป็นที่อยู่ของเครือญาติสกุลเจ้า ๕) เชียงขุ่ม เป็นหมู่บ้านผลิตข้อ-ตุง-ต้นเงิน เกี่ยวกับการทำบุญของชาวเชียงตุง ๖) เชียงจิ้น ๗) เชียงจ้าม(พระธาตุจอมคำ)

ส่วน หนอง ได้แก่ ๑) หนองตุง อันเป็นสัญลักษณ์สำคัญของเชียงตุงอยู่ปัจจุบันนี้ ๒) หนองเย ๓) หนองตวง (ทวง) ๔) หนองท่าช้าง ๕) หนองแล้ง ๖) หนองไค้ ๗) หนองปอง ๘) หนองยาง ๙) หนองเค้

และ ๑๒ ประตู่เวียง ได้แก่ ๑) ประตู่เชียงลาน เส้นทางไปท่าขี้เหล็ก ๒) ประตู่ป่าแดง ไปดอยเหมย ซึ่งมีสภาพสมบูรณ์ที่สุดในปัจจุบัน ๓) ประตู่มังคละหรือปาม่าน ๔) ประตู่บ่ออ้อยหรือยางปิ้ง ไปเมืองลาเขตปกครองพิเศษ-สิบสองปันนา เมืองไทลื้อแห่งประเทศไทยจีน ๕) ประตู่ยางกว ๖) ประตู่หนองผา ที่ยังสามารถเห็นได้อีกประตูหนึ่ง ไปเมืองนุง-เมืองขาก-เมืองยาง ๗) ประตู่โกให้ ไปบ้านน้อยนอ ๘) ประตู่เชียงเหล็ก ไปบ้านเพยรุ่ง ๙) ประตู่ยางคำ ไปบ้านเชียงฟอง ตรงไปยังเมืองตะวนตกข้ามแม่น้ำสาละวิน (น้ำโขง) ตองกยี ๑๐) ประตู่เจนเมือง (แสงเมือง) ไปป่าช้าของเมืองและหมู่บ้านอาฮา ๑๑) ประตู่จ๋ามฟ้า ๑๒) ประตู่ผาหยั่ง

ภาพที่ ๔.๑ แสดงประตู่เวียงเชียงตุง ๑๒ ประตู^{๒๕}

^{๒๕} อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, เอกสารประกอบการสัมมนา ภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง: จดหมายเหตุ-ประวัติศาสตร์-นิเวศวิทยา-ชาติพันธุ์, "เล่าเรื่องเมืองเชียงตุง" (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๖.

ประตูเมืองเชียงตุง สร้างขึ้นตามทิศทั้ง ๘ ซึ่งเป็นความเชื่อเรื่องระบบจักรวาลของชาว
เชียงใหม่ โดยมีเจดีย์หลวงเป็นศูนย์กลางของจักรวาล มีวัดอีก ๘ เป็นบริวารเปรียบเสมือนดาวน้อย
ใหญ่ตั้งอยู่รายรอบ โดยมีรายละเอียดดังนี้^{๒๖}

- ทิศตะวันออก -ประตูป่าแดง เป็นบริวารเมือง
- ทิศตะวันออกเฉียงใต้ - ประตูง่ามฟ้า เป็นอายุเมือง
- ทิศใต้ -ประตูเชียงลาน เป็นเดชเมือง
- ทิศตะวันตกเฉียงใต้ -ประตูเจนเมือง (แสงเมือง) เป็นศรีเมือง
- ทิศตะวันตก -ประตูยางคำ เป็นมูลเมือง
- ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ -ประตูเชียงเหล็ก เป็นอุตสาหกรรมเมือง
- ทิศเหนือ -ประตูหนองผา -เป็นมนตรีเมือง
- ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ -ประตูยางปิ้ง เป็นกาลกิณีเมือง

ส่วนประตูที่เพิ่มเข้ามาภายหลัง ได้แก่ ประตูน้ำบ่ออ้อย ประตูมังคะละหรือปาม่าน
ประตูไก่ไข่ และประตูผาหยั่ง รวมเป็น ๑๒ ประตูเวียง

กำแพงเมืองเชียงตุงนี้เป็นกำแพงที่ล้อมรอบเวียงเชียงตุง พวกเขาก่อกำแพงเมืองโดย
อาศัยภูมิประเทศ ใช้วิธีปรับแนวกำแพงเมืองไปตามธรรมชาติ ที่สูงก็ไม่ต้องก่อเพิ่ม ที่ต่ำก็เสริมให้
สูงขึ้น ทำอย่างนี้จนรอบเวียง ความยาวของกำแพงนั้นคาดว่ายาวพอๆ กับกำแพงในเวียงเชียงใหม่
แต่กำแพงเชียงตุงนั้น สูงใหญ่กว่าของเวียงเชียงใหม่ มีหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่ากำแพงเมืองเชียงตุง
มีความยาวมาก ก็คือครั้งเมื่อกองทัพในสมัยรัชกาลที่ ๔ ซึ่งมีกำลังพลนับหมื่นคน แต่ก็มีสามารถ
ล้อมได้หมด เนื่องจากกำแพงนั้นใหญ่มาก โดยเฉพาะทางทิศเหนือซึ่งในสมัยนั้น ต้องตั้งค่ายทางทิศนี้
ถึง ๑๒ ค่าย

ลักษณะทางสังคมและกลุ่มชน ผู้คนในเชียงตุงส่วนใหญ่เป็นชาวไทยจีน ชาวไทยจีน
มีความคล้ายคลึงกับชาวล้านนาในเชียงใหม่ เชียงราย นอกจากนี้มีชาวไทยใหญ่ซึ่งเรียกตัวเองว่า "ไต"
มีลักษณะแตกต่างจากชาวไทยจีนทั้งด้านภาษา ตัวอักษรและการแต่งกาย เชียงตุงเป็นที่ชุมนุมของ
คนหลายชาติ เช่น ฮ่อ พม่า กะเหรี่ยง แขก ชาวไตเหนือ ไตลื้อ ไตยอง ชาวไตดอยและเผ่าต่างๆ
เชียงตุงจึงมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ เป็นสี่ส้นแห่งวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ผู้คนเหล่านี้เคยอยู่
ภายใต้การปกครองของเจ้าเหนือหัว ไทยจีน เจ้าฟ้าเชียงตุงมาก่อน โดยมีการปกครองแบบมีพระ
มหากษัตริย์หรือเจ้าฟ้า มาตั้งแต่สร้างบ้านเมือง จนถึงสิ้นราชวงศ์ ในรัชกาลเจ้าฟ้าจายหลวง
พ.ศ.๒๕๐๕

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖.

แหล่งท่องเที่ยวในเมืองเชียงตุงเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทั้งด้านสถาปัตยกรรม แหล่งชุมชน มีอาคารที่สะท้อนให้เห็นสถาปัตยกรรมของยุโรป เช่น โรงเรียนเซนต์แมรี โรงเรียนเซนต์หลุยส์ โรงพยาบาล โบสถ์คริส วัดคาทอลิก สถานที่ราชการในอดีต คุ้มเจ้า หอหลวงเจ้าฟ้า ยอดเมือง หอเจ้าฟ้าขุนศึกเม็งราย และสถานที่สำคัญที่หน้าเสียดาย คือ หอหลวงเจ้าฟ้าเชียงตุงที่เจ้าฟ้ารัตนก้องแก้วอินแถลงได้สร้างขึ้นเป็นอาคารแบบตะวันตกเมื่อ ๑๐๐ กว่าปีที่ผ่านมา ได้ถูกทางการพม่ารื้อทำลายเมื่อวันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๓๔ และใช้เป็นสถานที่ใช้สร้างโรงแรมเชียงตุงเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวในทุกวันนี้ บริเวณโรงแรมเชียงตุงเคยเป็นศูนย์กลางแห่งความจงรักภักดีของชาวเชียงตุง

ทางด้านตะวันออกห่างออกไปประมาณ ๕ กิโลเมตรมีบ่อน้ำร้อน มีที่อาบน้ำแร่ ซึ่งในอดีตทุกปีเจ้าฟ้าเชียงตุงจะเสด็จไป ทามกลางการเฝ้ารับเสด็จจากราษฎรชาวเชียงตุงด้วยความจงรักภักดี ปัจจุบันได้จัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวและอาบน้ำแร่

จากเชียงตุงห่างออกไปอีกประมาณ ๓๐ กิโลเมตร มีภูเขาสูงสุดชื่อว่า ดอยเหมย อยู่สูงจากระดับน้ำทะเล ๔,๕๐๐ เมตร เป็นสถานที่มีอากาศหนาวเย็นตลอดปี คำว่า ดอย แปลว่า ภูเขา เหมย แปลว่า น้ำค้าง เนื่องจากอุณหภูมิต่ำ มีน้ำค้างและหมอกเมฆปกคลุม ดอยเหมย เป็นสถานที่ที่ข้าราชการชาวอังกฤษใช้เป็นสถานที่พักผ่อนตากอากาศ มีบ้านพัก มีฐานปฏิบัติการทางทหาร มีอาคารสิ่งก่อสร้างแบบตะวันตกเรียงรายเต็มไปหมด ประดุจเมืองหนึ่ง เส้นทางขึ้นดอยเหมยระยะทาง ๓๔ กม. ต้องใช้เวลาไม่ต่ำกว่า ๒ ชม.เนื่องจากเป็นบริเวณสูงชัน คดเคี้ยว อันตราย บนดอยเหมยมีดอกนางพญาเสือโคร่ง คล้ายกับดอกซากุระ จะบานในช่วงเดือน สิงหาคม-กันยายน ทุกปี และเป็นแหล่งปลูกพืชเมืองหนาว ปัจจุบันมีการสร้างเจดีย์ซอนตอ หรือจตุรสมงคล เป็นเจดีย์ ๔ ขาคือ ไทย จีน พม่า ลาว เป็นมหาเจดีย์เกษเกล้าเมือง ได้มีการประกอบพิธียกยอดเจดีย์เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ.๒๕๓๓ (ยกยอดฉัตรอีกครั้งหลังบูรณะ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๗)

คนไทยได้เห็นสภาพจริงของเชียงตุงเมื่อไม่นานมานี้ ประมาณ ๑๐๐ ปีเศษ คือเมื่อเสด็จในกรมหลวงวงษาธิราชสนิทได้กรีธาทัพไปตีเชียงตุง เมื่อ พ.ศ.๒๓๙๕ ในรัชกาลสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และอีกครั้ง เมื่อกองทัพพายัพได้เข้ายึดเชียงตุง เมื่อพ.ศ. ๒๔๘๖-๒๔๘๘ อันถือเอาเมืองเชียงตุงว่าเป็นส่วนหนึ่งของไทยคือ สหรัฐไทยเดิม ใน ๒ ปีเศษที่ไทยได้ปกครองเชียงตุง ก็ทำนุบำรุง "สหรัฐไทยเดิม" ให้มีความเจริญด้วยงบจากรัฐบาลจำนวนมาก โดยคำนึงถึงความเป็นเลือดเนื้อเชื้อไขไทยด้วยกัน^{๒๗} . . .

เมืองเชียงตุงสร้างมาได้ประมาณ ๘๐๐ ปีมาแล้ว โดยพวกลัวะเป็นผู้สร้างขึ้นก่อน ต่อมาพระยาเม็งรายตีได้ จึงตกเป็นอาณาจักรล้านนาไทย สมัยเมื่อพม่าเรืองอำนาจก็หลุดขึ้นกับพม่า

^{๒๗} บ.บุญคำ, *เที่ยวเมืองเชียงตุงและแคว้นสาละวิน*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยามปริทัศน์, ๒๕๕๕), หน้า ๒๑๒.

และตีพิมพ์กลายเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ เมื่ออังกฤษปล่อยพม่าเป็นอิสระ เชียงตุงก็คงเป็นรัฐหนึ่งของพม่าจนตราถึงปัจจุบันนี้^{๒๘}

ผลสรุป ข้อมูลภาคสนาม, การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม, การสนทนาแบบไม่เป็นทางการ ฯลฯ และการสัมภาษณ์ นำมาวิเคราะห์เรียงเป็นด้านต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ดังนี้

๑) ด้านครอบครัว (Family) มีสภาพลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น แต่ทุกคนยึดถือระบบอาวุโส^{๒๙} เพราะเป็นครอบครัวขยายขนาดใหญ่ ประกอบด้วย ปู่, ตา, ย่า, ยาย, ลุง, ป้า, น้ำ, อา, พ่อแม่ลูก, หลาน, เหลน เด็กๆ จะต้องเคารพ และเชื่อฟังผู้อาวุโสกว่าตน^{๓๐} อันมีสาเหตุมาจากหลักคำสอนของพุทธศาสนา เมื่อแต่งงานแล้ว ฝ่ายชายนิยมไปอยู่บ้านฝ่ายหญิง เมื่อตั้งตัวได้แล้ว อาจแยกออกมาเป็นครอบครัวเดี่ยว ลูกคนสุดท้ายต้องรับหน้าที่ดูแลพ่อแม่^{๓๑} คนทุกคนในชุมชนหรือหมู่บ้าน จะเกี่ยวข้องกันทางเครือญาติเกือบทั้งหมด และความคุ้นเคยกัน เวลาเมื่อไรผิดกติขึ้น หรือมีพิธีกรรม กิจกรรม ในหมู่บ้าน จึงต่างคนต่างช่วยกัน เช่น การทำบุญบ้าน การแต่งงาน งานศพ เป็นต้น^{๓๒} ได้รับการร่วมมือกันอย่างดี มีการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและเพื่อนบ้านอย่างแน่นแฟ้น แม้จะไม่มีการศึกษาที่สูง อุปกรณ์เครื่องมือการอุปโภคบริโภคจะมีจำนวนน้อยก็ตาม ความสัมพันธ์ทางครอบครัวได้ลดความใกล้ชิดกันลง ได้เปลี่ยนมาเป็นสังคมเมืองมากขึ้น คือเป็นสังคมเดี่ยว เวลาแต่งงานเสร็จแล้ว มักแยกไปอยู่เดี่ยวไม่อยู่ร่วมกันกับครอบครัวเดิม ถึงแม้จะมีลูกก็นิยมมีลูก ๒-๔ คน ชาย ๑ หญิง ๑ (ถ้ามีแค่ ๑ ในชนบทนิยมมีผู้หญิง) อย่างมากไม่เกิน ๕ คน^{๓๓} อันมีสาเหตุมาจากทุนทางเศรษฐกิจในการเลี้ยงดูลูกไม่เพียงพอ เพราะมีค่าใช้จ่ายมากขึ้น หลายประเภท เช่น ค่าเล่าเรียนศึกษาของลูก ค่าครองชีพที่สูงขึ้น แต่อาชีพการงานกลับคงที่ จะอยู่กันแค่ พ่อ, แม่, ลูก, หลานเท่านั้น มีการติดต่อกันเพียงเครือญาติและบุคคลใกล้เคียงไม่กี่หลังคาเรือน

ค่านิยมผัวเดียวเมียเดียวลดลงอย่างเห็นได้ชัด การแต่งงานนิยมแต่งงานช้าลง คือในชนบทนิยมแต่งงานกันตั้งแต่อายุยังน้อยคือ ๑๖-๒๐ ส่วนในเขตเวียง มักจะแต่งงานเมื่ออายุ ๒๒-๓๐ ปี เพราะการศึกษาแผนใหม่ ที่ใช้เวลาอย่างน้อย ๑๑-๑๕ ปีคือประถมศึกษา ๖ ปี มัธยมศึกษา ๕ ปี มหาวิทยาลัย ๔-๕ ปี เป็นเหตุให้ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกไม่แนแฟ้นเช่นเดิม คือตั้งแต่เข้า

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๓.

^{๒๙} สัมภาษณ์ สมเด็จพระราชาธิบดีเจ้า (ใส่ เขมจารี, ประธานสูงสุดพระสงฆ์เชียงตุง), วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๓๐} สัมภาษณ์ ทวี สว่างปัญญางกูร, กรรมการบริหารบัณฑิตสถาน, วันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๓๑} สัมภาษณ์ คุณเก่งคำ, เลขาธิการฝ่ายวัฒนธรรมหญิงเมืองเชียงตุง, วันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระครูบาทิพย์ ชุตินโม, นักวิชาการเมืองเชียงตุง, วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๖.

^{๓๓} สัมภาษณ์ คุณเก่งคำ, เลขาธิการฝ่ายวัฒนธรรมหญิงเมืองเชียงตุง, วันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

พ่อแม่ต้องทำงานลูกก็ต้องไปเรียนกลับมาเจอกันอีกครั้งตอนเย็นเหนื่อยแล้วพักผ่อนไม่มีเวลาสนทนาพูดคุยกันอย่างเช่นเคย^{๓๔} อันจะเป็นเหตุนำปัญหาครอบครัวตามมา

ตารางที่ ๔.๑ เปรียบเทียบครอบครัวชนบทกับเขตเวียง ทั้งสมัยก่อนกับปัจจุบัน

เวลา	สถานที่	ประเภทครอบครัว	การแต่งงานคู่สมรส	ปริมาณลูก	ค่านิยมครอบครัว	อื่นๆ
สมัยก่อน	เขตเวียง	ใหญ่, ขยาย	อายุ ๑๘-๒๕	๓-๕ คน	พึ่งพากัน	
	ชนบท	ใหญ่, ขยาย	อายุ ๑๖-๒๒	๕-๑๐ คน	ช่วยงาน	
ปัจจุบัน	เขตเวียง	โดยมากเดี่ยว	อายุ ๒๒-๓๐	๑-๓ คน	ทางธุรกิจ	เริ่มมีต่างชาติต่างเชื้อชาติ
	ชนบท	ใหญ่, เดี่ยว	อายุ ๑๖-๒๐	๒-๕ คน	ช่วยงาน, พึ่งฐานะ	เริ่มมีต่างชาติ

จากการที่มีการเปลี่ยนแปลงขึ้นนั้น ทำให้ปัญหาครอบครัวตามมาคือ ปัญหาเศรษฐกิจขาดรายได้ที่เพียงพอต่อการเลี้ยงครอบครัว ทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัว เริ่มแยกตัวออกห่างกัน ทำให้ความอบอุ่นและสนิทสนมกันในครอบครัวลดลง เพราะต้องทำงานทั้งสองฝ่ายคือฝ่ายหญิงกับชาย ยิ่งเมื่อมีลูกมาอีกต้องทำหน้าที่มากกว่าเดิมสองเท่า บางครั้งมีรายได้ไม่สามารถจุนเจือครอบครัวได้ถึงกับต้องหย่าร้างกันก็มี ส่งผลให้ลูกกลายเป็นกำพร้า ขาดการดูแลบางรายถูกทอดทิ้ง รวมไปถึงคนสูงอายุที่ลูกๆ ไม่เอาใจใส่ ต้องไปพึ่งบ้านพักคนชรา ขณะเดียวกันลูกหลานเอาแต่ใจตนเอง ไล่ตามแฟชั่นสมัยใหม่คือเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น โทรศัพท์ เครื่องเทคโนโลยีสมัยใหม่ โน้ตบุ๊กเป็นต้น ซึ่งเป็นภาระกับพ่อแม่อีก ส่งผลให้พ่อแม่ลูกทะเลาะกัน หรือเกินไปกว่านั้น ถึงกับหันไปพึ่งยาเสพติด/สุรา และการพนันในที่สุด^{๓๕} อันจะส่งผลให้เกิดภาวะยากจน อันมีสาเหตุมาจากค่านิยมที่เปลี่ยนไปคือว่า "บ้านโต รถหรู ทุกอย่างทันสมัยเป็นของใหม่" มุ่งวัตถุ/บริโภคนิยมมากกว่าคุณภาพที่ดีข้างใน และกระแสโลกาภิวัตน์ที่แทรกแซงไปทั่วทุกภูมิภาคและทั่วโลก

มีข้อเสนอแนะและแนวทางการพัฒนาด้านครอบครัวดังนี้

๑) ควรให้ครอบครัวอยู่ในกรอบศีลธรรม กฎระเบียบ โดยการทำกิจกรรมร่วมกันภายในศาสนสถานและกิจวัตรประจำวัน^{๓๖} เช่น ไหว้พระสวดมนต์ก่อนนอนและตื่นนอน หรือหากว่า

^{๓๔} สัมภาษณ์ พระสมุห์อานนท์ อาทิตตมโม, ประธานศูนย์ศิลปวัฒนธรรมชาติพันธุ์ไท วัดท่ากระดาศ เชียงใหม่, วันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๓๕} สัมภาษณ์ ดร.สุพิน ฤทธิ์เพ็ญ, ครูชำนาญการพิเศษ, วันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๓๖} สัมภาษณ์ สมเด็จพระราชาธิบดี (ใส่ เขมจารี, ประธานสูงสุดพระสงฆ์เชียงใหม่), วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

เป็นครอบครัวเดี่ยว สมควรอยู่ในคຸ່มบ้านเรือนเดียวกัน โดยดำเนินชีวิตสอดคล้องกับรายรับรายจ่าย อย่างลงตัวคือพอดีพอเพียง อันสามารถแก้ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและความไม่อบอุ่นของครอบครัวได้ ลูกจะไม่ต้องกำพร้าอันมาจากการหย่าร้าง^{๓๗}

๒) ควรส่งเสริมให้คนในครอบครัวทุกคนได้รับการศึกษาอย่างเพียงพอต่อการประกอบ อาชีพสำหรับใช้ดำเนินชีวิตให้มีกินไม่ยากจน โดยการปลูกฝังการใฝ่ศึกษาและความขยันหมั่นเพียร ในการทำหน้าที่ ตั้งแต่เช้า นอนให้พอดี ประกอบกิจให้เหมาะสมแก่ตน เพื่อเป็นการช่วยในการ จะแต่งงานมีครอบครัว จะได้เลือกถูกต้องคือ มีเชื้อชาติ ความเชื่อ ค่านิยม และวัฒนธรรมที่คล้ายกัน อันจะไม่เป็นเหตุแตกแยกกันตามมาจากเหตุเหล่านั้น^{๓๘} รวมถึงสามารถประกอบอาชีพในบ้านเมือง ของตน ไม่จำเป็นต้องไปพึ่งพาการทำงานนอกประเทศ เป็นต้น^{๓๙} พร้อมกันนั้นยังสามารถช่วยเหลือดู พ่อกันแม่ คนชรา เช่น ปู่ ตา ย่า ยาย ได้ด้วยตามหลักความกตัญญูคำสอนของพุทธศาสนา อีกทั้งยังเป็น การมีทัศนคติค่านิยมที่เหมาะสมแก่ตน ไม่มุ่งวัตถุนิยมและบริโภคนิยมจนเกินพอดีไป^{๔๐} อันสามารถ แก้ปัญหาทางด้าน การศึกษาเพื่อการดำเนินชีวิต และค่านิยมที่ไม่เหมาะสม ให้ครอบครัวได้พัฒนาขึ้น ต่อไป

๓) ควรปลูกฝังความเป็นไทยให้เกิดขึ้นตามสมควรคือครอบครัวไทย มีพุทธศาสนา มีน้ำใจ โอบอ้อมอารี ชอบสงบ^{๔๑} ฯ ล ฯ โดยร่วมกิจกรรมที่ทางฝ่ายรัฐบาลหรือฝ่ายบริหารจัดการขึ้น และบอก กล่าวความเป็นไทย^{๔๒}ให้รู้ว่า "เราเป็นใคร อยู่เมืองไหน มาจากไหน" เป็นต้นให้ซึมซับแก่ลูกหลาน แล้วเขาจะเกิดจิตอาสาในการห่วงหาอาทรช่วยเหลือ ครอบครัว ชุมชน สังคมได้อีกทางหนึ่ง รวมไปถึงฝ่ายผู้มีอำนาจก็ควรช่วยเหลือด้านครอบครัว^{๔๓} เช่น อาชีพ ทุนในการทำอาชีพ เป็นต้น อันจะเป็นการแก้ปัญหาทางด้านครอบครัวได้ดีทีเดียว

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระครูบาทิพย์ ชุตินฺธโม, นักวิชาการเมืองเชียงใหม่, วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๖.

^{๓๘} สัมภาษณ์ พระครูประวิตรวรานุกูต (เสนอ ธรรมวโร, ดร.), อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, วันที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๓๙} สัมภาษณ์ ทวี สว่างปัญญางกูร, กรรมการบริหารบัณฑิตสถาน, วันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๔๐} สัมภาษณ์ พระสมุห์อานนท์ อาทิตตธมฺโม, ประธานศูนย์ศิลปวัฒนธรรมชาติพันธุ์ไท วัฒนา กระดาษ เชียงใหม่, วันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๔๑} สัมภาษณ์ ดร.อนาโตล เป็ลดีเยร์, อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๔๒} สัมภาษณ์ คุณดวงแสงลิ่ง, เลขานุการกรมการศาสนาและวัฒนธรรม เมืองเชียงใหม่, วันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๔๓} สัมภาษณ์ จายยี่ตีบ, พ่อหลวงบ้านหนองเคะ ผู้แทนแก่บ้านทั้งหมด, วันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๕๖.

๒) ด้านการศึกษา (Education) ของเมืองเชียงตุงพบว่า วัดเป็นสถานศึกษาถ่ายทอดความรู้ตามธรรมเนียมจารีตท้องถิ่นที่สืบมาแต่โบราณรุ่นสู่รุ่น โดยมีพระสงฆ์เป็นครูสอนทั้งทางโลกทางธรรม^{๔๔} เช่น อักษรไตซิ่น (ตัวอักษร TAI KHUN) พระธรรมคำสอน การเขียนปื๊สา วิชาโหราศาสตร์ ไสยศาสตร์ เป็นต้น นอกจากการเรียนในวัดแล้ว การศึกษาบางอย่างเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่สืบทอดกันมาในระบบครอบครัว เช่น การทำเครื่องเงิน การทำกล่องเขียน ช่อ เทียน มีด เป็นต้นซึ่งถือเป็นการเรียนรู้ที่ส่งสมกันมาจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกคนหนึ่ง^{๔๕} ประชาชนในเมืองเชียงตุงรัฐฉาน ในชนบทใช้วัดทางพุทธศาสนาเป็นสถานที่ศึกษา^{๔๖} กล่าวคือโรงเรียนวัด เล่าเรียน ความรู้ต่างๆ เช่น วิชาคณิตศาสตร์ ภาษา พุทธศาสนา โหราศาสตร์ และ อาชีพต่างๆ มีศิลปะ ทางสถาปัตยกรรม เป็นต้น โดยเรียนภาษาอัมม (ไตซิ่น เรียกตามชื่อเมือง) เป็นหลัก ส่วนภาษาราชการในโรงเรียนรัฐบาลก็มีบ้างแต่ไม่ค่อยมีคนเข้าเรียน ส่วนในเขตเวียง มีการเรียนในโรงเรียนรัฐบาลเป็นหลักผสมกับโรงเรียนวัด ผู้ชายส่วนใหญ่เรียนในวัด ส่วนผู้หญิงเรียนในโรงเรียนรัฐบาล ทำให้ผู้ชายมีการศึกษาว่าผู้หญิง ตั้งแต่มีการปฏิรูปการศึกษา ตั้งแต่พ.ศ. ๒๕๐๗ ที่เชียงตุงแสดงการยอมรับอำนาจมาเป็นทางการเป็นต้นมา เป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับลักษณะการจัดการศึกษาที่เป็นแบบจารีต ซึ่งมีจุดหมายเพื่อรักษาและถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรม โดยผ่าน "วัด" และ "ครอบครัว" มาเป็นการศึกษาระบบ "โรงเรียน" เพื่อมุ่งหวังเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความเป็นอันเดียวกันของพลเมือง พร้อมกับกลืนกลืนชาติพันธุ์ให้มีความรู้สึกเป็นพม่า (Burmanization)^{๔๗} ซึ่งเป็นผลให้รัฐต่างๆ มาเป็นส่วนหนึ่งของพม่าอย่างแท้จริง ไม่คิดแยกตัวเป็นอิสระ คนในเขตเวียงรู้ภาษาทางการ คือภาษาพม่าได้ดีกว่าคนชนบท แต่คนในชนบทเข้าใจภาษาถิ่นได้ดีกว่าคนในเขตเวียง^{๔๘} อันเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้มีการดำรงตนไว้ได้ดี เนื่องจากการศึกษาสมัยใหม่ยังเข้าไม่ถึงทั่วทุกพื้นที่^{๔๙}

การศึกษายุคนี้เน้นสำคัญให้ประชาชนทุกคนได้รู้ภาษาพม่า เนื่องจากเป็นภาษาราชการที่จะติดต่อและทำธุระหรือกิจต่างๆ ได้ง่ายขึ้น ทั้งป้ายร้านค้า ป้ายถนนหนทาง ให้คนรู้สึกเป็นภาษา

^{๔๔} สัมภาษณ์ พระครูบาสาม โชติโก, ประธานสูงสุดการศึกษาพระสงฆ์เมืองเชียงตุง, วันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๔๕} สัมภาษณ์ คุณดวงแสงถึง, เลขานุการกรมการศาสนาและวัฒนธรรม เมืองเชียงตุง, วันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๔๖} สัมภาษณ์ ทวี สว่างปัญญางกูร, กรรมการราชบัณฑิตสถาน, วันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๔๗} สัมภาษณ์ จายตวงแก้ว (U TING WUN), ประธานสาขาพรรคการเมือง (NLD) เมืองเชียงตุง, วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๔๘} สัมภาษณ์ สมเด็จพระญาณธรรมเจ้า (ใส่ เขมจารี, ประธานสูงสุดพระสงฆ์เชียงตุง), วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๔๙} สัมภาษณ์ พระครูประวิตรวรานุกูต (เสน่ห์ ธรรมวโร, ดร.), อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, วันที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

ของคนที่ต้องศึกษา ส่งผลลดทอนความสำคัญของภาษาท้องถิ่น คือ ภาษาไตซิ่น (TAI KHUN) และ ภาษาไทใหญ่ลงไป โดยการใช้ข้อบังคับหน้าที่ ๓ ประการ (Do-da wun-a-ye-dong-paa หน้าที่ ๓ ประการ) ซึ่งปรากฏในทุกที่ทุกประเภทในสิ่งตีพิมพ์และสื่อที่เผยแพร่ เช่น หนังสือ ภาพยนตร์ ข่าว เป็นต้น คือ ๑) อย่าทำประเทศแตกแยก ๒) ทุกชาติพันธุ์อย่าแตกสามัคคีกัน ๓) อย่าไว้วางใจเหนือกฎหมายและอาชญา (อย่าทำผิดกฎหมาย) เพื่อให้รักประเทศชาติรวมเป็นชาติพันธุ์เดียวกัน และทำตามกฎหมาย^{๕๐} มาจัดการการศึกษาตามระบบโรงเรียน โดยการนำเอาวัฒนธรรมกลางมาใช้ครอบงำท้องถิ่น ส่งผลให้เกิดการกลืนวัฒนธรรมไปมาก วัฒนธรรมดั้งเดิมเริ่มหายไปกลายมาเป็นสังคมและวัฒนธรรมแบบพม่ามากขึ้น สาเหตุจากว่า การเรียนการสอนในวัด ไม่ค่อยอำนวยความสะดวกให้ผู้ที่ศึกษาเล่าเรียนสามารถประกอบอาชีพที่มีอยู่ในปัจจุบันได้ ทำให้ชาวเชียงตุง โดยเฉพาะในเขตเวียงหันไปศึกษาในโรงเรียนกันหมด ยกเว้นวันหยุดหรือช่วงปิดเทอม จึงเข้ามาเรียนในวัด เพื่อเรียนรู้ภาษาของตนและวัฒนธรรมของตน แต่ส่วนมากแล้วไม่สนใจที่จะเรียนภาษาของตน แต่ไปเรียนอย่างอื่นแทนเช่น ภาษาอังกฤษ, จีน คอมพิวเตอร์ เป็นต้น ซึ่งจะสามารถเป็นเครื่องช่วยอำนวยความสะดวกในการทำงานประกอบธุรกิจ ในอนาคตแทน^{๕๑} สอดคล้องกับนโยบายของรัฐและการปรับตัวเพื่อการอยู่รอด อยู่ดีกินดีทางด้านวัตถุ ส่วนด้านจิตใจและคุณค่าทางด้านวัฒนธรรมถูกละเลยไปหมด นอกจากนี้ การศึกษาวิทยาการต่างๆ ได้ก่อให้เกิดอาชีพที่หลากหลายยิ่งขึ้น ส่งผลให้อาชีพของคนในท้องถิ่นลดความสำคัญลง โดยพ่อแม่ส่วนใหญ่ต่างเห็นถึงคุณค่าของการศึกษาระบบโรงเรียน ว่าทำให้บุตรหลานมีหน้าที่ดีกว่าการประกอบอาชีพแบบดั้งเดิมของคนในสังคม^{๕๒} ที่ต้องทำงานหนักและมีรายได้น้อย ส่งผลต่อการศึกษาภาษาไตของตนและภูมิปัญญาท้องถิ่นทยอยสูญหายไปและรักษายากยิ่งขึ้นตามลำดับ

ปัจจุบันนี้การศึกษาในเมืองเชียงตุง มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและพัฒนาขึ้นมากทั้งของพระภิกษุสามเณรเอง และของคนทั่วไป โดยพระภิกษุสามเณรได้ศึกษาในระดับที่ดีขึ้น ไม่ว่าจะเป็นวิชาทางพุทธศาสนา ภาษาต่างๆ เช่น ภาษาพม่า ไทย อังกฤษ รวมถึง คณิตศาสตร์ เป็นต้น ฝ่ายสงฆ์ แบ่งเป็น ๒ กลุ่มใหญ่แยกตามหลักสูตรการเรียน^{๕๓} ดังนี้

^{๕๐} สัมภาษณ์ พระครูบาทิพย์ ชุตินโม, นักวิชาการเมืองเชียงตุง, วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๖.

^{๕๑} สัมภาษณ์ คุณทองคำพุ่ม, ประธานโคปกะ (กรมการศาสนา) เมืองเชียงตุง, วันที่ ๗ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๕๒} สัมภาษณ์ พระครูบาแก้ว กุสโล, ผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดยางล่อ และกรรมการฝ่ายวัฒนธรรมสงฆ์, วันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๕๓} สัมภาษณ์ พระครูบาสาม โชติโก, ประธานสูงสุดการศึกษาพระสงฆ์เมืองเชียงตุง, วันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๕๖.

กลุ่มแรกที่มีจำนวนมากสุด คือ หลักสูตรพุทธศาสนาไตรัมม (หรือแบบไทย) ซึ่งได้ปริวรรตแปลจากภาษาไทยสู่ภาษาไตรัมม (จีน) โดยพระครูบาทิพย์ ชุตินฺธโม (๒๕๐๘ จุลศักราช ๑๓๒๖) แบ่งเป็นระดับชั้นได้ ๗ ระดับ ๒ ชนิดคือ

แบบมุขปาฐะ มี ๒ ระดับคือ ชั้นอักขระ (ไม่นับเป็นระดับชั้น) ๑) ชั้นมูล ๒) ชั้น ปฐมะ ๒ ชั้นนี้กล่าวถึงบทสวดมนต์และเสขยวัตรแปล

แบบสอบข้อเขียน มี ๔ ระดับคือ ๓) ชั้นตรี ๔) ชั้นโท ๕) ชั้นเอก ๖) ชั้นบาลีไวยากรณ์ ๗) ชั้นประโยค ๑-๒ กล่าวถึงหลักคำสอนในทางพุทธศาสนาและบาลี เหมือนกับหลักสูตรปริยัติธรรมในประเทศไทย สำหรับพระสงฆ์คือ ๑) วิชาพุทธศาสนา ๒) ประวัติศาสตร์ ประเพณีและวัฒนธรรม ๓) โหราศาสตร์ ๔) สุขอนามัย ๕) คณิตศาสตร์ ๖) ความรู้ทั่วไป ๗) ภาษาพม่า, ไทย, อังกฤษ ๘) คอมพิวเตอร์ (เริ่มปี ๒๕๕๖)

ส่วนหลักสูตรการสอนสำหรับชาวบ้านคฤหัสถ์ (มีช่วงฤดูร้อนเท่านั้น) มี ๗ ชั้นคือ ชั้นที่ ๑) ว่าด้วยอักษร สระและพยัญชนะเบื้องต้น (อนุบาล) ชั้นที่ ๒) ว่าด้วยการผสมตัวอักษรและการอ่านเขียนที่สูงขึ้น ชั้น ๓) ว่าด้วย การทำหน้าที่ของคนตามหลักพุทธ เช่น นักเรียน ลูกหลาน พ่อแม่ ชั้น ๔) ว่าด้วยหลักพุทธศาสนาเบื้องต้นและปานกลาง ชั้น ๕) ว่าด้วย หลักพุทธศาสนาที่เป็นแก่นธรรม ชั้น ๖) ว่าด้วยเรื่องต่างๆ ครอบคลุมทุกเรื่อง เช่น ภาษา วรรณกรรม ประวัติศาสตร์ จริยธรรม เป็นต้น ชั้น ๗) ว่าด้วยเรื่องการอยู่สังคม ให้มีความสุข และ พอกินพออยู่ และชั้นพิเศษ ว่าด้วยเรื่องพุทธศาสนา พิธีกรรม และ ความรู้ทั่วไป สำหรับนักศึกษาผู้ใหญ่ เรียกว่า โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์

โดยมีศูนย์กลางสำนักงานใหญ่และการศึกษา คือ วัดราชฐานหลวงหัวขวง เขต ๓ เมืองเชียงตุง ซึ่งก่อตั้งมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๘ (จุลศักราช ๑๒๗๖) ๙๘ ปีก่อนและถ้าวัดถึงทำขึ้นหลักและเมืองยอง ก็คือ วัดพระธาตุสายเมือง ทำขึ้นหลัก วัดหัวขวง เมืองยอง (รวมถึง วัดป่าเซต สิบสองปันนา ที่มีหลักสูตรเหมือนกัน) โดยเป็นพระสงฆ์ชาวไตจีน, ลื้อ, เหนือ, ดอยที่ศึกษาหลักสูตรแบบไตนี้

กลุ่มที่สอง คือ หลักสูตรแบบไตหลวง มี ๔ ระดับชั้นคือ ๑) ชั้นล่างอ่อน(สามเณรน้อย) เกี่ยวกับพุทธประวัติและอานิสสศีล เป็นต้น ๒) ชั้นมูล เกี่ยวกับวินัยของสามเณร สิงคาโลวาสสูตร และ มงคล ๓๘ เป็นต้น ๓) ชั้นวินัย เกี่ยวกับศีลของพระภิกษุ สังฆกรรม และลักษณะเจ้าอาวาส เป็นต้น ๔) ชั้นสุดต้นตะ เกี่ยวกับธรรมบท มี ๒ เล่ม และวิธีการแสดงธรรม ถาบทบเรื่องพุทธศาสนาต่างๆ เป็นต้น และใช้ภาษาไต (ไทใหญ่) เป็นหลักสูตรทั้งหมด และยังเพิ่มภาษาเข้าไปอีกคือ ภาษาไตรัมม (จีน) และ ภาษาพม่าพื้นฐานเพื่อให้สามารถเข้าไปศึกษาต่อที่ย่างกุ้ง มณฑลยี่ได๋ อันมีวัดธัมมโทยะ (เมืองนายน) เป็นศูนย์กลางการศึกษา ก่อตั้งเปิดโรงเรียนเมื่อ พ.ศ.๒๕๐๐^{๕๔} รวมเป็นเวลา

^{๕๔} สัมภาษณ์ พระครูบาทิพย์ ชุตินฺธโม, นักวิชาการเมืองเชียงตุง, วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๖.

๕๗ ปี โดยส่วนมากแล้วเป็นพระสงฆ์ฝ่ายไทหลวงที่ศึกษาแบบหลักสูตรไทหลวง ซึ่งสถานที่ศึกษาแบบนี้ มีที่เวียงปางหลวง และ ทำซี้เหล็กอีกเป็น ๒ แห่ง

และกลุ่มที่ ๓ พระสงฆ์ที่เป็นชาวพม่าซึ่งมีจำนวนน้อยในเชียงใหม่ ก็เรียนตามแบบหลักสูตรพม่า ที่วัดจอมสักเป็นศูนย์กลางการศึกษา ซึ่งประกอบด้วยระดับชั้น ๕ ชั้น คือ ๑) มุลตาน ๒) ปฐมแห่งตาน ๓) ปฐมลัตตาน ๔) ปฐมจิตาน ๕) ธัมมาจริยะตาน

การศึกษาฝ่ายประชาชนทั่วไปนั้น โรงเรียนระดับประถมศึกษา (Primary School) มีทุกชุมชนหมู่บ้าน ระดับมัธยมศึกษา (High School) ในเขตเวียงมีอยู่ ๗ แห่ง ๖ แห่งเป็นโรงเรียนทั่วไป อีก ๑ แห่งเป็นโรงเรียนเด็กกำพร้า กระจายกันอยู่ตามเขตต่างๆ และอีก ๑ แห่ง ในอำเภอภาคเต่า ทั้งหมดเป็น ๘ แห่ง ระดับมหาวิทยาลัย มี ๓ แห่ง โดยมีศูนย์ใหญ่อยู่ที่มหาวิทยาลัยทั่วไป เชียงตุง (Kyaingtong University) อยู่ที่บ้านเชียงฟอง มหาวิทยาลัยคอมพิวเตอร์ (Computer University) อยู่ที่บ้านยางละห่างตัวเมืองออกไปประมาณ ๒ กม. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี (IT University) อยู่ที่บ้านเมืองลาห่างตัวเมืองออกไปประมาณ ๗ กม. สถานที่ศึกษาค่อนข้างแคบ และเก่าทรุดโทรม อุปกรณ์การเรียนการสอนยังไม่เพียงพอรวมถึงไม่ทันสมัย มีหลักสูตรการเรียนที่กำหนดไว้โดยกระทรวงศึกษาธิการของรัฐบาล ตั้งแต่อนุบาล จนถึงมหาวิทยาลัย โดยใช้ระบบ ๕-๔-๒ มี ๑๐ ชั้น (ตาม) ดังนี้

- ๑) ประถมศึกษา (Primary) ๕ ปี (อนุบาล ๑ ประถมศึกษา ๔ เกรด)
- ๒) มัธยมศึกษาตอนต้น (First high school) ๔ ปี (เกรด ๕-๘)
- ๓) มัธยมศึกษาตอนปลาย (Last high school) ๒ ปี (เกรด ๙ และ เกรด ๑๐)
- ๔) อาชีวศึกษา ๑-๓ ปี
- ๕) อุดมศึกษา (University) ๔-๖ ปี

โดยแต่ละชั้นจะประกอบไปด้วย วิชาหลัก ๓ วิชาคือ ๑) ภาษาพม่า (Burma Language) ๒) ภาษาอังกฤษ (English Language) ๓) คณิตศาสตร์ (Mathematics) นอกนั้นเพิ่มเข้ามาอีกตามแต่ละระดับชั้น เช่น วิทยาศาสตร์ (Science) ปฐพีหรือภูมิศาสตร์ (Geography) ประวัติศาสตร์ (History) ฟิสิกส์ (Physics) ฯ ล ฯ

ส่วนอุดมศึกษาประกอบด้วย ๑๒ วิชาเอกใหญ่คือ ๑) ภาษาพม่า (Burma Language) ๒) ภาษาอังกฤษ (English Language) ๓) คณิตศาสตร์ (Mathematics) ๔) ภูมิศาสตร์ (Geography) ๕) สัตวศาสตร์ (Zoology) ๖) ประวัติศาสตร์ (History) ๗) เทคโนโลยี (Technology มหาวิทยาลัยแห่งที่ ๒ เมืองลา) ๘) คอมพิวเตอร์ (Computer science มหาวิทยาลัยแห่งที่ ๓ ยางหลง) ๙) ฟิสิกส์ (Physics) ๑๐) เคมี (Chemical) ๑๑) จิตวิทยาการสอน (Teaching Psychology) ๑๒) พฤกษศาสตร์ (Botany)

ปัญหาทางการศึกษาฝ่ายบรรพชิตนั้น พบว่า หลักสูตรที่พระสงฆ์ฝ่ายไท่ซิ่นและไท่โหลงใช้นั้นไม่สามารถเข้าเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้นไป ตามระบบการเรียนของพระสงฆ์ฝ่ายพม่า คือไม่ได้การเปรียบเทียบหรือยอมรับของรัฐบาลกลาง^{๕๕} อันมีสาเหตุมาจากการใช้ภาษาถิ่นคือไท่ซิ่นและไท่โหลงในการศึกษา ซึ่งหากไปเรียนต่อนั้นต้องใช้ภาษาพม่าและภาษาไทย แม้ว่าจะมีวิชาเสริมเข้ามาแล้วก็ตาม อีกสาเหตุหนึ่งคือเป็นหลักสูตรที่เน้นความรู้ทางพุทธศาสนาเป็นหลัก อันไม่สามารถนำมาใช้ประกอบอาชีพได้หากว่าได้ลาสิกขามาเป็นคฤหัสถ์^{๕๖} อีกทั้งยังขาดการสนับสนุนงบประมาณจากส่วนกลาง^{๕๗} ด้านฝ่ายพระสงฆ์พม่าเอง มีปัญหาคือเน้นการท่องแบบใช้ความจำแบบมุขปาฐะเกินไป ทำให้ผู้ศึกษาไม่ค่อยได้จินตนาการรวมถึงการประยุกต์ใช้ให้ถูกกับสถานการณ์ต่างๆ ได้ แต่ที่ดีคือหากว่าเรียนไปแล้วยังสามารถเปลี่ยนทิศทางการไปศึกษาต่อด้านอื่น ในมหาวิทยาลัยในเมืองและต่างประเทศได้

ฝ่ายคฤหัสถ์ พบว่า ครูไม่ถ่ายทอดวิชาการทั้งหมดแก่นักเรียนในห้องเรียน แต่จะเก็บไว้ไปสอนพิเศษ เพื่อเป็นการเพิ่มรายได้แก่ตน ส่งให้ให้นักเรียนมีรายจ่ายเกี่ยวกับการศึกษาเพิ่มขึ้นโดยใช้เหตุ บางคนถึงกับไม่สามารถเรียนต่อในระดับที่สูงได้ โดยครูมักสอนมุ่งเน้นการจดจำมากกว่าการเข้าใจ (ทำให้ไม่ค่อยได้คิด) นอกตำราไม่ได้คือเรียนรู้แต่ภาคทฤษฎี ภาคปฏิบัติมีน้อย^{๕๘} ด้วยแนวคิดเป็นจารีตนิยมด้วยการยกย่องวัฒนธรรมเมียนมาร์ และวิถีชีวิตแบบพุทธเป็นสำคัญ พร้อมกันนั้นการจัดการเรียนการสอนยังเคร่งครัดเกินไป อันส่งผลต่อนักเรียนที่จะจบมัธยมปลาย เกรด ๑๐ นั้นมีน้อย หหมดโอกาสในการศึกษาระดับที่สูงขึ้นไป ถึงแม้จะได้รับการศึกษาที่สูง แต่ก็ไม่สามารถนำเอาความรู้ที่ตนศึกษานั้นมาประกอบอาชีพ เลี้ยงชีวิตได้ ทำให้คุณภาพการศึกษาของประชากรต่ำ ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตระยะยาว รวมถึงปัญหาต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นตามมาด้วย

มีข้อเสนอแนะและแนวทางการพัฒนาทางการศึกษาดังนี้

๑) ควรมีระบบการศึกษาที่เป็นสากลมีคุณภาพ สอดคล้องกับบุคคลและสถานที่นั้นๆ โดยไม่ละทิ้งภาษาท้องถิ่นที่คนส่วนใหญ่ใช้อยู่^{๕๙} คือฝ่ายสงฆ์ เพิ่มวิชาหลักเข้าไปอีก เช่น ภาษาพม่า อังกฤษ ไทย เพื่อสามารถไปศึกษาต่อได้ หรือไม่จำเป็นประสานกับส่วนกลางให้สามารถเปรียบเทียบได้

^{๕๕} สัมภาษณ์ พระครูประวิตรวรานุกต (แสนท์ ธรรมวโร, ดร.), อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, วันที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๕๖} สัมภาษณ์ พระครูประวิตรวรานุกต (แสนท์ ธรรมวโร, ดร.), อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, วันที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๕๗} สัมภาษณ์ พระสมุห์อานนท์ อาทิตตธมโม, ประธานศูนย์ศิลปวัฒนธรรมชาติพันธุ์ไท่ วัดท่ากระดาศ เชียงใหม่, วันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๕๘} สัมภาษณ์ ดร.สุพิน ฤทธิ์เพ็ญ, ครูชำนาญการพิเศษ, วันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๕๙} สัมภาษณ์ พระครูประวิตรวรานุกต (แสนท์ ธรรมวโร, ดร.), อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, วันที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

ตามหลักสูตรที่ใช้อยู่ ในการศึกษาระดับสูงขึ้นไปอันจะเป็นการไม่เสียเวลาอีก พร้อมกันนั้นก็ควรศึกษาจากวรรณกรรม วรรณคดีอันเก่าๆ ที่มีอยู่ในโบราณ ปืบสา^{๖๐} โดยการอบรม จัดกิจกรรม รมรงค์ในการอนุรักษ์แล้วนำความรู้จากสิ่งนั้นมาประยุกต์มาในส่วนต่างๆ เช่น ความรู้ทางศาสนา ทางโลก อาชีพต่างๆ หลักการดำเนินชีวิต^{๖๑} ฯ ล ฯ อันจะส่งผลให้ประวัติศาสตร์ภาษาท้องถิ่นไม่หายไปกับการศึกษาแผนสมัยใหม่ที่แทรกเข้ามา

ฝ่ายฆราวาสเอง ควรจัดการการเรียนการสอนให้หมดในห้องเรียนไม่จำเป็นต้องไปพึ่งการสอนพิเศษ เพื่อให้ได้รับรายได้เพิ่ม แต่ควรให้เป็นไปเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนได้รับการศึกษาอย่างเต็มที่ ปลุกฝังความคิดได้ด้วยตนเองลดการศึกษาแบบท่องจำให้น้อยลง เน้นภาคทฤษฎีกับภาคปฏิบัติให้สมส่วนกัน โดยจัดการศึกษานอกสถานที่ ศึกษาผ่านประสบการณ์ตรงและมีการเขียนรายงานเป็นระยะ เพื่อให้ผู้ศึกษาได้เกิดจินตนาการและวิธีการที่หลากหลายมากขึ้น อันจะเป็นเหตุทำให้คุณภาพการศึกษาดีขึ้น รวมถึงการเพิ่มวิชาภาษาท้องถิ่นเข้าไปบรรจุไว้ในหลักสูตรการศึกษาด้วย อันจะเป็นเหตุให้ชาติพันธุ์ต่างๆ เกิดความรักชาติและไม่คิดแยกตัวออกจากส่วนกลาง^{๖๒} ตามธรรมดาปกติของมนุษย์ หากว่าได้รับการสนับสนุนและการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นมิตรช่วยเหลือกัน ไม่มีอุปสรรคปัญหาด้านการดำรงชีพแล้ว ความคิดที่จะแตกแยกเป็นไปได้น้อย เช่น สิบสองปันนา เป็นต้น

๒) ส่วนกลางหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ควรจัดสวัสดิการแก่ครูสอนให้ดีพอดีเพียงพอต่อการเลี้ยงชีพ อันจะเป็นการแก้ปัญหาที่ครูสอนพิเศษเพื่อเพิ่มรายรับแก้ตนได้ และควรให้ความสำคัญต่อการศึกษาเป็นอันดับต้นๆ เช่นเดียวกับ เศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม โดยจัดการการศึกษาให้เหมาะกับสถานที่นั้น^{๖๓} เช่น เชียงตุง ควรให้มีภาษาท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ อาชีพ วัฒนธรรมท้องถิ่นในการศึกษา เช่นที่เคยทำ คือโรงเรียนหนองเย (State High School) ใช้ ๓ ภาษาในการสอนคือ พม่า อังกฤษ ไตชิน^{๖๔} (ภาษาถิ่นสมัยนั้น) ปัจจุบันที่กำลังดำเนินการอยู่คือ โรงเรียนเชื้อชาติไต (Tai National School in Kengtung) ที่วัดพระธาตุหัวเสือ ห่างจากเวียงไปประมาณ ๓ กม. โดยเน้นบุคคลากรท้องถิ่นเป็นสำคัญ โดยเฉพาะพระสงฆ์ ควรได้รับการดูแลและการศึกษาที่เอื้ออำนวยต่อการดำรงชีพและรักษาไว้ซึ่งพุทธศาสนาให้ยาวไกลอันเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิต

^{๖๐} สัมภาษณ์ ดร.อนาโตล เป็ลติเยร์, อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๖๑} สัมภาษณ์ ดร.สุพิน ฤทธิ์เพ็ญ, ครูชำนาญการพิเศษ, วันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๖๒} สัมภาษณ์ พระครูประวิตรวรานุกุต (แสนท์ ธรรมวโร, ดร.), อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, วันที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๖๓} สัมภาษณ์ ดร.สุพิน ฤทธิ์เพ็ญ, ครูชำนาญการพิเศษ, วันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๖๔} สัมภาษณ์ คุณทองคำหนุ่ม, ประธานโคปกะ (กรมการศาสนา) เมืองเชียงตุง, วันที่ ๗ ธันวาคม ๒๕๕๖.

ของชาวไทเมืองเชียงตุง อันจะไม่ให้ปัญหาสังคมตามมาภายหลัง เพราะถ้าการศึกษาดีพร้อม สิ่งอื่นก็จะอำนวยความสะดวกพัฒนายิ่งขึ้นไปโดยธรรมชาติ

๓) ด้านศาสนา/ภาษา (Religion and Language) พบว่า มีการนับถือพุทธศาสนา มาตั้งแต่สมัยโบราณ และยึดมั่นในวัฒนธรรมและประเพณีความเชื่อที่สืบทอดมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ^{๖๕} เช่น ประเพณีปีใหม่ (สงกรานต์) มีการขนทรายเข้าวัด คำตันไม้ศรีมหาโพธิ์ มีประเพณีสะเดาะเคราะห์ สืบชาติตา กล่าวเข้าบูชา เป็นต้น เวลาจะประกอบพิธีกรรมทางศาสนา หรืออื่นๆ มักประกอบตามกาลเวลาที่เรียกว่า "ฤกษ์งามยามดี" ตามหลักของโหราศาสตร์เสียก่อน จึงจะลงมือกระทำ เช่น การทำบุญบ้าน การผูกพัทธสีมาวัด เป็นต้น และมีการเพิ่มเข้ามาของ ๒ ศาสนาคือ คริสตศาสนา และศาสนาอิสลาม โดยแบ่งเป็นชาวพุทธประมาณ ๙๖ เปอร์เซ็นต์ คริสตศาสนาประมาณ ๒ เปอร์เซ็นต์ มาจากชุมชนบ้านก่างนาปูหลอย และชุมชนจอมสั๊ก ศาสนาอิสลามประมาณ ๑ เปอร์เซ็นต์ มาจากชุมชน ไกล่ประตูป่าแดง และอื่นๆ เช่น ซิกข์ ๑ เปอร์เซ็นต์ ด้วยเหตุที่พุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแผ่จากคณะเผยแผ่ถึงเมืองเชียงตุง ๓ ยุค^{๖๖} คือ

ครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๑๘๘๑ (๑๘๔๑) โดยพระเจ้าผายู ราชวงศ์มังราย แห่งเมืองเชียงใหม่ ลำดับที่ ๗ (พ.ศ. ๑๘๘๘-๑๙๑๐) ได้ส่งเจ้าเจ็ดพันตูพร้อมด้วยบริวารและมหาเถระ ๔ รูปมาเผยแผ่พุทธศาสนาในเมืองเชียงตุง (นิกายแบบรามัญลังกาวงศ์เก่า และอาจปนทริภุชชัย อันมีลักษณะคล้าย ครัมมหายานหลายอย่าง เช่น พระพุทธรูปต้องมีผ้าทรง เป็นต้น)

ครั้งที่สอง เมื่อ พ.ศ. ๑๙๑๗ (๑๘๕๐) พระมหาสามีเจ้าสุชาโต อยู่เมืองเซียง ไปศึกษาที่เมืองมะละนา (พม่า) ได้พาเจ้าอินประยา (อินทปัญญา) เข้ามาเผยแผ่ในเมืองเชียงตุง ซึ่งสามารถประกอบกิจสงฆ์กับนิกายหนยางกวงได้ (ครั้งนี้ถือว่าได้นำเอานิกายแบบพม่าเข้ามาในเชียงตุงครั้งแรก)

ครั้งที่สาม เมื่อ พ.ศ. ๑๙๘๕ (จุลศักราช ๘๐๓) พระโสมจิตเถระ (ศิษย์พระญาณคัมภีร์) พร้อมด้วยคณะได้นำพุทธศาสนานิกายเถรวาทแบบลังกาวงศ์สีหฬ (นิกายหนป่าแดง หรือเรียกว่า ฝ่ายป่า) เข้ามาเผยแผ่พุทธศาสนาในเชียงตุง ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพญาศรีสุธรรมจุฬามณี (๑๙๘๔-๑๙๙๙) ด้วยเหตุนั้น ถึงมาปัจจุบันนี้ ในเมืองเชียงตุง มี ๓ นิกายใหญ่^{๖๗} หรือตามวัฒนธรรมและการใช้ภาษาของคนแต่ละกลุ่มคือ

^{๖๕} สัมภาษณ์ พระครูบาสาม โชติโก, ประธานสูงสุดการศึกษาพระสงฆ์เมืองเชียงตุง, วันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๖๖} สัมภาษณ์ สมเด็จพระญาณธรรมเจ้า (ใส่ เขมจารี, ประธานสูงสุดพระสงฆ์เชียงตุง), วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๖๗} สัมภาษณ์ พระครูบาแก้ว กุสโล, ผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดยางล่อ และกรรมการฝ่ายวัฒนธรรมสงฆ์, วันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๕๖.

๑) จำนวนมากที่สุดคือ นิกายฝ่ายใต้ขึ้น ทางกรเรียกว่า สุธัมมา (มหานิกาย) ซึ่งเมื่อก่อนจะเป็นนิกายหนึ่งต่างหากเรียกว่า โกง์ไกน์ (นิกายใต้ขึ้น) ในเขตเวียงเชียงตุง ประกอบด้วยวัด ๓๓ วัด มีวัดหลวงเชียงยืน วัดราชฐานหลวงหัวข่วง วัดราชฐานหลวงป่าแดง เป็นต้น เป็น ๒ ฝ่าย ด้านฝ่ายสวน มีวัดอินทบุบผาราม เป็นศูนย์กลาง ฝ่ายป่ามีวัดราชฐานหลวงป่าแดงเป็นศูนย์กลาง ฝ่ายสวน ได้กลายมาเป็นฝ่ายป่าหมดแล้ว ยกเว้นการทำวัตร เท่านั้นที่คงอัตลักษณ์ฝ่ายสวนอยู่

๒) จำนวนรองลงมาคือ นิกายฝ่ายใต้หลวงหรือแบบรามัญส่วยจิ้น (ธรรมยุติ) เพิ่งเข้ามาในเมืองเชียงตุง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๕ (ค.ศ. ๑๘๘๒) โดยมีวัดธัมมโทยะ (เมืองนาย) เป็นศูนย์กลาง มี ๑๐ วัด

๑. วัดกัมมัญฐานมหาโพธิ	๒. วัดจอมมน	๓. วัดจากต่อ
๔. วัดศรีหน่อ	๕. วัดน้ำเขก	๗. วัดตุยา
๗. วัดหมอกใหม่	๘. วัดเมืองเพียง	๙. วัดเมืองนาย

๑๐. วัดหนองผาช้างเผือก(เปลี่ยนมาไม่นาน)

๓) จำนวนน้อยสุดคือ นิกายพม่า เป็นนิกายที่เข้ามาพร้อมกับชาวพม่าหลังปี พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นต้นมา ซึ่งมีความแตกต่างไปจากนิกายไทเขินและนิกายไทใหญ่ ในเมืองเชียงตุงอย่างสิ้นเชิง จึงต้องแยกการประกอบสังฆกรรมเป็นฝ่ายของตน มีวัดทั้งหมด ๔ วัด คือ

๑) วัดวาจอง(กยอง)	๒) วัดแสงปานจอง (เสียงพานทอง)
๓) วัดเถรวาทศาสนาปู้จอง	๔) วัดศาสนาเวปุลลจอง

แม้จะมีนิกายและศาสนาที่ต่างกัน แต่ก็ไม่ปรากฏว่าเกิดความขัดแย้งหรือความแตกแยกใหญ่ให้เห็นจะมีบ้างก็เพียงส่วนน้อยเท่านั้น^{๖๘} คนทุกกลุ่มก็อยู่ด้วยกันอย่างพื้กันน้อง ไม่ทำร้ายเบียดเบียนซึ่งกันและกัน อันมีสาเหตุมาจากคำสอนทางศาสนาที่ช่วยขัดเกลาและเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกันให้เกิดสันติในสังคมได้ และเป็นส่วนสำคัญประการหนึ่งในการพัฒนาสังคม โดยเฉพาะด้านบุคคลอันเป็นส่วนแรกของการพัฒนาที่ถูกต้อง รวมถึงป้องกันปัญหาต่างๆ เช่น การเอารัดเอาเปรียบ การฉ้อโกง การเกี่ยวข้องกับสิ่งไม่ดีทั้งหลายไม่ให้เกิดขึ้นด้วย

ด้านปัญหาด้านศาสนานั้น พบว่า มีการขัดแย้งกันทางนิกายสำหรับพุทธศาสนาถึงขั้นไม่ร่วมกิจกรรมกันระหว่างนิกาย อันมีภาษาและวัฒนธรรมที่ต่างกันเป็นต้นเหตุ ต่างฝ่ายต่างต้องการมวลชนและผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น โดยไม่ได้คำนึงถึงสาระสำคัญทางคำสอน ที่มีจุดหมายให้ศาสนิกชน พ้นจากทุกข์และปัญหา เข้าถึงความสุขและไม่มีปัญหา อีกด้านหนึ่งนั้น บุคคลกรทางศาสนา คือพระภิกษุ-สามเณรลดลงอย่างน่าตกใจ อันมีสาเหตุมาจากการศึกษาของสงฆ์ไม่อำนวยต่อ

^{๖๘} สัมภาษณ์ พระครูบาแก้ว กุสโล, ผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดยางล่อ และกรรมการฝ่ายวัฒนธรรมสงฆ์, วันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๕๖.

วิชาชีพ ขาดการจัดการที่ดีคือมุ่งเน้นแต่ทางด้านศาสนวัตถุ/สถานมากกว่าอย่างอื่น^{๖๙} เช่น ศาสนธรรม และศาสนบุคคล ตามที่พบคือวัดหนึ่ง มีพื้นที่กว้าง วิหาร โบสถ์ใหญ่โต แต่มีพระสงฆ์อยู่เพียงแค่ ๔-๕ รูปเท่านั้น รวมถึงคนในเขตเวียงไม่นิยมบวช เพราะต้องสานต่อธุรกิจของครอบครัว และมองไม่เห็น ความสำคัญทางพุทธศาสนามากกว่าเศรษฐกิจสำหรับดำรงชีพ^{๗๐} พร้อมกับบุคคลกรทางพุทธศาสนา ไม่ได้ตั้งใจศึกษาคำสอน และนำพาศาสนิกไปสู่เป้าหมายของชีวิตและศาสนาเท่าที่ควร คือบางท่าน บวชตามประเพณี บวชหนีโลก บวชเพราะไม่มีทางเลือกอื่น ๆ ล ฯ แต่ไม่ได้บวชเพื่อความเป็น พระสงฆ์แท้ๆ ทำให้พุทธศาสนาจมอยู่กับที่หรือถอยหลังเข้าคลองและไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร

^{๖๙} สัมภาษณ์ ดร.อนาโตน เป็ลติเยร์, อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๗๐} สัมภาษณ์ คุณดวงแสงลิ่ง, เลขาธิการกรมการศาสนาและวัฒนธรรม เมืองเชียงตุง, วันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๕๖.

ตารางที่ ๔.๒ เปรียบเทียบความต่างทางพิธีกรรมของพุทธศาสนา ๓ นิกายในเชียงใหม่

นิกาย	จุดเน้น	จุดรอง	อื่นๆ
แบบลังกาวงศ์ (ฝ่ายเมือง)	การสวดและพิธีกรรม -ไหว้พระรัตนตรัย -ขอโอกาสเทวดา -สมมาพระรัตนตรัย (ขอขมา) -รับศีล -สวดมนต์ -ถวาย/รับพร/กรวดน้ำ -กล่าวคำท้ายศีลท้ายธรรม และ รับพร	นับถือพระรัตนตรัย รองลงมาคือ พรหม เทวดา และ เจ้าที่ต่างๆ เช่น ถ้าจะเข้าอยู่ใหม่ ต้องมีการถอนหรือขออนุญาต เจ้าที่ก่อน มีการเทศน์เวสสันดร มีสืบทา ผู้หญิงห้ามเข้าอุโบสถ ฯลฯ	ยึดแบบดั้งเดิม มีโหราศาสตร์ และ อธิพลศาสน พราหมณ์ (ฮินดู) ปะปน คล้ายกับภาคเหนือของ ของประเทศไทย ใช้ภาษาไตรธรรม(เขิน) เป็นภาษาบาลี ใช้ผ้าไตรส่วนมาก สีส้ม ผู้หญิงห้ามเข้าอุโบสถ
แบบรามัญวงศ์ (ฝ่ายใต้)	การแสดงธรรม -ไหว้พระรัตนตรัย -ขอขมาพระรัตนตรัย -รับศีล -สวดมนต์(ไม่มาก) -แสดงธรรม -ถวาย/รับพร -กรวดน้ำ -แผ่เมตตา	นับถือพระรัตนตรัย รองลงมาคือ พรหม เทวดา และ เจ้าที่ต่างๆ เช่น ถ้าจะเข้าอยู่ใหม่ ต้องมีการถอนหรือขออนุญาตเจ้าที่ก่อน มีการเทศน์ปฎิฐาน ฯลฯ	ยึดแบบดั้งเดิมปนสมัยใหม่ มีโหราศาสตร์ และ นิกายพม่า ปะปน คล้ายกับนิกายพม่า ใช้ภาษามอญหรือพม่าเป็นภาษาบาลี ใช้ผ้าไตรแดงคล้ำ ผู้หญิงเข้าอุโบสถได้ ลางแห่งไม่สามารถเข้าได้
แบบพม่า	การแสดงธรรม -ไหว้พระรัตนตรัย -ขอขมาพระรัตนตรัย -รับศีล -สวดมนต์(ไม่มาก) -แสดงธรรม -ถวาย/รับพร -กรวดน้ำแผ่เมตตา	นับถือพระรัตนตรัย รองลงมาคือ พรหม เทวดา และ เจ้าที่ต่างๆ มีการเทศน์ปฎิฐาน ห้ามใส่รองเท้า ในบริเวณศาสนสถาน ฯลฯ	ยึดแบบดั้งเดิม ปนสมัยใหม่ มีโหราศาสตร์ ใช้ภาษาพม่า เป็นภาษาบาลี ใช้ผ้าไตรแดงคล้ำ ผู้หญิงเข้าอุโบสถได้

จากตารางที่ ๔.๒ นั้นแสดงให้เห็นว่า ทางนิกายฝ่ายเมือง เน้นพิธีกรรมมากกว่า นิกายฝ่ายใต้และพม่า ส่วนนิกายฝ่ายใต้กับพม่าเน้นการเทศน์การสั่งสอนมากกว่า และนิกายฝ่ายใต้ไม่มีอักษรบาลีของตนเองต้องยืมอักษรรามัญมาใช้เป็นอักษรบาลีของตน และที่ต่างกันอีกหนึ่ง คือ ผู้หญิงนิกายฝ่ายใต้และพม่าอนุญาตผู้หญิงเข้าอุโบสถได้ แต่นิกายฝ่ายเมือง ไม่อนุญาตให้ผู้หญิงเข้าอุโบสถ

มีข้อเสนอแนะและแนวทางการพัฒนาด้านศาสนาดังนี้

๑) ทุกศาสนาควรดำเนินไปตามหลักคำสอนอย่างถูกต้อง โดยเฉพาะพุทธศาสนาที่ชาวไทเขียงตุงนับถือมากนั้น เริ่มจากการจัดการด้านปริยัติการศึกษาให้ดี โดยใช้กฎของพระสงฆ์ที่เรียกว่า "สังฆานัติ" ในการบริหารพระสงฆ์ ให้ได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงหลักคำสอน และปฏิบัติตามแนวทางของสมณสาธูป ด้านการปฏิบัติฝ่ายพระสงฆ์ควรทำเพิ่มมากขึ้น ส่วนฝ่ายฆราวาสอาจจะมีกิจกรรม วันโกนและวันพระหรือไม่อย่างนั้น วันศุกร์-เสาร์-อาทิตย์ตามแต่เวลาที่เหมาะแก่คนในที่นั้นๆ เพื่อให้รับได้มีความสุขสงบเย็นตามสมควรแก่การปฏิบัติ อันเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคม พร้อมกับช่วยสังคมไม่ต้องเพิ่มปัญหาเข้าไปอีก

๒) การทำกิจกรรมทางศาสนา เช่น การทำบุญตั้งธรรมเวสสันดรชาดก งานสวดปฐฐานงานบวช ขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน เป็นต้น ควรให้เป็นไปอย่างพอดี ประหยัด ไม่สิ้นเปลือง เกิดประโยชน์ไม่มุ่งเน้นแต่พิธีกรรม อันทำกันสืบมาแต่บรรพบุรุษ ควรเน้นสาระคำสอน ที่สามารถนำมาใช้ในชีวิตและแก้ปัญหาต่างๆ ในชีวิตได้มากกว่าอย่างอื่น รวมถึงปฏิรูปพิธีกรรม ให้เหมาะแก่ยุคสมัยใหม่ที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่วันถอยกลับ คือ สอน ๑ ส่วน สวด ๑ ส่วน ปฏิบัติ ๑ ส่วน

๓) ผู้ปกครองบริหารนิกายทั้ง ๓ นิกาย โดยเฉพาะนิกายฝ่ายเมืองไทเขียงกับนิกายฝ่ายไทหลวง ควรปรึกษาหารือกัน ร่วมมือกันพัฒนาพุทธศาสนาไปในแนวทางเดียวกัน โดยไม่เอาเรื่องวัฒนธรรมและภาษาเป็นเครื่องมือขัดขวางในการทำงานร่วมมือกันโดยคำนึงถึงสาระเป้าหมายของพุทธศาสนาเท่านั้น^{๗๑} เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้รับสาระจากพุทธศาสนาเท่าที่สามารถทำได้ โดยต่างฝ่ายต่างทำอาจจะต่างกันด้านวิธีการกระทำแต่ให้มีเป้าหมายเดียวกัน

ด้านภาษานั้น พบว่า ในเมืองเขียงตุง มีประชากรประมาณ ๑.๖ แสนคน ประกอบด้วยหลากหลายชาติพันธุ์ ส่วนใหญ่เป็นเชื้อชาติตระกูลไทหรือไต ได้แก่ ไตเขียง ไตหลวง (ใหญ่) ไตดอย ไตเหนือ ไตลื้อ พม่า อาข่า ปะหล่อง กะเหรี่ยง ว้า เป็นต้น จึงมีคำพูดภาษามากตามแต่ละชาติพันธุ์ แต่ภาษาเขียนในเมืองเขียงตุง ภาษาราชการคือพม่า รองลงมาคือภาษาไตธัมม (เขิน หรือชาวลื้อ เรียกว่า ภาษาลื้อ) ภาษาไตหลวง และภาษาไตเหนือและไตดอย (มีการใช้น้อย) โดยภาษาถิ่นนั้นจะเป็นพระสงฆ์หรือวัดใช้ ส่วนประชาชนทั่วไปจะใช้ภาษาพม่าเป็นหลัก จะมีภาษาถิ่นผสมบ้างก็มีจำนวนน้อย (ยกเว้นชนบทมีจำนวนมาก) อันเป็นการสูญเสียอัตลักษณ์ทางภาษาไปก็ว่าได้ แต่ก็ยังมีผู้คนไตจำนวนหนึ่งที่ยังรักษาและสืบทอดภาษาท้องถิ่นอยู่ จัดตั้งองค์การชุมชนในรัฐฉานและทั่วโลก โดยใช้ชื่อว่า "ชมรมการศึกษาและวัฒนธรรมไต (ไทยใหญ่) Tai Culture and Literature Society" รวมถึงคณะอนุรักษ์ภาษาและวัฒนธรรมพื้นเมืองเขียงตุง เป็นต้น จัดการเปิดการเรียนการสอนช่วงวันหยุด

^{๗๑} สัมภาษณ์ พระครูประวิตรวรานุกต (เสน่ห์ ธมฺมาโร, ดร.), อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเขียงใหม่, วันที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

หรือภาคฤดูร้อน ช่วงปิดเทอมของโรงเรียนส่วนกลาง (Government School) โดยไม่ได้รับการสนับสนุนจากส่วนกลางก็ตาม^{๗๒} อันมีสาเหตุมาจากนโยบายการรวมชาติพันธุ์ทำให้กลายเป็นพม่า (Burmanization) โดยมีวัดและพระสงฆ์เป็นผู้นำในการเล่าเรียนศึกษา อันเป็นหลักสูตรระยะสั้นปีละ ๓ เดือนมุ่งเน้นไปทาง ประวัติศาสตร์ไท วิชาชีพ การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และภาษาต่างประเทศ เป็นต้น รวมถึงการอนุรักษ์ความเป็นไท ผ่านวิธีการหลายอย่างเช่น บทเพลง หนังสือ อินเทอร์เน็ต (Internet) ทางโลกออนไลน์ (Social Network) กิจกรรมปอยแสดงวัฒนธรรมไท ๆ ล ฯ

มีข้อเสนอแนะและแนวทางการพัฒนาด้านภาษาดังนี้

๑) ควรอนุรักษ์ภาษาของตนไว้ ไม่ว่าจะเป็น ไตจีน ไตลื้อ ไตเหนือ ไตหลง ไตดอย โดยจัดให้มีการเรียนการสอนตามโอกาส แม้จะได้รับการบรรจุในหลักสูตรส่วนกลางก็ตาม โดยเฉพาะฝ่ายสงฆ์ที่เป็นองค์กรสำคัญในการรักษาอนุรักษ์ โดยพระสงฆ์ฝ่ายไตหลง ควรดีมีอักษรภาษาบาลีเป็นของตัวเอง^{๗๓} ไม่ควรยืมอักษรมอญเข้ามาเป็นอักษรบาลีสำหรับตน อันจะกลายเป็นการผสมผสานกับอักษรมอญไป ซึ่งส่งผลให้เสียอัตลักษณ์ทางภาษาของตน หรืออีกวิธีหนึ่ง คืออาจจะใช้อักษรภาษาไตจีนอันมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องเป็นชาติพันธุ์เดียวกันมาใช้ ยังสามารถรักษาอัตลักษณ์ทางภาษาของตนได้กว่า หรือจะใช้ภาษาบาลีโรมันแทนก็ยังได้

๔) ด้านเศรษฐกิจ (Economy) พบว่า เมืองเชียงตุงเป็นศูนย์กลางทางการค้า เนื่องจากเป็นทางผ่านและแลกเปลี่ยนสินค้าของกองคาราวานพ่อค้าจีนจากมณฑลยูนนานและพ่อค้าไทยใหญ่จากรัฐฉาน เส้นทางการค้าจะเริ่มต้นจากมณฑลยูนนานคือ เมืองละฮ่อ (ขุนหมิง) ผ่านซือเหมา เชียงรุ่ง เมืองฮาย เมืองหน (หนหลัง) เมืองชาน เชียงลอ (ท่าลอ) เข้าสู่ชายแดนรัฐฉาน เมืองลา เชียงตุง เมืองพะยาก ท่าซี้เหล็ก แม่สาย เชียงราย แม่สอย เวียงป่าเป้า ดอยสะเก็ด จนถึงเชียงใหม่ มะละแหม่ง มณฑลเลย และย่างกุ้ง บางสายจะแยกไปทางหลวงพระบาง ประเทศลาว แต่แม้ว่าเชียงตุงจะเป็นศูนย์กลางทางการค้า แต่เมื่อพูดถึงผลประโยชน์จริงๆที่จะตกสู่เชียงตุงกลับมีมูลค่าที่ไม่มาก เพราะการค้าในเชียงตุงมีลักษณะเป็นที่พักและถ่ายเทสินค้า ดังที่กล่าวมาในข้างต้นว่า สินค้าที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนกันที่เชียงตุงนั้น เป็นสินค้าที่มีแหล่งที่มาจากที่อื่น ดังนั้น เมืองเชียงตุงเป็นเพียงจุดแลกเปลี่ยนไม่ได้มีส่วนในผลประโยชน์มากมาย เงินมหาศาลก็ไม่ได้กระจายลงสู่ระบบเศรษฐกิจในเชียงตุงอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย เพราะความคล้ายคลึงกันกับล้านนาในเรื่องกำลังการผลิต

^{๗๒} สัมภาษณ์ คุณดวงแสงลิ่ง, เลขานุการกรมการศาสนาและวัฒนธรรม เมืองเชียงตุง, วันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๗๓} สัมภาษณ์ พระครูบาทิพย์ ชุตินโม, นักวิชาการเมืองเชียงตุง, วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๖.

สินค้าที่เป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่มชนภายในท้องถิ่นเท่านั้น^{๗๔} เช่นการผลิต เปลือกไม้ที่ใช้ย้อมผ้า ยางไม้และครั่ง ซึ่งสินค้าที่ผลิตได้ เป็นสินค้าที่ผลิตตามความจำเป็น และตามความต้องการของคนในท้องถิ่น ซึ่งยังไม่มีสินค้าที่สามารถสร้างเป็นรายได้หลักให้กับเชียงตุงได้อย่างเป็นกอบเป็นกำดังเช่นท้องถิ่นหรือประเทศอื่นๆ ทั้งนี้ก็มีปัจจัยมาจากหลายสาเหตุ เช่นว่า อาชีพหลักของชาวเชียงตุงคือ เกษตรกรรม รองลงมาคือการทอผ้า การทำเครื่องเงิน เครื่องจักรสาน การค้าขาย และการแปรรูปอาหารเพียงบางชนิดซึ่งได้รับความนิยมกันแต่ในท้องถิ่น ยังไม่มีอุตสาหกรรมการผลิตสินค้าประเภทอื่นๆ ในขณะที่ตามท้องตลาดมีสินค้าจากต่างประเทศทะลักเข้ามาสู่ท้องถิ่น และได้รับความนิยมซื้อหากันทั้งของกินของใช้กันอย่างแพร่หลาย และอีกปัจจัยหนึ่งซึ่งเป็นตัวสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ คือโครงสร้างพื้นฐานอันเกี่ยวกับ ระบบไฟฟ้า น้ำประปา ถนนเพื่อการสัญจรภายในเชียงตุงยังไม่มีความสะดวกสบายเท่าที่ควร^{๗๕} สังเกตได้จากบางชุมชนที่ไกลออกไปจากตัวเวียงก็มีความขัดข้องในเรื่องการใช้ไฟฟ้า ซึ่งไม่พอเพียงและทั่วถึง ด้านน้ำประปาก็ไม่ค่อยสะอาด เส้นทางถนนก็ลาดยางแต่เฉพาะบริเวณในเมือง และที่สำคัญปัญหาการคมนาคม ซึ่งนอกจากเรื่องถนนแล้วก็เป็นเรื่องของสัญญาณโทรศัพท์ที่ยังไม่ครอบคลุมและมีเสถียรภาพ ซึ่งปัญหาทั้งหลายเหล่านี้มีความเชื่อมโยงกันทั้งหมด จึงกลายเป็นตัวกำหนดความเจริญรุ่งเรืองทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของเชียงตุง

ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของเมืองเชียงตุงในปัจจุบันมีความแตกต่างจากอดีตมากยิ่งขึ้นทุกวัน สังเกตได้จาก ประชาชนมีการประกอบอาชีพที่หลากหลายมากขึ้น ซึ่งต่างจากในอดีตที่ประชาชนนิยมทำเกษตรกรรม^{๗๖} แต่ในปัจจุบันโดยเฉพาะในเขตเวียง พบว่ามี การค้าขาย ประกอบธุรกิจส่วนตัว เช่น โรงพิมพ์ ร้านขายเครื่องอิเล็กทรอนิกส์ งานคอมพิวเตอร์ ร้านอินเทอร์เน็ต ร้านเสริมสวย รับจ้างหรืออาชีพที่มีรายได้ดีเช่น ข้าราชการเพียว เปิดร้านอาหาร โรงแรมเกสเฮาส์ (Hotel, Gest house) เป็นต้น โดยมีทั้งธุรกิจจำหน่ายสินค้า ธุรกิจเพื่อการท่องเที่ยวและธุรกิจด้านการบริการอย่าง โรงแรม บ้านพัก ร้านอาหาร เพิ่มมากขึ้น เพราะนอกจากแหล่งทุนภายในของคนในเชียงตุงเองแล้วยังเริ่มมีนักลงทุนจากภายนอกประเทศ เข้ามาลงทุนเพิ่มมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ตัวอย่างเช่น ธุรกิจธนาคารหลายแห่งที่มาเปิดทำการในเชียงตุงซึ่งเป็นของต่างชาติ เช่น KBZ Bank (ธนาคารกัมพูชา)

^{๗๔} สัมภาษณ์ คุณทองคำหนุ่ม, ประธานโคปกะ (กรมการศาสนา) เมืองเชียงตุง, วันที่ ๗ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๗๕} สัมภาษณ์ ดร.อนาโตน เป็ลติเยร์, อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๗๖} สัมภาษณ์ คุณทองคำหนุ่ม, ประธานโคปกะ (กรมการศาสนา) เมืองเชียงตุง, วันที่ ๗ ธันวาคม ๒๕๕๖.

ส่วนสถานที่ที่บ่งบอกถึงความสพัดของเงินตราภายในเชียงตุงก็คือที่ตลาด เพราะตลาดเป็นสถานที่ที่มีการค้าขาย จัปปายใช้สอยกันมากที่สุด ซึ่งในเขตเวียงเมืองเชียงตุงเอง มีตลาดขนาดใหญ่ อยู่ ๕ แห่งคือ กาดตุง (ตลาดใหม่) กาดตุง (ตลาดเก่า หน้าวัดเชียงจันทร์ใกล้กับ ประตูป่าแดง) และ กาดยางคำ (ท่ารถเมืองเชียงตุง) กาดโหย่ง (ใกล้หนองคำ ใกล้กับรถทัวร์ แดดแห่นวน ทางออกไปสนามบินเชียงตุง) รวมถึงกาดตอนเย็น (รวมเป็น ๕ แห่ง) บริเวณกาดตุง (ใหม่) ซึ่งเป็นตลาดที่ใหญ่ที่สุดในเมืองเชียงตุง จะมีสินค้าที่นำไปจากประเทศไทย จีน และ เมืองหลวง อย่างกั๋ง มัณฑะเลย์ สินค้าที่นำเข้าจากประเทศไทยก็จะมีสินค้าอุปโภคและบริโภค เช่น เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม รองเท้า ปูนซีเมนต์ วัสดุก่อสร้าง เครื่องมือการเกษตร เครื่องสำอาง ฯลฯ ซึ่งจะมีราคา ที่ค่อนข้างสูงถึงเกือบ ๒ เท่า โดยนำเข้ามาจากทางอำเภอแม่สาย เชียงราย สินค้าที่นำเข้ามาจากประเทศจีน ก็จะเป็นประเภทเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม เครื่องเสียง เครื่องอิเล็กทรอนิกส์ เครื่องดื่ม อุปกรณ์ไฟฟ้า ฯลฯ โดยนำเข้ามาจากเมืองลา ส่วนสินค้าที่นำเข้าจากมัณฑะเลย์ และอย่างกั๋ง ส่วนมากเป็น เพชรพลอย ไม้สลัก พระพุทธรูป เป็นต้น โดยนำเข้าทางตองกีย ผ่านเมืองเปียง ต่งตา สู่เชียงตุง สังเกตว่าแม้กระทั่ง กลุ่มสินค้าเพื่อการบริโภคอุปโภค ก็มีบริษัทยักษ์ใหญ่จากต่างประเทศนำสินค้าของตนเข้ามาจำหน่าย รวมถึงบริษัทบุญรอดบริวเวอรี่ของไทยด้วย แต่ตลาดแห่งนี้ไม่มีการเปิดทุกวัน มีวันหยุดทุกวัน พระใหญ่^{๗๗} อันเป็นนโยบายของส่วนกลางที่อิงอาศัยพุทธศาสนาให้ประชาชนได้หยุดเพื่อพัฒนา ด้านจิตใจ ครอบครัวได้มารวมตัวกันเพื่อปรับทุกข์แบ่งปันความสุขแก่กันและกัน

ทางด้านอาชีพอันเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจในการดำรงชีพของชาวเชียงตุง ส่วนมาก เป็นเกษตรกรรม แต่ในเขตเวียงเป็นการค้าขาย ประกอบธุรกิจขนาดเล็ก, ขนาดกลาง เช่นขายของชำ ร้านเสื้อผ้า ร้านเครื่องสื่อสารอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ มือถือ คอมพิวเตอร์ เป็นต้น ร้านอาหาร โรงแรม ร้านสปา และประกอบอาชีพอันเป็นอาชีพที่แสดงอัตลักษณ์ของเมืองเชียงตุง คือเครื่องเงิน เป็นต้น ไตชิน ทำไร่นา เป็นเจ้าขุนรับราชการ (สมัยเจ้าฟ้าปกครอง) ตีคำแผ่น เย็บเสื้อผ้า ไตเหนือ ค้าขาย อาหาร ทำไร่นา ขายเนื้อ ไตลื้อ ทำเครื่องเงิน เครื่องประดับ ไตดอย ร้านขายของอุปกรณ์การก่อสร้าง ขายผัก ไตโหลง ตีผ้ามีดดาบ เป็นต้น^{๗๘} มีคำที่กล่าวเป็นคำคล้องจองว่า "หนองผาหนั่งปอง กุงจ้องซ็อกตั้น เชียงขุ่มเจ้าसानวล จอมบนเจ้าก้อกคักกาแดง"^{๗๙} อาชีพหลักๆ ของชาวเชียงตุงสรุป กล่าวได้คือ เขต ๑ บ้านเชียงขุ่ม เกี่ยวกับอาชีพทำตั้นเงิน ช่อ ตุง (ธง) รูปเทียนและอื่นๆ อันเกี่ยวกับ วิธีการการทำบุญทำทานของชาวเมือง กระดาษสา เป็นต้น เขต ๒ บ้านจอมบนหรือมนทำเครื่องเงิน อันเป็นลักษณะของชาวไตชิน เป็นสินค้าโอท็อป (O-Top) ของเมือง ราคาค่อนข้างสูง

^{๗๗} สัมภาษณ์ จายตวงแก้ว (U TING WUN), ประธานสภาพรรคการเมือง (NLD) เมืองเชียงตุง, วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๗๘} สัมภาษณ์ จายยี่ตึบ, พ่อหลวงบ้านหนองเคะ ผู้แทนแก่บ้านทั้งหมด, วันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๗๙} สัมภาษณ์ คุณเก่งคำ, เลขาธิการฝ่ายวัฒนธรรมหญิงเมืองเชียงตุง, วันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

บ้านเชียงแล (๒๘) มีอาชีพค้าขายเนื่อนานาชนิด เขต ๓ บ้านหนองคำ ม่อนเรือ เป็นต้น อาชีพหลักเป็นการทำอาหาร ข้าวซอย อาหารการกิน เขต ๔ บ้านจอมคำ (ทอง) ประกอบอาชีพมีด ดาบ เครื่องเหล็กและทองแดง บ้านวัดอินทร์ ประกอบอาชีพค้าข้าว บ้านยางวง ประกอบอาชีพเครื่องปั้นดินเผา หม้อ น้ำดัน และอื่นๆ เขต ๕ อาชีพหลักไม่ค่อยมี มีแต่ร้านค้าขนาดเล็กและอื่นๆ เช่น นำผักหรือสิ่งของจากชนบทไปค้าขายในตลาดหลวงเชียงตุง หรือ ร้านเครื่องดื่ม ร้านเนื้อปิ้ง เป็นต้น ด้านกิจการอื่นๆ เช่น โรงแรม เกสเฮาส์ ร้านอาหาร ขยายเพิ่มจำนวนมากขึ้นทวีคูณ เพื่อเป็นการเพิ่มรายได้รวมถึงบริการนักท่องเที่ยวที่หลังไหลเข้ามาศึกษาท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม^{๘๐} ซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงโรงแรมและการท่องเที่ยว ได้ประกาศให้เมืองเชียงตุง "เป็นเมืองท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม" เพื่อต้อนรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ในปี พ.ศ.๒๕๕๘ ด้วยซึ่งจะเป็นสาเหตุประการหนึ่งที่จะพัฒนาด้านเศรษฐกิจในระยะยาวต่อไป

ด้านปัญหาทางเศรษฐกิจนั้น พบว่า ๑) ภาวะขาดงานมีมาก ก่อให้เกิดความยากจนและรายรับไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ อันมีสาเหตุมาจากคนขาดความรู้ในการอาชีพ กิจการต่างๆ ในเมืองมีจำนวนน้อย^{๘๑} ๒) ค่าแรงงานต่ำกว่ามาตรฐาน ไม่เพียงพอต่อค่าครองชีพ ซึ่งส่วนกลางไม่ได้มีการจัดการดูแลความเป็นอยู่ของประชาชนอย่างทั่วถึง ส่งผลให้ผู้คนอพยพโยกย้ายไปเป็นแรงงานข้ามชาติตามประเทศใกล้เคียง ซึ่งได้ค่าแรงที่ดีกว่า^{๘๒} ๓) สินค้าที่ผลิตเองได้ภายในเชียงตุง ยังไม่มีความทันสมัยเป็นแบบชาวบ้าน จึงไม่สามารถขยายตลาดหรือสร้างช่องทางการจำหน่ายได้^{๘๓} รวมถึงขาดแคลนด้านโครงสร้างพื้นฐาน ระบบไฟฟ้า น้ำประปา ถนนและ ระบบโทรคมนาคม ที่ยังไม่เพียงพอและทั่วถึง ส่งผลกระทบต่อกำลังการผลิต และช่องทางการจัดจำหน่าย เป็นต้น

มีข้อเสนอแนะและแนวทางการพัฒนาด้านเศรษฐกิจดังนี้

๑) ควรเน้นวิถีชีวิตเชิงวัฒนธรรม เพราะเศรษฐกิจในเมืองไม่ใหญ่โตนัก โดยรัฐส่วนกลางหรือผู้บริหารเขต ควรสนับสนุนอาชีพธุรกิจ ที่สามารถทำให้มีรายรับเพียงพอต่อค่าครองชีพ โดยการทำสินค้าท้องถิ่น เป็นสินค้าโปรโมตเป็นลักษณะของเมือง^{๘๔} เช่น เครื่องเงิน น้ำหนั่ง น้ำพริก ข้าวซอย ข้าวแรมพิน ฯ ล ฯ แล้วมาบรรจจุให้มีมาตรฐานแล้วส่งออกจำหน่ายไปยังต่างประเทศ

^{๘๐} สัมภาษณ์ จายแสงด้อย ผู้ว่าเขต ๓ และ จายแสงจาย ผู้ว่าเขต ๔ เวียงเชียงตุง, วันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๘๑} สัมภาษณ์ จายแสงด้อย ผู้ว่าเขต ๓ และ จายแสงจาย ผู้ว่าเขต ๔ เวียงเชียงตุง, วันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๘๒} สัมภาษณ์ จายยี่ต๊ิบ, พ่อหลวงบ้านหนองเคะ ผู้แทนแก่บ้านทั้งหมด, วันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๘๓} สัมภาษณ์ ดร.อนาโกล เป็ดติเยร์, อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๘๔} สัมภาษณ์ คุณดวงแสงล้ง, เลขานุการกรมการศาสนาและวัฒนธรรม เมืองเชียงตุง, วันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๕๖.

๒) ควรกระจายรายได้สู่ชุมชนสังคมอย่างทั่วถึง ไม่ควรให้นายทุนหรือผู้ประกอบการรายใหญ่กอบโกยประโยชน์เพียงฝ่ายเดียว^{๔๕} เพิ่มค่าแรงให้อยู่ในมาตรฐาน ให้แรงงานได้รับค่าตอบแทนที่เหมาะสม สอดคล้องกับรายรับ-รายจ่าย รวมถึงการกำหนดราคาให้เหมาะสมทั้งแก่ผู้ค้าขายและผู้บริโภค ให้ต่างฝ่ายต่างได้รับประโยชน์ที่สมควร จะทำให้เศรษฐกิจอยู่ในเกณฑ์ที่ดี

๓) ควรเพิ่มกิจการทางด้านเศรษฐกิจให้มากขึ้น เช่น โรงแรม ร้านอาหาร เป็นต้น แล้วจัดการความจำเป็นขั้นพื้นฐาน คือ ไฟฟ้า ประปา สาธารณูปโภค การคมนาคมให้สะดวกต่อการรับผลิตและจำหน่ายสินค้า ให้สอดคล้องเพียงพอต่อการประกอบธุรกิจ ตามนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม พ.ศ.๒๕๔๐ ซึ่งเป็นเหตุสามารถแก้ปัญหาขาดแคลนได้อีกทางหนึ่ง^{๔๖} เมื่อคนมีงานทำ ค่าแรงงานสูงพอต่อค่าครองชีพ ก็สามารถพัฒนาตนได้และเศรษฐกิจย่อมพัฒนารุดหน้าไปได้

๕) ด้านการเมืองการปกครอง (Politic and Administration) พบว่ารูปแบบการปกครองมีลักษณะการปกครองโดยคณะรัฐบาลกลางของประเทศสาธารณสหภาพเมียนมาร์ ซึ่งมีประธานาธิบดี ๑ คนเป็นผู้ดำรงตำแหน่งสูงสุด และรองประธานาธิบดีอีก ๒ คน และได้แบ่งการปกครองออกเป็น ๗ เขต (มลรัฐ) และรัฐท้องถิ่น ๗ รัฐ รวมถึงเขตพิเศษ เนปีดอร์ (Nay Pyi Daw) สังเกตว่าเมียนมาร์ได้แบ่งการปกครองในแต่ละเขตออกเป็น ๓ ระดับ^{๔๗} ได้แก่

๑) อำเภอ (เซไหย่) ปัจจุบันมี ๖๔ เซไหย่

๒) ตำบล (เหมี่ยวแห่น) ปัจจุบันมี ๓๒๔ เหมี่ยวแห่น

๓) หมู่บ้าน (ย-หว่าหรือ เจย์-หว่า) ปัจจุบันมี ๑๓,๗๔๗ ย-หว่า

เขตชุมชนเมืองที่มีเทศบาลหรือสุขาภิบาล (ยะก้อย ซึ่งอาจแปลว่า ย่าน หรือ เขต) ในปัจจุบันมี ๒,๔๗๐ ยะก้อย ๑๓ ผู้ปกครองในระดับต่างๆ เรียกว่า อุกกะละ ซึ่งแปลว่า “ประธาน” โดยเรียกผู้ว่าการมณฑลว่า ไตย-อุกกะละ เรียกผู้ว่าการรัฐว่า ปะหยี่แห่น-อุกกะละ เรียกนายอำเภอว่า เซไหย่-อุกกะละ และเรียกกันว่า เหมี่ยวแห่น-อุกกะละ ส่วนหมู่บ้าน หรือย-หว่านั้นจะมีผู้ใหญ่บ้านปกครองเรียกว่าเจ-ย-หว่า-อุกกะละหรือย-หว่าตะจี จนมาถึงการเปลี่ยนระบอบการปกครองเป็นเผด็จการทหารโดยมีสภาสันติภาพและการพัฒนาแห่งรัฐ (State Peace and Development Council : SPDC) เป็นองค์กรปกครองสูงสุด^{๔๘} โดยมีประธานาธิบดีเป็น คุณเต็ง เส่ง

^{๔๕} สัมภาษณ์ จายยี่ตีบ, พ่อหลวงบ้านหนองเคะ ผู้แทนแก่บ้านทั้งหมด, วันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๔๖} สัมภาษณ์ ทวี สว่างปัญญางกูร, กรรมการธิการราชบัณฑิตสถาน, วันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๔๗} สัมภาษณ์ จายแสงด้อย ผู้ว่าเขต ๓ และ จายแสงจาย ผู้ว่าเขต ๔ เวียงเชียงตุง, วันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๔๘} สัมภาษณ์ จายดวงแก้ว (U TING WUN), ประธานสาขาพรรคการเมือง (NLD) เมืองเชียงตุง, วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

(President Thein Sein 30 March 2011) โดยเห็นได้จากการเลือกตั้งทั่วไปในประเทศพม่า พ.ศ. ๒๕๕๓ เป็นการเลือกตั้งที่จัดขึ้นเมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๓ นับเป็นการเลือกตั้งครั้งแรกของพม่าในรอบ ๒๐ ปี สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ซึ่งได้รับการประกาศใช้ตามผลการลงประชามติเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๑ และมีการเลือกตั้งซ่อมในประเทศพม่า พ.ศ. ๒๕๕๕ แล้วแบ่ง เป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายปกครองมีตำแหน่งผู้ว่าการรัฐเป็นประธาน (State Governor) รองลงมาเป็น ผู้ว่าการภาค (Governor) ผู้ว่าการจังหวัด (Province Governor) ผู้ว่าการอำเภอ (District Governor) และผู้ว่าการตำบล (Sub-district Governor) เรื่อยมาจนถึงกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ตามลำดับ

การบริหารราชการแผ่นดินแบ่งออกเป็น ๓ ฝ่าย คือ ฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายตุลาการโดยมีรายละเอียดดังนี้

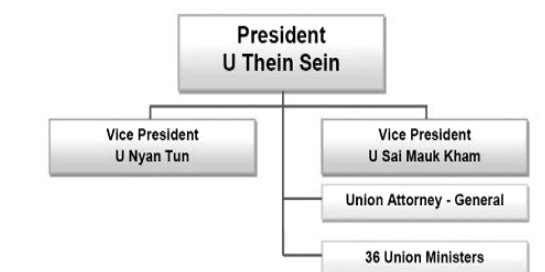
ฝ่ายบริหาร

ประมุขของรัฐ ประธานาธิบดี เต็ง เส่ง (ตั้งแต่ ค.ศ. ๒๐๑๑)

หัวหน้ารัฐบาล ประธานาธิบดี เต็ง เส่ง (ตั้งแต่ ค.ศ. ๒๐๑๑)

คณะรัฐมนตรี แต่งตั้งโดยประธานาธิบดีและรับรองโดยรัฐสภา

การเลือกตั้ง สภาสูง สภาล่าง และสมาชิกทหารในรัฐสภาทำการเสนอชื่อรองประธานาธิบดีฝ่ายละหนึ่งคน จากนั้นประธานาธิบดีได้รับเลือกจากรัฐสภา จากบรรดารองประธานาธิบดีทั้งสาม

ฝ่ายนิติบัญญัติ : ระบบสองสภา ซึ่งประกอบด้วย

สภาแห่งชาติ (House of Nationalities) [Amyotha Hluttaw]	- 224 ที่นั่ง - 168 มาจากการเลือกตั้งโดยตรง - 56 ได้รับการแต่งตั้งมาจากกองทัพ - วาระ 5 ปี
สภาผู้แทนราษฎร (House of Representatives) [Pyithu Hluttaw]	- 440 ที่นั่ง - 330 มาจากการเลือกตั้งโดยตรง - 110 ได้รับการแต่งตั้งมาจากกองทัพ - วาระ 5 ปี

แผนภูมิที่ ๔.๑ แสดงโครงสร้างรัฐบาล^{๘๘}

ฝ่ายตุลาการ

^{๘๘} จากหนังสือ ผณิตา ไชยศรี, ระบบการปกครองท้องถิ่นของประเทศสาธารณรัฐแห่งสหภาพพม่า, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บ.จรัสสินทวงศ์การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๖).

ยังมีระบบเก่าที่ตกค้างมาจากระบบกฎหมายในยุคที่อังกฤษครอบครอง แต่ไม่มีหลักประกันความยุติธรรมของการพิจารณาคดีโดยเปิดเผยระบบตุลาการไม่เป็นอิสระจากฝ่ายบริหาร รัฐธรรมนูญปีค.ศ. ๒๐๑๑ กำหนดให้มีศาลฎีกาศาลทหารและศาลรัฐธรรมนูญ

ในเขตเวียงเชียงตุงแบ่งการบริหารปกครองออกเป็น ๕ เขต ตั้งแต่เขต ๑-๕ โดยมีตำแหน่ง "อุกฐะ ปัจจุบัน โอกโซกเยมู (พม่า အုခ်ဇုခ်ဇုးမူး)" (กำนัน) เป็นผู้ปกครองดูแลรับผิดชอบ โดยมีประธานรัฐเป็นผู้ปกครองสูงสุด ถัดนั้นมาเป็นรองและผู้ว่าเขตทั้ง ๕ ตามลำดับ โดยมีกลุ่มผู้ให้คำปรึกษาอีก ๙ ท่านเรียกว่า ที่ปรึกษาฝ่ายช่วยเหลือการพัฒนาบ้านเมือง ในการที่จะอนุมัติโครงการต่างๆ ซึ่งเป็นโครงการจำเป็นเร่งด่วนในการพัฒนาบ้านเมือง^{๙๐}

ด้านการเมือง ปัจจุบันมีประชาชนชาวเชียงตุงบางส่วนเข้าร่วมพรรคการเมืองมากขึ้น โดยประชากรส่วนมากเป็นชาวไต จึงนิยมเข้าร่วมพรรคการเมืองฝ่ายไต^{๙๑} เช่น ๑) พรรคสันนิบาตแห่งชาติรัฐฉานเพื่อประชาธิปไตย Shan Nationalities Democratic Party (SNDP) มีอุอ้ายจายเปา (SAI AIKE PAUNG) เป็นประธานพรรค (พรรคเสื้อเผือก) ๒) Shan Nationalities League for Democracy (SNLD) มีขุนทูนอู (HKUN HTUN OO) เป็นประธาน (พรรคหัวเสือ) ทั้งนี้ก็เพื่อร่วมเรียกร้องการมีส่วนร่วมทางการเมืองและนำความเป็นธรรมพร้อมกับความเสมอภาคมาสู่สังคมรัฐฉานหรือชาวไต ซึ่งในประเทศเมียนมาร์ มีพรรคการเมือง มากถึง ๔๕-๖๐ พรรค ตัวอย่างพรรคใหญ่ๆ และค่อนข้างมีบทบาททางการเมืองดังนี้

- ๑) พรรคสหภาพเอกภาพและการพัฒนา Union Solidarity and Development Party (USDP)
- ๒) พรรคประชาธิปไตยแห่งชาติ National League for Democracy (NLD)
- ๓) พรรคพัฒนาแห่งชาติยะไข่ Rakhine Nationalities Development Party (RNDP)
- ๔) พรรคเอกภาพแห่งชาติ National Unity Party (NUP)
- ๕) พรรคพลังประชาธิปไตยแห่งชาติ National Democratic Force (NDF)
- ๖) พรรครัฐกะฉิ่นก้าวหน้า Chin Progressive Party (CPP)
- ๗) พรรคสันนิบาตแห่งชาติรัฐฉานเพื่อประชาธิปไตย Shan Nationalities Democratic Party (SNDP)
- ๘) Shan Nationalities League for Democracy (SNLD)
- ๙) The 88 Generation Student Youths (Union of Myanmar) (88GSY)
- ๑๐) พรรคประชาธิปไตยว้า (WDP) ฯลฯ

^{๙๐} สัมภาษณ์ จายแสงด้อย ผู้ว่าเขต ๓ และ จายแสงจาย ผู้ว่าเขต ๔ เวียงเชียงตุง, วันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๙๑} สัมภาษณ์ จายดวงแก้ว (U TING WUN), ประธานสาขาพรรคการเมือง (NLD) เมืองเชียงตุง, วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

ด้านปัญหาการเมืองและการปกครองนั้น พบว่า การเมืองมีความขัดแย้งกันทางชาติพันธุ์ ในส่วนต่างๆ ของประเทศ เช่น ชาติพันธุ์ว่า รัฐฉานตะวันตกและรัฐฉานเหนือ แต่ในเมืองเชียงตุงกลับไม่พบปัญหาเช่นนี้^{๙๒} เพราะชาวเชียงตุงไม่ได้รับการข่มเหงหรือเอาเปรียบเช่นที่อื่นๆ รวมถึงประชาชนเข้าใจการเมืองน้อยมาก^{๙๓} เพราะระบบการศึกษา และเศรษฐกิจไม่อำนวยความสะดวกเข้าใจการเมืองและการมีส่วนร่วมในการเมืองการปกครองด้วย จึงทำให้การเมืองหยุดอยู่กับที่

มีข้อเสนอแนะและแนวทางการพัฒนาด้านการเมืองการปกครองดังนี้

๑) การเมืองควรเป็นระบอบประชาธิปไตยแท้ ไม่ใช่เพียงแค่ชื่อหรือหุ่นเชิด ซึ่งทำให้ประชาชนทุกชาติพันธุ์มีสิทธิเสรีภาพสามารถมีส่วนร่วมแสดงออกทางการเมืองได้เต็มที่ ไม่ปิดบังข่าวสารข้อมูลที่จริง^{๙๔} รับคำแนะนำและข้อเสนอที่เป็นประโยชน์แก่การเมืองทุกประเภทจากนักวิชาการและพลเมือง ไม่เว้นแม้แต่พระสงฆ์^{๙๕} อันจะนำมาซึ่งข้อดีหนทางแห่งความเจริญทางการเมือง

๒) นักการเมืองและฝ่ายปกครองควรทำหน้าที่โดยสุจริต ไม่คดโกงทุจริตคอร์รัปชันเพื่อประโยชน์ส่วนตัว และเอาเปรียบพลเมืองที่ไม่รู้เรื่องการเมืองและกฎหมาย เช่น การทำบัตรประชาชน โดยการจัดการอบรมและปรึกษาช่วยเหลือทุกด้าน ที่พลเมืองมีสิทธิจะได้รับรวมถึงมีส่วนร่วมในการจะช่วยกันพัฒนา ไม่เน้นส่วนใดส่วนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง คือพรรคการเมืองชาไต ทั้ง ๒ พรรค ควรมีส่วนในการบริหารท้องถิ่นที่อยู่ในเมืองเชียงตุงมากขึ้น เป็นเสมือนปากเสียงของชาไต ในการจัดการทุนและงบประมาณเรื่องต่างๆ เช่น วัด โรงเรียน วัฒนธรรม เป็นต้นอย่างทั่วถึง อันจะลดปัญหาความขัดแย้งทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมรวมถึงความไม่เท่าเทียมกันในสังคมได้^{๙๖}

๓) ด้านการปกครองนั้น ควรให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้น และควรนำปัญหาต่างๆ ที่มีภายในชุมชนสังคม เข้ามาปรึกษาหารือกันแล้ว นำเสนอส่วนกลางช่วยเหลือในเรื่องที่เร่งด่วน เช่น ความจำเป็นขั้นพื้นฐาน โดยเฉพาะไฟฟ้า ประปา และ การคมนาคม^{๙๗} ให้ประชาชนได้มีสิทธิ

^{๙๒} สัมภาษณ์ พระสมุห์อานนท์ อาทิตตธมโม, ประธานศูนย์ศิลปวัฒนธรรมชาติพันธุ์ไท่ วัดท่ากระดาศ เชียงใหม่, วันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๙๓} สัมภาษณ์ จายตวงแก้ว (U TING WUN), ประธานสาขาพรรคการเมือง (NLD) เมืองเชียงตุง, วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๙๔} สัมภาษณ์ จายตวงแก้ว (U TING WUN), ประธานสาขาพรรคการเมือง (NLD) เมืองเชียงตุง, วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๙๕} สัมภาษณ์ จายตวงแก้ว (U TING WUN), ประธานสาขาพรรคการเมือง (NLD) เมืองเชียงตุง, วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๙๖} สัมภาษณ์ จายตวงแก้ว (U TING WUN), ประธานสาขาพรรคการเมือง(NLD) เมืองเชียงตุง, วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๙๗} สัมภาษณ์ จายยี่ตีบ, พ่อหลวงบ้านหนองเคะ ผู้แทนแก่บ้านทั้งหมด, วันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๕๖.

เสมอภาคในการใช้ทรัพยากรและงบประมาณของประเทศเท่ากัน ไม่มีอคติหรือเห็นแก่ประโยชน์ที่จะเกิดแก่ตนเท่านั้น คือมีอำนาจแล้วใช้อำนาจอย่างถูกต้องและไม่ริบรอนผลประโยชน์ของประชาชนเพื่อตน อันจะนำมาซึ่งความเจริญแก่บ้านเมืองต่อไป

๖) ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (Environment and Healthy) พบว่าปัจจุบันเริ่มมีการตัดไม้ทำลายป่า และมีการจัดสรรน้ำในดินอย่างไม่ถูกต้อง จึงทำให้ความเป็นธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์เริ่มจางหายไป^{๙๘} และเริ่มเกิดภัยพิบัติต่างๆ เช่น อุทกภัย น้ำป่าไหลหลาก ฝนตกผิดฤดูกาล ที่ดินก็ไม่สามารถเพาะปลูก หรือทำไร่ทำสวนแล้วได้ผลผลิตดีดังเช่นเมื่อก่อน เมื่อสภาพภูมิประเทศเปลี่ยนไปก็ส่งผลให้สภาพภูมิอากาศเปลี่ยนไป โดยปัจจุบันพบปัญหาเกี่ยวกับมลพิษทางอากาศมากขึ้น รวมไปถึงมลพิษทางเสียงและทางกลิ่นที่มาจากการทิ้งขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลไม่เป็นที่เป็นทาง ความเปลี่ยนแปลงทั้งหลายเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ส่งผลร้ายต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนในเชียงใหม่

ลักษณะโครงสร้างทางกายภาพ ซึ่งหมายถึงสิ่งก่อสร้าง ตั้งแต่ สถานที่ราชการ บ้านเรือนประชาชน รวมถึงสถานที่มีการประกอบธุรกิจเอกชนต่างๆ ก็เริ่มขยายตัวเติบโตในวงกว้าง โบราณสถานสำคัญๆ ได้ถูกทำลายลงไปบางส่วนเพื่อวัตถุประสงค์ทางการปกครองและเพื่อผลประโยชน์ทางธุรกิจ แต่ที่ยังคงรักษาไว้ก็มีอยู่หลายแห่ง บางแห่งที่มีที่ตั้งอยู่ในเมืองซึ่งใกล้แหล่งความเจริญ เป็นจุดศูนย์กลางการคมนาคม มีนักท่องเที่ยวหนาแน่นมาท่องเที่ยวศึกษาประวัติศาสตร์จากโบราณสถาน จุดเน้นก็จะได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์อยู่บ้าง แต่สำหรับที่ที่อยู่ห่างไกลก็มีสภาพรกร้างหักพังและมีจำนวนลดน้อยลงไปตามยุคตามสมัย^{๙๙}

ด้านสุขภาพ ในเมืองเชียงตุงนั้น มีโรงพยาบาลของรัฐขนาดใหญ่อยู่ ๑ แห่ง แต่ก็ไม่เพียงพอต่อการรองรับผู้ป่วย แต่ด้วยภูมิปัญญาในการรักษาการเจ็บไข้ได้ป่วยของชาวเชียงตุงเอง จึงทำให้หมอตำแยและรักษากันด้วยสมุนไพรยังเป็นที่ยึดมั่นกันอย่างแพร่หลายโดยเฉพาะในท้องถิ่นที่ไกลออกไปจากตัวเมือง^{๑๐๐} และนอกจากสองทางเลือกแล้ว สำหรับประชาชนที่พอมีฐานะหรือมีถิ่นฐานไม่ไกลประเทศไทยก็มักจะข้ามฝั่งมาพึ่งการรักษาที่โรงพยาบาลแม่สาย แต่ด้วยเส้นทางที่ไม่ราบเรียบและยาวไกลทำให้บ่อยครั้งที่พบว่าผู้ป่วยได้เสียชีวิตก่อนที่จะเดินทางมาถึงโรงพยาบาลเพื่อรับการรักษา แต่ในระยะหลังมามีโรงพยาบาลเอกชนเล็กเกิดขึ้นอีก ๑-๒ แห่งในเมืองเชียงตุง และมีคลินิก (Clinic เซซาน) ประจำหมู่บ้านละ ๑ แห่งเพื่อแบ่งเบาภาระของโรงพยาบาล และเพื่อ

^{๙๘} สัมภาษณ์ ดร.อนาโตล เป็ลติเยร์, อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๙๙} สัมภาษณ์ ทวี สว่างปัญญางกูร, กรรมการการราชบัณฑิตสถาน, วันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๐๐} สัมภาษณ์ คุณเก่งคำ, เลขาธิการฝ่ายวัฒนธรรมหญิงเมืองเชียงตุง, วันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

อำนวยความสะดวกให้กับประชาชนในพื้นที่ ซึ่งคลินิกเองก็สามารถให้การรักษาผู้ป่วยได้ค่อนข้างหลากหลาย เว้นเสียแต่ถ้าอาการหนัก หรือไม่มีเครื่องมือทางการแพทย์พร้อมก็จำเป็นต้องเดินทางไปรักษายังโรงพยาบาล นอกจากนั้นคลินิกเองยังทำหน้าที่เป็นศูนย์บริการข้อมูลความรู้ด้านการดูแลสุขภาพอนามัย แต่ถ้าวัดจากค่านิยมของประชาชนในเชียงใหม่แล้ว สังเกตได้ว่าประชาชนเริ่มมีการพิจารณาทางเลือกเพื่อคุณภาพชีวิต อย่างการเลือกใช้โรงพยาบาล โดยคนที่มีฐานะดีก็จะใช้บริการโรงพยาบาลเอกชนซึ่งย่อมมีคุณภาพทั้งด้านการรักษาและยาเวชภัณฑ์มากกว่าของรัฐ ส่วนคนที่ยากจนก็จำเป็นต้องพึ่งพาสวัสดิการรัฐเพื่อลดจ่ายเงินให้น้อยที่สุด

ด้านปัญหาทางสิ่งแวดล้อมและสุขภาวะ พบว่า ประชาชนยังขาดความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมและจิตสำนึกในการช่วยกันรักษาสิ่งแวดล้อม^{๑๐๑} จึงมีการทิ้งขยะไม่เป็นที่เป็นทาง รวมถึงทางภาครัฐก็ไม่ได้มีมาตรการการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับขยะมูลฝอยที่ดีพอ ส่งผลให้มีมลพิษทางกลิ่นอันก่อให้เกิด โรคภัยไข้เจ็บ และความผิดปกติทางร่างกายให้เกิดขึ้นแก่พลเมือง ส่งผลให้พลเมืองมีอายุที่สั้นลงเป็นปัญหาที่ภาครัฐต้องมาเฝ้าระวังช่วยเหลืออีกทอดหนึ่ง

ในส่วนอาคารบ้านเรือน ที่อยู่อาศัย ก็มีการขยายสร้างใหม่ โดยพึ่งเครื่องจักรและอุปกรณ์เครื่องเทคโนโลยีสมัยใหม่ ซึ่งมาพร้อมกับมลพิษอันส่งผลแก่ประชาชนด้วย ในเมื่อประชาชนไม่รู้ จึงยิ่งเพิ่มปัญหาทางสิ่งแวดล้อมตามมาจากรื่องนั้น^{๑๐๒} เป็นเหตุให้สุขภาวะอนามัยของประชาชนมีปัญหา เป็นเหตุลดประชากรน้อยลงด้วย

มีข้อเสนอแนะและแนวทางการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาวะดังนี้

๑) ควรจัดการกับสิ่งแวดล้อมให้ดี คือจัดการที่ทิ้งขยะเป็นหลักแหล่ง ห่างไกลจากหมู่บ้าน ซึ่งไม่สามารถกอมลพิษแก่ประชาชนใกล้เคียง รวมถึงมีอุปกรณ์จัดแยกขยะ อบรมให้ความรู้ทางด้านสิ่งแวดล้อม ในการจัดการ รักษา และไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ได้ตระหนักถึงความสำคัญและปัญหาที่จะพัวพันเกิดขึ้นจากสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดีต่อตนและชนรุ่นหลัง^{๑๐๓} ทำให้สังคมปลอดพิษ จิตใจเบิกบาน คนสำราญไร้โรคภัยไข้เจ็บ

๒) ควรจัดกิจกรรมช่วยสิ่งแวดล้อมและสุขภาวะ โดยการช่วยกันปลูกป่า ขุดลอกแม่น้ำ ลำคลอง ออกกำลังกาย รับประทานอาหารสะอาดปลอดสารพิษถูกลักษณะทางโภชนาการ รวมถึงจัดอบรมเรื่องสุขภาวะ ให้ประชาชนได้ทราบอย่างทั่วถึง อันจะเป็นกำลังในการช่วยเหลือกันยามเจ็บไข้ ไม่สบายต่างๆ^{๑๐๔}

^{๑๐๑} สัมภาษณ์ จายแสงตุ้ย ผู้ว่าเขต ๓ และ จายแสงจาย ผู้ว่าเขต ๔ เวียงเชียงใหม่, วันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๑๐๒} สัมภาษณ์ พระครูบาพิชัย ชุตินโม, นักวิชาการเมืองเชียงใหม่, วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๖.

^{๑๐๓} สัมภาษณ์ จายยี่ตีบ, พ่อหลวงบ้านหนองเคะ ผู้แทนแก่บ้านทั้งหมด, วันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๑๐๔} สัมภาษณ์ จายยี่ตีบ, พ่อหลวงบ้านหนองเคะ ผู้แทนแก่บ้านทั้งหมด, วันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๕๖.

๓) ด้านวัฒนธรรม/ประเพณีไท (Tai's culture and Tradition) พบว่าชาวเชียงตุงมีหลายชาติพันธุ์ วัฒนธรรมและประเพณีจึงมีความแตกต่างกันไปตามชาติพันธุ์ วัฒนธรรมและประเพณีที่สำคัญของชาวไท ๕ ไท คือ ไตซิ่น, ลื้อ, โหลง, เหนือ, ดอย ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ คือ ๑) พื้นเมือง (ไตซิ่น-ไตดอย-ไตลื้อ-ไตเหนือ) และ ๒) ไตโหลง จำแนกไว้เป็น ๕ ประเภท^{๑๐๕} คือ

๑) **วัฒนธรรมทางภาษาและวรรณกรรม** ชาวไตเชียงตุงพูดคุยกันเป็น ๒ เสียง ชาติพันธุ์ไตมีอักษรหลัก ๒ อักษรคือ ภาษาไตซิ่น (ตัวธัมม) มีพยัญชนะ ๔๒ ตัว มีเสียงสระ ๒๖ เสียง และภาษาไตโหลง ส่วนวรรณกรรมมีมากมาย ประเภทร้อยแก้ว เช่น สุชะวันณะวัฬหลงเกี่ยวกับสังคม, มหาเวสสันดรชาดก เกี่ยวกับพุทธศาสนาคำสอนในการสร้างปารมี, พระเจ้าดินเหนียว การสร้างพุทธรูป และการถวายทานอุปถัมภ์ศาสนาที่ถูกต้อง, กาแลออกหน่อ สังคมสมัยเก่าสู่สังคมสมัยใหม่, สุภาจิตไท, นางผมหอม การใช้ชีวิตแบบผู้หญิง, คำวกลอนขอ เกี่ยวกับสังคมสมัยก่อน^{๑๐๖} ฯลฯ ประเภทร้อยกรอง เช่น คำว กลอนขอ มาตลังกา เป็นต้น

๒) **วัฒนธรรมทางวัตถุ** เช่น มีด ดาบ เครื่องเขิน กระบุงข้าวเหนียว ทอผ้าเย็บเครื่องปั้นดินเผา เครื่องจักรสาน เป็นต้น

๓) **วัฒนธรรมทางจิตใจ** ศาสนาคติธรรม ที่หล่อหลอมจิตใจของคน ในสังคมชาวเชียงตุง เป็นลักษณะร่วมคือ เชื่อในบาปบุญ กฎแห่งกรรม ชอบความสงบ ชอบช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน บางที่เหมือนกับไม่กระตือรือร้นในการจะพัฒนาสังคมให้เจริญเทียบเท่านานาประเทศ พอใจกับสิ่งที่ตนมีและเป็น ไม่นิยมเอาเปรียบผู้อื่น เชื่อในพิธีกรรมดั้งเดิม เช่น จะทำอะไรอย่างหนึ่ง ต้องทำตามหลักโหราศาสตร์ เป็นต้น ส่วนคนสมัยใหม่ไม่ค่อยถือตามหลักโหราศาสตร์ ถือเพียงวันหยุดสามารถประกอบกิจกรรมทางศาสนา^{๑๐๗} และอื่นๆ ได้

๔) **วัฒนธรรมทางจารีต** ขนบธรรมเนียมประเพณี คือสิ่งที่สังคมได้ร่วมกันทำสืบมา มีทั้งที่ไม่ทำไม่ได้และไม่ทำก็ได้แล้วแต่ความพอใจ จำแนกออกไปดังนี้ ๑) จารีตประเพณี ๒) ขนบประเพณี ประเพณีที่ประพฤติปฏิบัติกันอยู่ทั่วไป บางอย่างเป็นระเบียบข้อบังคับในสังคม บางอย่างจะปฏิบัติตามก็ได้ เช่น การบวช แต่งงาน โขนจุก เป็นต้น

^{๑๐๕} สัมภาษณ์ พระครูบาแก้ว กุสโล, ผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดยางล่อ และกรรมการฝ่ายวัฒนธรรมสงฆ์, วันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๑๐๖} สัมภาษณ์ ดร.อนาโตล เป็ลติเยร์, อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๑๐๗} สัมภาษณ์ พระครูบาทิพย์ ชุตินโม, นักวิชาการเมืองเชียงตุง, วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๖.

๑) ประเพณีส่วนบุคคลหรือเกี่ยวกับชีวิต ตั้งแต่แรกเกิด เติบโตขึ้นมา แต่งงาน มีครอบครัว จนถึงเสียชีวิต จะแยกออกเป็นข้อย่อยดังนี้

๑.๑ ประเพณีทำขวัญแรกเกิด (หนเดือน ทำบุญประจำเดือนของเด็กเกิดใหม่และแม่ของเด็ก) มนุษย์เกิดมาจะเป็นชายหรือหญิง เวลาครบ ๑ เดือนจะมีการร้อง (เรียก) ขวัญเด็กน้อย โดยชายต้องทำพิธีก่อนถึง ๑ เดือน ๑ หรือ ๒ วันเป็นการหนเดือนคือ หนอาวุธ หนหอก/ดาบ (เลี้ยงอาวุธสิ่งที่ไม่ดีทั้งหลาย ให้มีอายุยืนยาว) ส่วนหญิงต้องเลยไป ๑ หรือ ๒ วันคือ เป็น ๑ เดือนกับอีก ๑ วัน เพื่อให้อายุยืนยาวเลยเดือนเลยปีไปเรื่อยๆ โดยมีการปลงผม ร้องขวัญ อาบน้ำสมุนไพร ๗ ชนิดมารวมกันให้เด็กน้อย และแม่ของเด็กได้อาบ เพื่อให้มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงต่อไป

๑.๒ ประเพณีการบรรพชาเป็นสามเณรและอุปสมบทเป็นภิกษุ เมื่อเด็กรู้เตยงสาคือเอามือซ้ายจับหูขวาถึงแล้ว สามารถศึกษาเล่าเรียนได้แล้ว ถึงอายุ ๙ ปีเฉพาะชายถ้าถึงช่วงปิดโรงเรียนต้องไปอยู่ศึกษาคำบรรพชาที่วัด และเตรียมตัวบรรพชาเป็นสามเณร ช่วงประเพณีการบวช เดือน ๖ และเดือน ๗ ตามจันทรคติ (ช่วงมีนาคม-เมษายน) อันเป็นประเพณีที่แสดงเอกลักษณ์ของชาวไท ชาวเชียงตุงเรียกว่า "บวชลูกแก้ว (สำอาง)" โดยมีพ่อแม่เป็นเจ้าภาพหรือไม่ก็นักเป็นบุคคลอื่น ที่ไม่มีลูกชายเป็นเจ้าภาพ ตามความเชื่อที่ว่า "ต้องเป็นเจ้าภาพบรรพชา-สามเณร บวชพระภิกษุ ๑ ครั้งต่อ ๑ ชีวิต" ถ้าสนใจศึกษาหรือใฝ่ใจในธรรมก็อยู่ ถึงอายุ ๒๐ ปีก็อุปสมบทเป็นพระภิกษุ และไม่นิยมบวช ๒ ครั้ง ในคนหนึ่ง ถ้าบวชจะถูกเรียกว่า "เณรปู่หรือพระปู่" จะเป็นที่สุดถูกของบุคคลทั่วไป^{๑๐๘}

๑.๓ ประเพณีการแต่งงาน พิธีแต่งงานของชาวเชียงตุง หรือเรียกว่า "ประเพณีการกินแขก" หมายถึง การเชิญผู้ที่เคารพนับถือ ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านใกล้เคียงเข้าร่วมรับประทานอาหาร เนื่องในวันงานมงคลสมรสหรืองานแต่งงาน โดยมีลำดับขั้นตอน ดังนี้

การแต่งงานแบบสู่ขอ หลังจากพี่ชายและหญิงมีความพึงพอใจกัน ฝ่ายชายจะต้องบอกพ่อแม่ และญาติพี่น้อง จัดการสู่ขอ และร่วมปรึกษาหารือระหว่างชายและหญิง รวมถึงแก่บ้านผู้หลักผู้ใหญ่ในการปกครองหมู่บ้าน หากไม่ขัดข้องก็ตกลงนัดวันหมั้นหมายพร้อมวันแต่งงาน

พิธีการแต่งงาน หลังจากที่ได้ฤกษ์ยามมาแล้ว ชายหญิงจะต้องบอกญาติพี่น้องและผู้ที่มีความเคารพให้มาร่วมงาน รวมทั้งจัดเลี้ยงและอื่นๆ สำหรับต้อนรับแขกและเครื่องสักการะในบายศรี เมื่อพร้อมแล้ว ญาติทางฝ่ายเจ้าสาวจะให้ผู้แทนถือขันข้าวตอกดอกไม้หรือพานดอกไม้ มาเชิญฝ่ายเจ้าบ่าวไปยังบ้านเจ้าสาว และฝ่ายเจ้าบ่าวพร้อมญาติผู้ใหญ่ก็จะตั้งขบวนแห่

^{๑๐๘} สัมภาษณ์ พระครูบาสาม โชติโก, ประธานสูงสุดการศึกษาพระสงฆ์เมืองเชียงตุง, วันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๕๖.

ไปยังบ้านเจ้าสาว ซึ่งในขบวนแห่จะประกอบด้วยดนตรีพื้นเมืองที่เน้นความสนุกสนาน มีเจ้าบ่าวถือดาบการ๋มและธงหรือหีบ^{๑๐๙} อันเป็นสัญลักษณ์นำมาซึ่งทรัพย์สินเงิน-ทอง ส่วนญาติถือสิ่งของที่เตรียมมาทั้งหมดนำหน้าขบวน พอถึงบ้านเจ้าสาวแล้ว ฝ่ายเจ้าสาวจะมีผู้แทนคอยปิดกั้นประตูไม่ให้เจ้าบ่าวเข้าไป เพื่อเป็นเครื่องลักษณะป้องกันอันตรายจะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งจะมีการกันประตูโดยใช้สร้อยคอหรือเข็มขัดเงิน-ทอง อันเป็นเครื่องแสดงว่าครอบครัวนี้จะประกอบไปด้วยเงิน-ทองและทรัพย์สมบัติ^{๑๑๐} บริเวณทางเข้าจะมีเด็ก ๆ ญาติฝ่ายเจ้าสาวมาตักน้ำล้างเท้าให้เจ้าบ่าว หรือทำเป็นชุดเท้าให้บ่าว ก่อนที่เจ้าบ่าวจะจ่ายเงินให้ตามสมควร จากนั้นญาติฝ่ายเจ้าสาวจะเชื้อเชิญญาติผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าบ่าวขึ้นมานั่งร่วมทำพิธี และจู่มือเจ้าบ่าวให้นั่งเคียงข้างเจ้าสาว โดยให้หญิงนั่งซ้าย ชายนั่งขวา เอาขันปอกมือหรือพานบายศรีไว้ตรงกลาง แล้วให้เจ้าบ่าวเอาแหวนหรือสร้อยสวมใส่ให้แก่เจ้าสาว จากนั้นก็เชิญปู่อาจารย์ทำพิธีปิดเคราะห์เรียกขวัญเจ้าบ่าวเจ้าสาว ผูกมือ และกล่าวคำอวยพรด้วยการทำ พิธีร้องขวัญ โดยปู่อาจารย์ ซึ่งคู่บ่าวสาวเข้าประจำโต๊ะพิธีการ หรือจุดพิธีการโดยสวมมาลัยแล้วสวมมงคลคู่ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่คู่บ่าวสาว โดยมีแขกมาร่วมทำพิธีเป็นสักขีพยานและอวยพร ส่วนผู้ที่ทำการเรียกขวัญจะท่องคำเป็นภาษาท้องถิ่นในทำนองโบราณ หลังจากทีปู่อาจารย์ทำการเรียกขวัญเสร็จ แขกหรือที่มาร่วมในงานจะอวยพรให้กับคู่บ่าวสาวโดยการผูกด้วยสายสิญจน์ เมื่อเสร็จพิธีผูกข้อมือแล้ว จากนั้นเจ้าภาพจะเชิญคู่ของญาติผู้ใหญ่ หรือแขกอาวุโสที่มีชีวิตแต่งงานราบรื่นและเจริญรุ่งเรืองมีลูกหลานเต็มบ้าน ลูกหลานเหล่านั้นก็เจริญก้าวหน้ามีเกียรติปรากฏทั่วไป มาจูบเจ้าบ่าวเจ้าสาวเข้าสู่ห้องหอตามฤกษ์

การไหว้พ่อแม่ เมื่อหนุ่มสาวอยู่กินกันได้ ๓ วัน หรือ ๗ วันแล้ว จากนั้นจะพากันไป "ไหว้พ่อแม่" ตลอดถึงญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชายโดยคู่สามี-ภรรยาใหม่ จะช่วยกันหาเครื่องสักการะอุปโภคและบริโภค เช่น เสื้อผ้า อาหารแห้ง ขนม ให้ครบบุคคลที่ตนจะไหว้ตามสมควร พร้อมทั้งมีพานดอกไม้ ธูปเทียน ไปเคารพกราบไว้ โดยมีความหมายว่า ไปคารวะฝากเนื้อฝากตัวเป็นลูกหลานในตระกูล และขอคำแนะนำในการครองเรือน ตลอดถึงการขอศีลขอพรจากผู้ใหญ่ให้เป็นสิริมงคล ซึ่งทางญาติผู้ใหญ่อาจเตรียมทุนไว้มอบให้ เพื่อสร้างครอบครัวตามฐานะของแต่ละท่าน เรียกว่า "เงินขวัญถุง"^{๑๑๑}

^{๑๐๙} สัมภาษณ์ คุณดวงแสงถึง, เลขานุการกรมการศาสนาและวัฒนธรรม เมืองเชียงใหม่, วันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๑๑๐} สัมภาษณ์ พระครูบาแก้ว กุสโล, ผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดยางล่อ และกรรมการฝ่ายวัฒนธรรมสงฆ์, วันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๑๑๑} สัมภาษณ์ พระครูบาแก้ว กุสโล, ผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดยางล่อ และกรรมการฝ่ายวัฒนธรรมสงฆ์, วันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๕๖.

พิธีร่วมทำบุญตักบาตรของคู่บ่าวสาว สำหรับพิธีร่วมกันทำบุญตักบาตรของคู่บ่าวสาวนั้น นิยมกระทำกันหลังจากทำพิธีรับไหว้เสร็จเรียบร้อยแล้ว คือ เจ้าภาพจะนิมนต์พระมาเจริญพุทธมนต์และรับอาหารบิณฑบาตที่บ้าน^{๑๑๒}

พิธีทำบุญสืบชะตา การสืบชะตาของคู่บ่าวสาวนั้นเป็นเหมือนการเริ่มต้นชีวิตใหม่ทางเมืองเชียงตุงมีความเชื่อว่า จะเป็นการดีเพื่อให้คู่บ่าวสาวมีชะตาที่ดียืนยาวและมีความสุขต่อไป ก่อนที่จะทำการสืบชะตา เจ้าภาพจะต้องจัดเตรียมเครื่องพิธีกรรมหรือเครื่องบูชาต่างๆ ไว้ โดยนำเครื่องพิธีกรรมมารวมกันตั้งไว้ตรงกลางที่ทำพิธี ทำเป็นกระโจมไม้ ๓ ขา หรือทำเป็นสามสุ่มแบบปิ่น ๓ กระบอก ฟิงกันหรือแบบขาหยั่ง ให้กว้างพอที่บ่าวสาวเข้ามานั่งตรงกลางได้ ใช้ด้ายสายสิญจน์โยงศีรษะติดกับ ขากระโจมทั้ง ๓ ขา เอาเทียนไปไว้ที่ตรงน้ำพระพุทธรูปหน้าพระพุทธรูป นิมนต์พระสงฆ์ ๕ รูป และทำบุญถวายสังฆทาน ถวายเพล พร้อมกันทีเดียว โดยแบ่งเป็น ๒ วัน วันแรกสู่ขวัญมาแต่ที่บ้านฝ่ายหญิง วันที่ ๒ แยกน้อยอีกวันหนึ่งมาทำพิธีที่บ้านฝ่ายชาย ซึ่งจะต้องเตรียม น้ำผึ้ง น้ำอ้อย กล้วย ไก่คู่ โดยนิยมการแต่งกายเป็นขาวโสด หรือสากล เวลาขึ้นบ้านไปถึงบนบ้านของหญิง ฝ่ายชายต้องเอาเทียน ๒ เล่มไปติดเสาหลัง (เสาค้ำบ้าน) ทางบ้านใหญ่คือบ้านที่ทำ "พิธีสู่ขวัญ"

๑.๔ ประเพณีการทำบุญถวายทาน (คนมีครอบครัว) หลังจากทำบุญช่วงพิธีการแต่งงานแล้ว สำหรับการทานครั้งแรก นิยมเย็บผ้าพระพุทธรูปมาถวาย บวชลูกแก้ว ถ้ามีลูกชายให้ลูกชายบวช ถวายทานธรรมสูตรกันดึกน้ำอ้อย เพื่อว่าจะทำอะไรก็เหมือนใจสงบเย็นใจสำหรับสามี-ภรรยา และถวายทานข้าวโสดคือถวายวัน ๑๕ คำในช่วงพรรษา และข้าวล้นบาตร โดยถวายตามวันเกิดและเดือนเกิด เพื่อให้มาค้าชีวิตให้เกิดความเจริญงอกงาม จากนั้นทานธรรมะวันเกิด สามสมศีตัน (ธรรมนิยาย) สุขวันฉะวันวล และสุดท้ายทำบุญตั้งธรรมเวสสันดรชาดก (เป็นเจ้าภาพถวายเทศน์มหาชาติ) พอถึงตอนอายุ ๕๐ ต้องนอนวัดประจำวันพระ ๘ คำกับ ๑๕ คำ ถ้าคนใดไม่นอน จะเป็นที่ถูกอกของคนทั่วไป^{๑๑๓}

๑.๕ ประเพณีการทำศพ โดยส่วนมากชาวเชียงตุงนับถือพุทธศาสนา วิถีทางพุทธศาสนานิยมทำดังนี้

๑) การบอกหนทาง เมื่อผู้ใดผู้หนึ่งป่วยหนัก กำลังจะสิ้นใจ บุตรธิดาหรือญาติผู้ใหญ่จะจัดดอกไม้ธูปเทียนให้ผู้ป่วยหนักถือประนมมือไว้ และนิมนต์พระมาสวดมนต์หรือ

^{๑๑๒} สัมภาษณ์ พระครูบาแก้ว กุสโล, ผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดยางล่อ และกรรมการฝ่ายวัฒนธรรมสงฆ์, วันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๑๑๓} สัมภาษณ์ พระครูบาแก้ว กุสโล, ผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดยางล่อ และกรรมการฝ่ายวัฒนธรรมสงฆ์, วันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๕๖.

เทศน์ธรรมหาวิบากให้ฟัง^{๑๑๔} เพื่อให้หายป่วยหรือเวลาจากไปจะได้ไปสู่สุคติ ด้วยการระลึกถึงความดี และพระรัตนตรัย ตามคติความเชื่อทางพุทธศาสนา

๒) การอาบน้ำศพและแต่งตัวศพ หลังจากเสียชีวิตแล้ว ลูกหลานจะอาบน้ำให้ผู้ตายแล้วแต่งตัวให้ ถ้าเป็นวัยรุ่นหรือคนหนึ่งจะแต่งกายด้วยชุดอัตลักษณ์ของตน เช่น ไตซึน ก็แต่งชุดไตซึน เป็นต้น สำหรับคนมีครอบครัวและวัยชรา นิยมเป็นชุดขาว แล้วเอาเงินและทอง หรือของที่ผู้ตายชอบเป็นพิเศษ ใส่ลงไปในโลงด้วย^{๑๑๕}

๓) การตั้งศพ ชาวเมืองเชียงตุงนิยมตั้งศพไว้ที่บ้าน แล้วนิมนต์พระสงฆ์มาสวด บางคน ๒ ครั้งต่อวัน คือ เข้ากับคำ บางคน ๑ ครั้งช่วงค่ำเท่านั้น ใช้ มหาสติปัฏฐานสูตรในการสวดไม่ได้ใช้ อภิธรรมอย่างเช่นประเทศไทย และจะมีชาวบ้านเปลี่ยนกันมานอนเป็นเพื่อนลูกหลานผู้เสียชีวิต ผลัดกันมานอนจนกว่าจะเผาและสังคหะ คือทำบุญเก็บกระดูกหลังจากนั้น ๑ วัน เวลาเอาศพไว้ที่บ้านถ้าเป็นพ่อบ้าน ต้องตั้งศพไว้ที่เสาพญา พระสงฆ์ไว้ถัดจากแท่นแก้วพระประธาน ๑-๒ ห้อง หันหัวไปติดแท่นสังฆ์ (แท่นพระสงฆ์)

๔) การเผาศพ จะเอาศพไปเผาที่ป่าช้า และไม่นิยมเปลี่ยนป่าช้า อันเป็นป่าช้าประจำหมู่บ้าน ถ้าหากว่าคนตายลงในวันไม่ค่อยดีต้องส่งป่าช้าทันที คือรุ่งไม่ดีเสียขาย รายบ่อดีเสียหญิง (วันรุ่งไม่นิยมเสียศพผู้ชาย รายไม่นิยมเสียศพผู้หญิง ตรงกันวันกาตตุ่ง) ตามโหราศาสตร์ เวลาเอาศพลงเรือต้องทำพิธี "ตัดผัวตัดเมีย ในบ้าน (ตัดขาดจากความเป็นสามี-ภรรยา)" แล้วให้ขอนผี (ร่างศพ) ขำหั่ว เพื่อเป็นขวัญแก้ว (บันไดแก้วสู่ความรุ่งเรือง)^{๑๑๖}

๒) ประเพณีส่วนรวม คือประเพณีที่คนในสังคมนิยมทำร่วมกัน เช่น ประเพณีในเทศกาลต่างๆ หรือวันสำคัญทางพุทธศาสนา เช่น วันสงกรานต์ เข้าพรรษา ออกพรรษา เทศน์เวสสันดรชาดก (มหาชาติ) ขึ้นพระธาตุ หรืองานรื่นเริง เช่น ปีใหม่ไต เป็นต้น โดยถือเอาตามประเพณี ๑๒ เดือนที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น

๓) ธรรมเนียมประเพณี

๑) การแต่งกาย วัฒนธรรมการแต่งกาย อันเป็นอัตลักษณ์อีกอย่างหนึ่งของชาวไต (ชุดประจำชาติ) ของผู้ชายไตคือ กางเกงขายาว เสื้อผ้าปัก (เสื้อแขนยาว) โปกผ้าที่ศีรษะ ส่วนการแต่งกายของผู้หญิงมีความแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ชนชาติพันธุ์ โดยสังเกตจากชิ้นคือ

^{๑๑๔} สัมภาษณ์ พระครูบาแก้ว กุสโล, ผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดยางล่อ และกรรมการฝ่ายวัฒนธรรมสงฆ์, วันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๑๑๕} สัมภาษณ์ พระสมุห์อานนท์ อาทิตตธมโม, ประธานศูนย์ศิลปวัฒนธรรมชาติพันธุ์ไท วัดท่ากระดาศ เชียงใหม่, วันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑๖} สัมภาษณ์ พระสมุห์อานนท์ อาทิตตธมโม, ประธานศูนย์ศิลปวัฒนธรรมชาติพันธุ์ไท วัดท่ากระดาศ เชียงใหม่, วันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๕๗.

ไต้ขึ้น ชิ่นตีนสีเขียว ไต้ลื้อ ชิ่นตีนสีน้ำเงินหรือคล้ำ ไต้ดอย ชิ่นตีนสีดำ ไต้โหลง แดงดำ ไต้เหนือ ชิ่นตีนสีเขียวแดงผสมดำ^{๑๑๗}

เครื่องแต่งกายของชาวไต้ขึ้นนั้น หญิงทั่วไป เสื้อจะไม่มีปก และจะใช้เชือกหรือเกลียวด้ายผูกที่เอวรัดรูป ชายเสื้อตรงเอวจะกางออกเหมือนเสื้อผู้หญิงในราชสำนักพม่า ใช้ผ้าสีชมพูอ่อนโพกหัว และจะนุ่งขึ้น สำหรับผู้ชาย จะใส่เสื้อแขนสามส่วน เป็นผ้าฝ้ายทอมือสมัยดั้งเดิม ผ้าโพกหัวส่วนมากจะใช้สีครีมหรือสีขาว จะใส่กางเกงสะดอใช้ได้ทุกสี เสื้อของชายไต้ขึ้นจะเป็นเสื้อผ่าหน้าใช้กระดุม ตัดเป็นเสื้อคอกลม นิยมใส่เสื้อแบบไต้สวมทับข้างนอก ส่วนเสื้อข้างในมักจะเป็นเสื้อยืต หรือเสื้อสีขาวมีปก

หญิงไต้เหนือใช้เครื่องแต่งกายต่างกับไต้ลื้อและขึ้น คือใช้เสื้อผ้าสีครามแก่หรือสีดำ ผ่าถุงสำหรับนุ่งก็เป็นลายตรงลงมาตามตัว เครื่องประดับกาย เช่น กำไล มือ แหวน ตุ่ม ทำด้วยแร่เงิน ส่วนผู้ชายก็เหมือนกับไต้อื่นๆ

การแต่งกายของชาวลื้อ ผู้หญิงสวมเสื้อปิดมีสายหน้าเฉียงมาผูกติดกันหรือใช้กระดุม เงินขนาดใหญ่ เรียกว่า เสื้อปิด มีสีดำหรือคราม ตัวเสื้อรัดรูปเอวลอย ชายเสื้อยกลอยขึ้น ๒ ข้าง สาบเสื้อ ขลิบด้วยแถบผ้าสีต่างๆ ประดับด้วย กระดุมเงิน นุ่งผ้าชิ่นลายขวาง มีลวดลายสีต่างๆ ต่อเชิงด้วยผ้าสีดำ นิยมโพกศีรษะด้วยผ้า สีขาว หรือชมพู หญิงนิยมเกล้าผม มวยตรง ยอดมวยมีการม้วนผมเป็นวงกลมเรียก “มวยว่อง” นิยมเจาะหูใส่ลานเงิน สวม กำไลเงิน ส่วนผู้ชายมีทั้งการนุ่งผ้าด้ายฝืนเดียวเพื่อให้เห็นลาย สักแบบไทวนสมัยก่อน และ ชุดเต็มยศ คือ สวมเดี่ยวสะดอสีดำ หรือสีคราม สวมเสื้อเอวลอยสีดำขลิบด้วยแถบผ้าสีต่างๆ แต่รูปทรงเสื้อต่างจากหญิง นิยมโพกศีรษะด้วยผ้าขาว ชาวไทลื้อ นิยมสักหมึก คือ สักลาย ผู้หญิงนิยมสักรูปดอกไม้ตรงข้อมือทั้ง ๒ ข้าง

การแต่งกายของชาวไต้โหลงมีเอกลักษณ์ที่เด่นชัด คือ ถ้าเป็นผู้ชายจะนุ่งกางเกงขาก้วย หรือเป็นกางเกงเป้าใหญ่ เรียกเป็นภาษาไทใหญ่ว่า โก้นโห่งโย่ง และ สวมเสื้อแขนยาวคอกลมมีปกเล็กน้อยหรือบ้างก็ไม่มี ผ่ากลางอกตลอดแนวและมี กระดุมแบบถักด้วยมือตามแนว สาบเสื้อ เสื้อดังกล่าวมักจะใช้สวมเป็นเสื้อตัวนอก ส่วนเสื้อตัวในไม่จำกัดแบบ แต่ส่วนใหญ่เพื่อความเรียบร้อยจะนิยมใส่เสื้อเชิ้ตคอปกสีขาว ทั้งเสื้อและกางเกงทำมาจากผ้าฝ้ายทอมือ และจะโพกหัวด้วยผ้าสีชมพูอ่อนๆ ส่วนการแต่งกายของผู้หญิง สวมเสื้อแขนยาวหรือแขนสามส่วน นิยมตัดให้พอดีตัว นุ่งผ้าถุงยาวหรือ ชิ่น ถึงตาตุ่ม นุ่งโดยวิธีป้ายผ้าแล้วบิดเกี่ยวม้วนลงให้กระชับและมีการโพกหัวคล้ายๆ ผู้ชายด้วยผ้าเช่นเดียวกัน แต่ไม่ได้กำหนดสีผ้า

^{๑๑๗} สัมภาษณ์ คุณเก่งคำ, เลขาธิการฝ่ายวัฒนธรรมหญิงเมืองเชียงตุง, วันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

๒) การกินอยู่ เมืองเชียงตุงเป็นเมืองเกษตรกรรม ดังนั้นข้าวจึงเป็นอาหารหลักของชาวเชียงตุง โดยมีข้าวเจ้า กับข้าวเหนียว โดยมีกับและแกงแตกต่างกันไปในแต่ละหมู่บ้าน ปัจจุบันผสมผสานกันไปหมดจนไม่สามารถแยกได้ว่าเป็นอาหารของไตใด โดยแบ่งประเภทออกเป็น ๕ ประเภท^{๑๑๘} คือ

๑) กับข้าวหรือของควา ได้แก่อาหารประเภทต้มหรือแกง ผัด ยำ ทอด แอบ หรืออบ นึ่ง แค เครื่องจิ้ม เป็นต้น เช่น แกงผักอี ใส้หล่องพิก (ใส้อั่ว) ข้าวซอย (ก๋วยเตี๋ยว) แกงกระด้าง (หนังตุ๋น) ยำหน่อไม้ น้ำ ข้าวส้ม ยำหนัง แกงผักแว่น ข้าวหยั่งโหย ข้าวพิน (ข้าวค้ำคิน) แกงฮังเล อาหารไตซิ่นและไตดอย เป็นแกงล่อแลง ลาบส้า น้ำยาخم ผักกาดจ้อ แกงหลาม (ใส่เห็ดผสมข้าวสาลีและผักรวม) น้ำหนัง ไตโหลง เป็นผักจ้อ ผักกาดละเล เนื้อลู่ (ลูกชิ้นเนื้อ) ไตลื้อ เป็นน้ำพริกน้ำหมี่ แคผักโสะ ผักเร็น ลาบส้า ไตเหนือ เป็นผักส้มใส่ขมนจีน ฯลฯ

๒) ของหวานหรือขนมไต ส่วนใหญ่จะประกอบจากแป้งหรือข้าว มะพร้าว น้ำตาล ไข่และถั่ว โดยวิธีที่ต่างกัน มี ต้ม นึ่ง อบ กวน ทอด ปิ้ง เป็นต้น เช่น ข้าวแอ็บ (ข้าวมนในภาษาไตโหลง) ข้าวส่วย ข้าวลอดช่อง ถั่วพูนาว ฯลฯ

๓) ผักและผลไม้ของชาวไต คล้ายกับไทยต่างกันแต่ชื่อ ผักเร็น ผักอี ผักแห่วน หมากม่วง หมากขาม หมากลำไย หมากแตงเต้า (แตงโม) ฯลฯ

๔) เครื่องดื่ม ส่วนมากเป็นชาหรือน้ำล่า (น้ำแห้ง) และน้ำผลไม้ต่างๆ เช่น น้ำหมากนาว (หมากฝ้า) น้ำยา (รากไม้) น้ำเต้าหู้ น้ำอ้อย น้ำผึ้ง ฯลฯ

๕) ของว่างหรือของกินเล่น เช่น ข้าวตำปา (สาคุ) ข้าวพินอุ่น ข้าวซอยน้อย (ข้าวซอยอ่อน) ข้าวโฆบ ข้าวแค็บ เมี่ยงคำ หมากพลู ข้าวมนดาว หอมแดงทอด ฯลฯ

๓) กิริยามารยาท เป็นสิ่งที่แสดงออกทางวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงความเป็นผู้นุ่มนวลหรือนับถือเป็นมิตรกับทุกคนชั้นของชาวไต โดยมีการกราบการไหว้ พระรัตนตรัย ผู้หลักผู้ใหญ่ เช่นพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ครูบาอาจารย์ เป็นต้น การเดินต้องก้มเวลาเดินผ่านหน้าผู้เฒ่าผู้สูงอายุหรือเดินอย่างสุภาพ การยืน ต้องยืนอย่างสุภาพ เวลายืนกับผู้ใหญ่ เวลานั้น นั่งกับพื้น นั่งคุกเข่าพับเพียบ และไม่ยืนนั่งไขว่ห้าง^{๑๑๙} การพูดเจ้าและข้า ฯลฯ

๕) วัฒนธรรมทางสุนทรียะ

ก. ทศนศิลป์ ผลงานสร้างสรรค์ที่รับรู้ด้วยประสาทตา มองเห็นได้ด้วยตา โดยจัดเป็นสถาปัตยกรรม ปาติมากรรม และ จิตรกรรม

๑) สถาปัตยกรรม

^{๑๑๘} สัมภาษณ์ คุณเก่งคำ, เลขานุการฝ่ายวัฒนธรรมหญิงเมืองเชียงตุง, วันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๑๑๙} สัมภาษณ์ พระครูบาทิพย์ ชุตินโม, นักวิชาการเมืองเชียงตุง, วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๖.

๑.๑ สถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนา เป็นสิ่งก่อสร้างทั้งที่เป็นอาคารสถานที่และปูชนียสถาน สร้างอยู่ในวัดวาอาราม ได้แก่

๑) วิหาร อาคารสร้างขนาดใหญ่ใช้เป็นที่บำเพ็ญกุศลของพุทธศาสนิกชนทำสังฆกรรม และประดิษฐานพระพุทธรูปปฏิมากรพระประธาน อันสามารถจุพุทธศาสนิกชนได้มาก และเป็นที่พักนอนวัดของอุบาสกอุบาสิกาในช่วงพรรษา ในเมืองเชียงตุง มีวิหาร ๒ ชนิดคือ ชนิดที่มีคหิหาร(มีลมเข้า-ออก) โดยมีหลังคาวิหารเป็น ๓ ชั้น ๕ ชั้น ๗ ชั้น แท่นแก้วพระประธาน ๑ ห้องกลาง ธรรมมาสน์ ๑ ห้อง อาสน์สงฆ์หรือแท่นพระสงฆ์ ๑ ห้อง อยู่ขวาพระประธาน เป็นแบบไทซิ่น ไตลื้อ ไตดอย และไทเหนือ ส่วนชนิดที่ไม่มีคหิหารเป็นแบบไทหลง หรืออีกประการหนึ่งคือแบบไทหลง จะมีอาสน์สงฆ์อยู่ติดกับแท่นพระพุทธรูป ส่วนไตนอกนั้น อาสน์สงฆ์อยู่ทางขวามือแท่นแก้วพระพุทธรูป^{๑๒๐}

๒) โบสถ์ เป็นอาคารที่พระสงฆ์ใช้ทำ "สังฆกรรม" ๕ ประเภทคือ อุปสัมปทากรรม การบวชพระ ปวารณากรรม ปริวาสกรรม เป็นต้น ต้องสร้างให้กว้างพอจุพระสงฆ์ได้ ๒๑ รูป ถือไว้ว่าอุโบสถเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับวัดเลย จะขาดไม่ค่อยได้ แต่โบสถ์ในเชียงตุง ไม่อนุญาตให้ผู้หญิงเข้า คล้ายล้านนาไม่เหมือนไทยภาคกลาง

๓) หอไตร หรือห้องสมุดไว้สำหรับเก็บคัมภีร์ทางพุทธศาสนา เช่น พระไตรปิฎก และคัมภีร์เกี่ยวกับพุทธศาสนา ที่บันทึกไว้ในใบลาน และ ปับสา เป็นต้น

๔) ศาลาการเปรียญ เป็นศาลาขนาดใหญ่ เพื่อไว้เป็นที่ศึกษาเล่าเรียนของพระสงฆ์ โดยนิยมชั้นล่างเป็นที่รับรองศรัทธาญาติโยม ทำบุญเป็นการเฉพาะ ส่วนชั้นบนเป็นที่เล่าเรียนและที่พักของพระเณร

๕) พระสถูปเจดีย์ นิยมสร้างหลังพระวิหารตามแบบการสร้างวัดในสมัยพระเจ้าอโศก เพื่อแสดงถึงความมั่นคงของพุทธศาสนา และป้องกันอันตรายจากสิ่งไม่ดีทั้งหลาย เช่น ผีเจ้าที่ เป็นต้น

๑.๒) สถาปัตยกรรมของชาวบ้าน เป็นสิ่งที่ชาวบ้านสร้างขึ้นมาเป็นที่อยู่อาศัย ห้างนา วัดวาอาราม เป็นต้น เรือนไต เป็นเรือนที่ยกพื้นใต้ถุนสูง หลังคาเรือนในเชียงตุงทรงมะนิลาหรือปั้นหย่าเปิดจั่ว และเปิดหน้าจั่วขนาดเล็ก ปีกหลังคายื่นยาวเหมือนเรือนไทลื้อในสิบสองปันนา แต่ไม่ตกแต่งหน้าจั่ว รั้วบ้านโปร่ง ใช้กันหรือแสดงอาณาเขตของแต่ละบ้าน แต่ถ้าเป็นกลุ่มบ้านที่เป็นพี่น้องกัน ก็จะไม่มีรั้วกัน มีความโปร่งโล่งมากกว่าเรือนไทลื้อในสิบสองปันนา ลานบ้านใช้งานเอนกประสงค์ ส่วนห้องนอนปิดทึบ ส่วนที่เป็นโถงเปิดโล่งไม่ตีฝา ใช้เพียงราวกันตกเสาเรือนตั้งบนก้อนหินหรืออิฐก่อ ไม่ปักเสาลงดินเหมือนเรือนล้านนา บ้านไตเรือนมักจะเป็นการเจาะ

^{๑๒๐} สัมภาษณ์ พระครูบาแก้ว กุสโล, ผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดยางล่อ และกรรมการฝ่ายวัฒนธรรมสงฆ์, วันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๕๖.

ช่องพื้นเพื่อทำบันไดเหมือนขึ้นจากใต้ถุนเรือน^{๑๒๑} ปัจจุบันได้เปลี่ยนไปตามยุคสมัย กลายเป็นตึกและบ้านอิฐเกือบหมด โดยเฉพาะในเขตเวียงจะไม่สามารถมองเห็นบ้านเช่นสมัยก่อนได้เลย

๒) ประติมากรรมไท แสดงรูปแบบ คน สัตว์ ลวดลาย ซึ่งปรากฏให้เห็นว่าเป็นการสร้างแนวคิด แทนความจริง เช่น รูปพระพุทธรูปปฏิมากร เป็นต้น แสดงออกโดยมีเนื้อหาสาระสำคัญเกี่ยวกับรูปเคารพทางศาสนาและความเชื่อ ปุชนียบุคคล เรื่องราววรรณคดี เป็นต้น จำแนกออกดังนี้คือ ๑) งานปูนปั้นและเครื่องปั้นดินเผาแบบเซรามิก ๒) งานประติมากรรมด้านพุทธศิลป์ ๓) ลวดลายปูนปั้น มักจะประดับอยู่บนซุ้มประตูโขงและแท่นแก้วพระประธาน ในพระวิหารทุกวัด ๔) เครื่องไม้แกะสลัก ซึ่งส่วนใหญ่จะทำขึ้นด้วยความปราณีตละเอียดงดงามกว่าประเภทอื่น อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงศรัทธาในบรรพบุรุษศาสนา เช่น รูปแกะสลักไม้เป็นชุดดาวเพดานเหนือองค์พระประธาน

๓) จิตรกรรมไท เป็นจิตรศิลป์อย่างหนึ่ง ซึ่งส่งผลสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ มีคุณค่าทางศิลปะและเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าเรื่องเกี่ยวกับ ศาสนา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรมการแต่งกาย ตลอดจนการแสดงการเล่นพื้นเมืองต่างๆ ของแต่ละยุคสมัยและสาระอื่นๆ ที่ประกอบกันเป็นภาพจิตรกรรม งานจิตรกรรมให้ความรู้สึกในความงามอันบริสุทธิ์น่าชื่นชม เสริมสร้างสุนทรียภาพขึ้นในจิตใจมวลมนุษยชาติได้โดยทั่วไป นิยมเขียนบนผืนผ้า หรือภาพพระบฏ เขียนบนสมุดกระดาษข่อยหรือกระดาษสา เขียนบนไม้ บนฝาผนัง มีอยู่ ๒ แบบ คือ ๑) จิตรกรรมแบบประเพณี (Traditional Painting) เป็นศิลปะที่มีความประณีตสวยงามแสดงความรู้สึกชีวิตจิตใจและความเป็นไทยที่มีความอ่อนโยน นิยมเขียนบนฝาผนังภายในอาคารที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาและอาคารที่เกี่ยวกับบุคคลชั้นสูง เช่น โบสถ์ วิหาร โดยเขียนด้วยสีฝุ่นตามกรรมวิธีของช่างเขียนแต่โบราณ เนื้อหาที่เขียนมักเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ ทศชาติชาดก ไตรภูมิ วรรณคดี ชีวิต และพงศาวดารต่างๆ ส่วนใหญ่นิยมเขียนประดับผนังพระอุโบสถ วิหารอันเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ประกอบพิธีทางศาสนา ๒) และจิตรกรรมแบบร่วมสมัย (Contemporary Painting) เป็นศิลปะพัฒนาไปตามสภาพแวดล้อม ความเปลี่ยนแปลงของชีวิต ความเป็นอยู่ ความรู้สึกนึกคิด และความนิยมในสังคม สะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์ใหม่ของวัฒนธรรมอีกรูปแบบหนึ่งอย่างมีคุณค่าตามความนิยมของศิลปินแต่ละคน

ข. ศิลปะการแสดง เป็นงานสร้างสรรค์ด้านสุนทรียภาพที่ต้องแสดงออกหรือบรรเลงแยกออกเป็นประเภทดังนี้

๑) นาฏศิลป์ การฟ้อนรำ (การก้า) นั้นเป็นลักษณะอย่างหนึ่งของชาวเชียงใหม่ไม่สามารถแยกไว้เป็นไตซิ่น ไตลื้อ หรือไตหลวง ผสมผสานกันเกือบหมดแล้ว ที่ให้เห็นเด่นชัดคือ ไตซิ่น

^{๑๒๑} สัมภาษณ์ คุณดวงแสงลิ่ง, เลขานุการกรมการศาสนาและวัฒนธรรม เมืองเชียงใหม่, วันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๕๖.

จะเป็นฟ้อนรำนางนาค ฟ้อนไต ฟ้อนแปนทางนกยูง รำวง ไตโหลง ก็เป็นฟ้อนกำป่นกลอง ฟ้อนนก เป็นต้น ไตลื้อ ก็เป็นฟ้อนพัด ไตเหนือเป็นฟ้อนเกี่ยวข้าวและฟ้อนเมืองหลอย และละครชาวไตโหลง หรือลีเก เรียกว่า "จาดไต" ส่วนชาวไตซิ่น เรียกว่า "อะตึ่ง" ได้ประยุกต์การฟ้อนทางวัฒนธรรม ผสมผสานกับนานาประเทศ ให้เข้ากับยุคสมัย จนบางที่ไม่เหลือความดั้งเดิมไว้เลย

๒) ดนตรี มีเครื่องตีต สี ดี เป่า เครื่องตีต เช่น พิณ ซิง (ซิง) เครื่องสี เช่น ซอ สะล้อ เครื่องตี มี ตาระสับ (ระนาด) ข้อง กลอง มอ (ฆ้อง) เจิง ฉิ่ง ฉาบ เป็นต้น เครื่องเป่า มีขลุ่ย ขลุ่ยน้ำเต้า ปี่ แตร กลองซี้จี้^{๑๒๒} (เอาซี้จี้ตีตหัวกลองแทนข้าวเหนียว มีขนาดสั้น) กลองกันยาว ตอยยฮฮัน ปาน (ใช้ตีเมื่อเข้าปริวาสกรรม) หอยสังข์ ระฆัง ส่วนมากจะละเล่นกันในช่วงประเพณี ๑๒ เดือน และงานเกี่ยวกับพุทธศาสนาและงานรื่นเริงเพื่อเกิดความสามัคคีในหมู่คณะ

๓) การขับร้อง (โดยมีทำนองและจังหวะ) ซึ่งได้แสดงความเป็นอัตลักษณ์ของชาวไต อีกชนิดหนึ่งดังคำที่ว่า " เสินซิ่น ขับลื้อ ว๊อกความไต ร้องยิ่นเหนือ ซอดออย (หลอย)" คือ ไตซิ่น มีการขอ จ้อย มาต เสินซิ่น (อันเป็นอัตลักษณ์เด่นสุด) ของชาวไตซิ่น ไตลื้อ มีการ จ้อย ซอ มาต และ ขับลื้อ (อันเป็นอัตลักษณ์เด่นสุด) ไตโหลง มีการว๊อกความ (อันเป็นอัตลักษณ์เด่นสุด) เป็นต้น ไตเหนือ มีฮ้อง (ร้อง) ยิ่น (อันเป็นอัตลักษณ์เด่นสุด) เป็นต้น ไตดอย มีซอดออย (อันเป็นอัตลักษณ์เด่นสุด) เสิน จ้อย เป็นต้น รวมถึงวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ที่ว่า ประเพณี ๑๒ ไร้สกลอง ๑๕ กองคำ ๑๖^{๑๒๓} ที่ปรากฏว่ายังมีการประเพณีสืบมาจนปัจจุบัน

ทางด้านการปลูกสร้างอันเป็นส่วนที่คนทั่วไปมองเห็นได้ทางวัฒนธรรม พบว่า ลักษณะบ้านเรือนชาวไต มีทั้งเป็นตึก เรือนไม้ไผ่ เรือนไม้ มุงด้วยดินขอบ้าง ใบตองตึงบ้างที่เก็บคูดน้ำหมอกไว้ทำให้ไม่ร้อน เป็นบ้านชั้นเดียวไม้ยกพื้นใต้ถุนสูง มีก้อนหินขนาดใหญ่รองเสาบ้านเพื่อป้องกันปลวกและความชื้นเข้าทำลายเสาไม้ ใต้ถุนรับแขกหรือทำกิจกรรมอย่างอื่นได้ ถ้าเป็นชนบทจะเอาไผ่เลี้ยงวัวเลี้ยงควาย ชั้นบนมีชานยื่นออกมา (เต็น) ต้อนรับแขก และมีปลายชานอยู่หลังบ้านใกล้ห้องครัวไว้สำหรับล้างถ้วยจานและล้างหน้ายามเช้า มีห้องครัวบนบ้าน มีห้องนอน มีหิ้งพระ(เชิญพระเจ้าหรือเทวดา) มักมีหน้าต่างไม่มาก มีก็เพียงด้านเดียวเท่านั้นทำให้ภายในบ้านค่อนข้างมืด นิยมสร้างกาแลหรือแปะไผ่ไว้ที่ส่วนบนของหน้าจั่ว เพื่อความเป็นสิริมงคล และอยู่ห่างกันไม่ติดกันแอดัดงเช่นปัจจุบัน ถัดนั้นไปห่างจากบ้านนิตหนึ่งก็จะเป็นยั้งข้าวสำหรับเก็บข้าวไว้บริโภคและขาย ส่วนในเมืองส่วนมากจะเป็นบ้านดินก่อด้วยอิฐ ทรงสมัยแบบอังกฤษโบราณ ๒ ชั้น ชั้นบนจะเป็นห้องนอน ชั้นล่างจะเป็นห้องรับแขก และข้างหลังจะเป็นห้องครัว ดังภาพข้างล่างนี้

^{๑๒๒} สัมภาษณ์ พระครูบาแก้ว กุสโล, ผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดยางล่อ และกรรมการฝ่ายวัฒนธรรมสงฆ์, วันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๕๖.

^{๑๒๓} สัมภาษณ์ คุณดวงแสงลิ่ง, เลขานุการกรมการศาสนาและวัฒนธรรม เมืองเชียงตุง, วันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๕๖, และอ่านรายละเอียดได้ที่ภาคผนวก หน้า ๒๔๙.

ภาพที่ ๔.๒ สภาพบ้านเรือนโบราณในชนบทและในเขตเวียง

ปัญหาทางด้านวัฒนธรรม พบว่า เมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นเมืองเต็มไปด้วยศิลปสถาปัตยกรรมทั้งดงามล้ำค่าและควรแก่การรักษาและหวงแหนอย่างยิ่ง แต่ทว่าปัจจุบัน การสร้างวัดวิหาร การสร้างอุโบสถ ศาสนสถาน การสร้างบ้านเรือนเป็นต้น ได้เปลี่ยนแปลงไปมากจากแต่ก่อน คือสิ่งเก่าแก่ถูกรื้อสร้างให้เป็นแบบใหม่ เป็นตึกหลายๆ ชั้น ตามความนิยมทางตะวันตกและเอเชียอันเป็นวัตถุนิยมและบริโภคนิยม เช่น เรือนโน้นมีโทรทัศน์ เรือนเราก็ต้องมี โดยยอมทำทุกวิถีทางให้ได้วัตถุคือโทรทัศน์นั้นมา บางครั้งต้องส่งลูกทำงานนอกถิ่นที่อยู่ เช่น ไทย เพื่อให้ทันสมัยในยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) หูหระ ไก่เกะ เป็นที่ยอมรับในสังคมเท่านั้นเป็นใช้ได้ ดังคำที่ว่า "วัตถุใหญ่และมากย่อมบ่งบอกว่าเมืองนั้นเป็นเมืองเจริญ เป็นเมืองที่พัฒนา" บางแห่งไม่เหลือไว้แม้แต่ความเป็นวัฒนธรรมใดหรือที่สามารถรู้ได้ว่าเป็นเมืองเชียงใหม่ ก่อให้เกิดการลืมความเป็นตัวตนและสิ่งมีค่าของเมืองตนเองไป อาจเรียกได้ว่า "ข้างนอกงาม ข้างในกลวง"^{๑๒๔}

วัฒนธรรมทางด้านการคิดของชาวเชียงใหม่ ยังมีการเปลี่ยนแปลงไป ในยุคไร้พรมแดนโลกาภิวัตน์ (Globalization) เช่นนี้ ทำให้เกิดการปลูกฝังและค่านิยมแนวคิดภาคตะวันตกเข้ามาเป็นปัจจัยทำให้เกิดปัญหาทางความคิด ได้เช่นกันเช่นว่า คนดีและเป็นที่ยอมรับของคนนั้น "ต้องประกอบด้วยคุณงามความดีเอื้อเพื่อแม่และอาชีพที่สุจริต" กลับกลายเป็นว่า "ต้องประกอบด้วยวัตถุเงินทองมาก อย่างอื่นไม่จำเป็นก็ได้" คือมีเงินมาก มีบ้านใหญ่ มีรถหรู มีภรรยาสวย ลูกโก้ รู้จักคนเยอะ มีบริวารมาก เสื้อผ้าทันสมัย ของใช้มีราคาแพงๆ อย่างนี้จัดว่าได้รับการยอมรับจากสังคม ส่วนเบื้องหลังจะเป็นเช่นไรไม่สำคัญ และอีกอย่างที่ว่า ชีวิตที่สมบูรณ์นั้น "เป็นชีวิตที่พอดี" กลับกลายเป็นว่า "เป็นชีวิตที่มีมาก" นับวันปัญหาทางความคิดเช่นนี้ขยายวงกว้างยิ่งขึ้นทุกวัน ซึ่งต่างจากค่านิยมทางรัฐฉานตะวันตก ที่ยังคงหนักแน่นในค่านิยมคุณค่าภายในมากกว่าภายนอก^{๑๒๕}

^{๑๒๔} สัมภาษณ์ ดร.อนาโตน เป็ดติเยร์, อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๑๒๕} สัมภาษณ์ พระครูประวิตรวรานุกต (แสนห์ ธมมวโร, ดร.), อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, วันที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

มีข้อเสนอแนะและแนวทางการพัฒนาด้านวัฒนธรรมประเพณีดังนี้

๑) วัฒนธรรมที่ดีอยู่แล้วควรคงไว้และปฏิบัติสืบต่อไป อันไหนที่ล้าหลังและเลิกใช้ไปแล้ว หากยังสามารถปรับเปลี่ยนให้ทันสมัยควรปรับแล้วทำต่อไป ไม่ควรรับวัฒนธรรมอื่นที่เป็นจุดเด่นหรืออัตลักษณ์ที่ชัดมาเป็นของตนเอง เช่น วิหาร โบสถ์ อาคารบ้านเรือน หากว่าต้องการเปลี่ยนโฉมให้สวยงามดีกว่าเดิม ก็ควรประยุกต์ให้เหมาะสมคงลักษณะเด่นอันเป็นวัฒนธรรมไตของตนไว้ เพราะเป็นไปไม่ได้ที่จะไม่เกิดการเปลี่ยนแปลง อันมีสาเหตุจาก วัสดุ อุปกรณ์ สิ่งของนั้นเป็นสิ่งหายากและมีราคาแพงกว่า สิ่งของสมัยใหม่ ซึ่งหาง่ายและราคาไม่แพงด้วย^{๑๒๖} อย่างเช่น ชุดแต่งกายที่เป็นวัฒนธรรมจะแพงกว่า ชุดสมัยใหม่ กระเบื้องดินขอจะหายากกว่ากระเบื้องทั่วไป

๒) ควรปลูกฝังค่านิยมในการรักความเป็นไต รวมถึงค่านิยมที่เน้นคุณค่าของคนที่ข้างใน คือจิตใจมากกว่าภายนอกคือทรัพย์สินวัตถุสิ่งของ อันมีพุทธศาสนาเป็นรากฐาน ดังคำที่ว่า "ภายนอกดูดีสวยงาม แต่ภายในกลวง" ถึงแม้จะกลมกลืนผสมผสานไปกับกลุ่มชนที่มากและเป็นส่วนกลางตามหลักสากลที่วัฒนธรรมของชนกลุ่มมากย่อมมีอิทธิพลต่อชนกลุ่มน้อยก็ตาม แต่ควรคงอัตลักษณ์ของไตไว้ไม่ให้ไร้เสียอัตลักษณ์ของตน

๘) อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไต (Tai Identity) พบว่า ชาวไตมีอัตลักษณ์มานานนับ ๕,๐๐๐ กว่าปี เป็นชนผิวเหลือง เป็นสายเลือดหนึ่งของชาติพันธุ์มองโกลอยด์ ที่ยังคงมีอัตลักษณ์ไตปรากฏให้เห็นอยู่ยังมีหลายเมือง เช่น เมืองเชียงตุง เมืองปางหลวง ท่าขี้เหล็ก เมืองยอง เป็นต้น ที่แสดงว่าชาติพันธุ์ไตเหล่านี้ควรมีบ้านเมืองเป็นเอกราชของตนเองมาก่อน จึงมีวัฒนธรรมประเพณีและอัตลักษณ์สืบมาจนบัดนี้ ซึ่งอาจกล่าวด้วยเรื่องเหล่านี้คือ ภาษาหนังสือ คำพูด อาหาร การแต่งกาย สิ่งปลูกสร้าง เครื่องดนตรี ฯ ล ฯ

^{๑๒๖} สัมภาษณ์ ดร.สุพิน ฤทธิ์เพ็ญ, ครูชำนาญการพิเศษ, วันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

ตารางที่ ๔.๓ อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ชาวไต

ชาติพันธุ์	ไตขึ้น	ไตลื้อ	ไตเหนือ	ไตคอย	ไตโหลง
ภาษา หนังสือ	ไตขึ้น/ ตัวขึ้น(ธัมม์)	ไตลื้อ/ ตัวลื้อ(ธัมม์)	ไตเหนือ/ ไตเหนือ(ธัมม์)	คอย/ ตัวธัมม์	ไตโหลง/ ตัวไต
คำพูด	ขึ้น/ คล้ายล้านนา-ไทย	ลื้อ/ คล้ายลาว	ไตเหนือ/ คล้ายลื้อ-จีน	ไตคอย/ คล้ายขึ้น	ไต/ คล้าย พม่า-ไทย
อาหาร	ขึ้น/คล้ายล้านนา ไทย/จีน/ลาว	ลื้อ/คล้าย ล้านนา/จีน	เหนือ/คล้าย ล้านนา-จีน	คอย/คล้าย ล้านนา-ไทย	ไต/คล้าย พม่า/จีน
ชุด/เสื้อผ้า	ชาวขึ้น/ คล้ายล้านนา	ชาวลื้อ/ คล้ายล้านนา- ลาว	ชาวไตเหนือ คล้ายล้านนา/ ลาว	คอยเฉพาะ/ คล้ายขึ้น-พม่า	ไต/ คล้าย ล้านนา
ปลูกสร้าง เรือน/วัด	ชาวขึ้น/คล้าย ล้านนา-ไทย	ชาวลื้อ/คล้าย ล้านนา-ลาว	ไตเหนือ/ คล้ายล้านนา- ไทย-ขึ้น-ไต	คอย/ คล้ายล้านนา- ไทย-ขึ้น	ไต/คล้าย รามัญ/ -ไทย-พม่า
ดนตรี การขับร้อง	เส็น, มาต/ซอ/จ้อย/ พ็อนรำนางนา ร้าว	การขับ, มาต/ซอ/จ้อย/ พ็อนรำ ร้าว	ร้องยิ่น มาต/ซอ/จ้อย/ พ็อนรำ	เส็น, ซอ มาต/ซอ/จ้อย/ ร้าว พ็อนรำ	วอกความ พ็อนรำ ก้านก/ ไต ก้าก้อมง

จากตารางที่ ๔.๓ นั้น แสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไต ว่าด้วยด้านอัตลักษณ์ไตจะกล่าวถึงชุดเสื้อผ้าคือการแต่งกายโดยทั่วไปของชาวไตเชียงตุงเป็นตัวอย่างนั้น ผู้ชายมักจะนุ่งกางเกงขากว้างสวมเสื้อแขนยาวตัวสั้น โปกหัวด้วยผ้าทั้งชายตั้งขึ้นข้างบน นิยมสืมน้ำตาลอ่อนซึ่งทอจากฝ้ายที่เป็นสีธรรมชาติ พร้อมทั้งผ้าพาดบ่าเวลาไปวัด ผู้หญิงแต่งกายด้วยสีชุดขาดสวยงาม สวมเสื้อแขนกระบอกเป็นเสื้อเข้ารูปพอดีตัวพอดีตัว คอป้าย หรือที่เรียกว่า "เสื้อปัด" จะนุ่งผ้าถุงยาวกรอมเท้า มีผ้าโปกศีรษะและผ้าคาดเอวสีต่างๆ สวยงาม เช่น สีเขียว, สีแดงเลือดหมู มีเชิงเป็นสีล้วน ที่เชิงอาจมีลวดลายประดับด้วยลูกไม้หรือปักด้วยไหมทอง การนุ่งขึ้นปกติ จะใช้ผ้าดิบสีขาว คนที่พอมีฐานะจะประดับด้วยลูกไม้ ผู้หญิงนิยมไว้ผมยาวเกล้าผมไว้กลางหัวหรือขอผมไว้ด้านหลัง และเคียนหัวด้วยผ้า ส่วนคนชั้นเจ้านายจะประดับมวยผมด้วยดอกไม้เงินหรือทองแทนผ้าเคียนหัว

ด้วยปัจจัยการเปลี่ยนแปลงหลายด้าน ทำให้การแต่งกายแบบเก๋านี้ มักจะเห็นเฉพาะงานพิธีสำคัญ^{๑๒๗} เช่น งานปีใหม่ แต่งงาน และงานทางศาสนา นอกจากนี้ก็จะแต่งแบบสมัยใหม่ แบบเกาหลี ไทย ญี่ปุ่น และสไตล์ทางตะวันตกหรือผสมผสานแบบสมัยใหม่ไปหมด

และ ด้านอาหารการกิน ของชาวไตในเชียงตุง ได้แก่ ข้าวซอย ข้าวแรมพื้นขาว-เหลือง ข้าวเส้น (ขนมจีน) น้ำพริกถั่วเน่าแซบ น้ำพริกมะเขือส้ม หนั๋งปอง น้ำหนั๋ง น้ำผัก หน่อส้มแห้ง ข้าวโคบ-แซบ แกงฮังเล ผักกาดจ้อ คล้ายภาคเหนือของประเทศไทย รวมถึงอาหารพื้นบ้านซึ่งใช้ถั่วเน่าแซบ (ถั่วเหลืองหมักแล้วทำเป็นแผ่นตากแห้ง) แทนกะปิหรือปลาร้า อันเป็นอาหารเรียบง่ายหาได้ตามฤดูกาล เป็นอาหารตามธรรมชาติ ไม่ต้องซื้อหาอย่างเช่นปัจจุบัน ส่วนใหญ่ก็จะเก็บผักที่ปลูกไว้ตามไร่บ้านหรือสวนหลังบ้าน ไปหาปลาจากหนองน้ำ หาหน่อไม้ในป่า เป็นต้น โดยมีข้าวเหนียว (นึ่ง) เป็นหลัก โดยมากจะเป็นอาหารที่มีรสชาติด้านกลาง ไม่จัด ไม่เค็ม ไม่เผ็ด เช่นอาหารอื่นๆ เช่นอาหารพม่า ซึ่งมีน้ำมันมากและค่อนข้างเผ็ด ในขณะเดียวกันปัจจุบันนี้ อาหารบางอย่างหายากขึ้น เช่น น้ำหนั๋ง น้ำผัก จะเหลืออยู่แต่อาหารที่ชาวเมืองเชียงตุงรับประทานเป็นปกติ เช่น ข้าวซอย ข้าวพื้น โดยส่วนมากนิยมใส่ผงชูรส^{๑๒๘} ผสมผสานกันกับอาหารทั้งพม่า จีน ไทย และตะวันตก ซึ่งสามารถรับประทานกันได้ทั้งชุมชน ไม่จำกัดอยู่ในวงแคบ ซึ่งยากต่อการประกอบธุรกิจร้านอาหาร ส่งผลให้ธุรกิจไม่เจริญก้าวหน้าเพียงพอต่อการดำรงชีพ

มีข้อเสนอแนะและแนวทางการพัฒนาด้านอัตลักษณ์ใดดังนี้

๑) ควรสร้างค่านิยมในการเป็นชาตินิยมสำหรับชาวไตทุกชาติพันธุ์ ให้แต่ละไตรักษา ภาษาหนังสือ คำพูด การแต่งกาย อาหาร และพิธีกรรมทางศาสนาอย่างเข้มแข็ง รวมถึงไม่ควรเอาของคนอื่นมาผสมผสานจนลดความเด่นในอัตลักษณ์ของตน ยกเว้นบางสิ่งบางอย่างที่ต้องเอาของคนอื่นมาปรับประยุกต์ใช้เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคม

๒) ไม่ควรทิ้งอัตลักษณ์ของตนเอง แม้จะอยู่ในสถานที่ไหนก็ตาม เพื่อเป็นเครื่องรักษาอัตลักษณ์ความเป็นไตไว้ไม่ให้หายไป^{๑๒๙} ช่วยกันสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นตราบนานเท่านาน โดยจำเพาะเรื่องที่ชาวไตมีพุทธศานาเป็นหลักพึงพิงนับถือสูงสุด ที่มีคำสอนด้านการรู้จักตนเองและพัฒนาตนเอง เมื่อตนพัฒนาแล้ว เรื่องต่างๆ เช่น การเมือง เศรษฐกิจ จะถูกพัฒนาไปตาม

^{๑๒๗} สัมภาษณ์ พระสมุห์อานนท์ อาทิตตธมโม, ประธานศูนย์ศิลปวัฒนธรรมชาติพันธุ์ไท วัดท่ากระดาศ เชียงใหม่, วันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๕๗.

^{๑๒๘} สัมภาษณ์ คุณเก่งคำ, เลขาธิการฝ่ายวัฒนธรรมหญิงเมืองเชียงตุง, วันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๑๒๙} สัมภาษณ์ สมเด็จพระญาณธรรมเจ้า (ใส่ เขมจารี, ประธานสูงสุดพระสงฆ์เชียงตุง), วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

๙) ข้อเสนอแนะและแนวทางการพัฒนาอื่นๆ คือ

๑) นักศึกษาที่ไปศึกษานอกเมือง (ต่างประเทศ) ควรกลับบ้านเกิดเสียสละเวลามาร่วมมือร่วมใจกันพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมไต^{๑๓๐} ได้เจริญก้าวหน้าสืบไป โดยการจัดการศึกษาและเรื่องอื่นๆ ทุกด้าน ตามหลักการพัฒนา ๔ คือด้านกายภาพ กฎระเบียบแบบแผน ด้านจิตใจและอารมณ์ ด้านความรู้และภูมิคุ้มกันที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงไม่หยุดยั้ง^{๑๓๑} อันดับแรกคือพัฒนาบุคลากร ทั้ง ๒ ทาง คือ ทางศาสนาและทางโลก ในขณะเดียวกันทางรัฐบาลกลางก็ควรสนับสนุนช่วยเหลือทุกด้านที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนา คือพัฒนาปัจจัยความจำเป็นขั้นพื้นฐานก่อน^{๑๓๒} ถัดนั้นมาเป็นการศึกษา ให้ครบทุกส่วน ไม่ว่าจะเป็นด้านกายภาพวัตถุสิ่งของภายนอก ด้านจิตภาพความรู้ อารมณ์ ค่านิยมต่างๆ จึงจะทำให้การพัฒนาดำเนินไปอย่างสมดุล ไม่ไปสุดโต่งทางใดทางหนึ่งอย่างที่เป็นอยู่ในโลกปัจจุบันนี้ ที่เน้นพัฒนาทางด้านวัตถุ เศรษฐกิจ ฯ ล ฯ ละเลยบุคคลไปก่อให้เกิดปัญหาไม่มีสิ้นสุดอยู่เช่นนี้

สรุปได้ว่า สภาพลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมไตในเชียงใหม่ เป็นสังคมและวัฒนธรรมที่ค่อนข้างโอนเองต่อการเปลี่ยนแปลง อันมีปัจจัยมาจากอิทธิพลสังคมโลกและสังคมของประเทศใกล้เคียงคือ จีน ไทย และชาวพม่าเอง ที่มีส่วนในการผลักดันและทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมไตในเชียงใหม่ ตามกระแสโลกาภิวัตน์ที่แทรกซึมไปทั่วโลก ถ้าหากชาวไตเองยังไม่ธำรงรักษาสังคมที่สงบพอเพียงและวัฒนธรรมของตนไว้ ก็จะกลมกลืนกับนานาวัฒนธรรมจนไม่สามารถแยกได้ว่า ของตนเองเป็นเช่นไร มีคุณค่ามากมายเพียงไรนั่นเอง ดังที่เป็นอยู่ปัจจุบันนี้คือ

๑) ด้านครอบครัว นิยมการเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ไม่นิยมมีลูกสืบสกุลมาก ๒ ถึง ๓ คน ชนบทนอกเวียงนิยมมีครอบครัวตั้งแต่อายุยังน้อย ส่วนในเวียงนิยมมีครอบครัวเมื่อถึงวัยคือจบการศึกษาระดับอุดมศึกษาแล้ว ก็คือพึ่งตนเองมากขึ้น ความอบอุ่นจากครอบครัวใหญ่ได้ขาดหายไป ทำให้คนวัยชรา ต้องพึ่งพิงตัวเองคนเดียวจะไปพึ่งลูกนั้นยากแล้ว

๒) ด้านการศึกษา พัฒนาไปมากอย่างน้อยต้องเรียน ๒ ภาษาคือ ภาษาของตนกับภาษาพม่า ส่วนในเขตเวียงต้องเรียนเพิ่มอีกหลายภาษา เช่น อังกฤษ ไทย จีน เป็นต้น เพื่อเป็นอุปการะในการทำธุรกิจค้าขายดำเนินชีวิตของตนและครอบครัว ส่วนด้านพุทธศาสตร์กลับมีคนนิยมน้อยลง มุ่งเน้นไปทาง เศรษฐศาสตร์ และอื่นๆ เสียโดยมาก

๓) ด้านศาสนา/ภาษา พุทธศาสนาเป็นอันดับหนึ่ง คริสตศาสนารองลงมา และ อิสลาม และอื่นๆ พุทธศาสนายังแยกออกเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ คือ ฝ่ายเมือง(จีน) ฝ่ายไตโหลง (ไทใหญ่) และฝ่าย

^{๑๓๐} สัมภาษณ์ พระครูประวิตรวรานุยุต (แสนท์ ธมมวโร, ดร.), อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, วันที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

^{๑๓๑} สัมภาษณ์ ดร.อนาโตล เป็ลติเยร์, อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.

พม่า ลดหลั่นกันตามลำดับ ส่วนภาษา ใช้ภาษาพม่าเป็นราชการ ภาษาจีน (ตัวธรรม) รองลงมา และภาษาไตหลวง (ไทใหญ่) รองลงมาเป็นลำดับ

๔) ด้านเศรษฐกิจ ในเมืองเชียงตุง ในเขตเวียงการค้าขาย อยู่ในตลาดหลวงของเมือง และที่อื่นๆ เปิดร้านขายเครื่องอุปโภค-บริโภค โรงแรม ร้านอาหาร เป็นต้น เพื่อรองรับคนต่างประเทศ เข้าไปเยี่ยมชมและท่องเที่ยว ไม่ว่าไฟฟ้า ถนนหนทาง การติดต่อสื่อสาร เช่น โทรศัพท์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้นกำลังได้รับการพัฒนา ในชนบททำเกษตรกรรม และงานฝีมือเป็นหลัก พร้อมทั้งโยกย้ายไปทำงานต่างประเทศเช่น ไทย เป็นต้น

๕) ด้านการเมืองการปกครอง การเมืองการปกครองปัจจุบันเป็นระบบเผด็จการทหาร โดยมีสภาสันติภาพและการพัฒนาแห่งรัฐ (State Peace and Development Council : SPDC) เป็นองค์กรปกครองสูงสุด โดยมีประธานาธิบดีเป็นคุณตั้ง เส่ง ในเมืองเชียงตุง แบ่งการปกครอง ออกเป็น ๕ เขตในเวียง และหัวเอ็ง (อำเภอ) ในชนบทนอกเขตเวียงอีก ๒๐ อำเภอ มีผู้ว่าการจังหวัด-อำเภอ-ตำบล-กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นลำดับไป โดยมีพรรคการเมืองช่วยในการขับเคลื่อนและพัฒนา ประเทศ อีกทั้งมีทหารเป็นฝ่ายความมั่นคงของประเทศ

๖) ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพะ ปัจจุบันในเมืองเชียงตุง มีทรัพยากรธรรมชาติ ลดน้อยลง และมลพิษจากขยะและสิ่งอื่นๆ ทำให้สิ่งแวดล้อมไม่อยู่ในสภาพสมบูรณ์ดังเช่นเมื่อก่อน ทำให้เกิด อุทกภัยได้บ่อยขึ้น มีการตัดไม้ทำลายป่าขยายวงกว้างออกไป แม้มีการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ แต่ยังคงดำรงสังคมพอเพียงไว้ได้คือ ในนามีข้าว ในน้ำมีปลาอยู่ ส่วนเรื่องสุขภาพะ ในเมืองเชียงตุง มีสถานที่อำนวยความสะดวกมากขึ้น มีโรงพยาบาลประจำจังหวัด และมีสถานพยาบาลตามอำเภอ-ตำบล-หมู่บ้านไว้ อย่างน้อย ๑ แห่งเพื่อให้ประชาชนได้เข้าถึงความจำเป็นขั้นพื้นฐานได้ดียิ่งขึ้น

๗) ด้านวัฒนธรรม/ประเพณีไต ในเมืองเชียงตุง ยังคงรักษาวัฒนธรรมประเพณีของตน ไว้ได้ดี และปรับเปลี่ยนไปบ้าง เพื่อให้เข้ากับยุคสมัย ปรับปรุงให้ทันสมัยมากยิ่งขึ้น ปรากฏให้เห็นแม้ จะผสมกับ ล้านนา-ไทย-พม่า-จีน-ลาวบ้าง อันแสดงถึงความเชื่อมโยงกันทางด้านชนชาติพันธุ์ไท พร้อมกันนั้นก็อิทธิพลรอบข้างเข้ามาทำให้เปลี่ยนแปลงไป

๘) อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไต ปัจจุบันยังปรากฏให้เห็นคือ ภาษาตัวหนังสือ, การพูดจา, อาหารการกิน, เครื่องนุ่งห่มเสื้อผ้า, สิ่งปลูกสร้าง เช่น ศิลปกรรม, สถาปัตยกรรม เป็นต้น ที่สามารถ บอกว่าเป็นชาติพันธุ์ไหน ผสมผสานล้านนา-ไทย รามัญ-พม่า อีสาน-ลาวในเรื่องที่คล้ายกัน แต่ยังพอ แยกเป็นอัตลักษณ์ของชาวไตได้อยู่

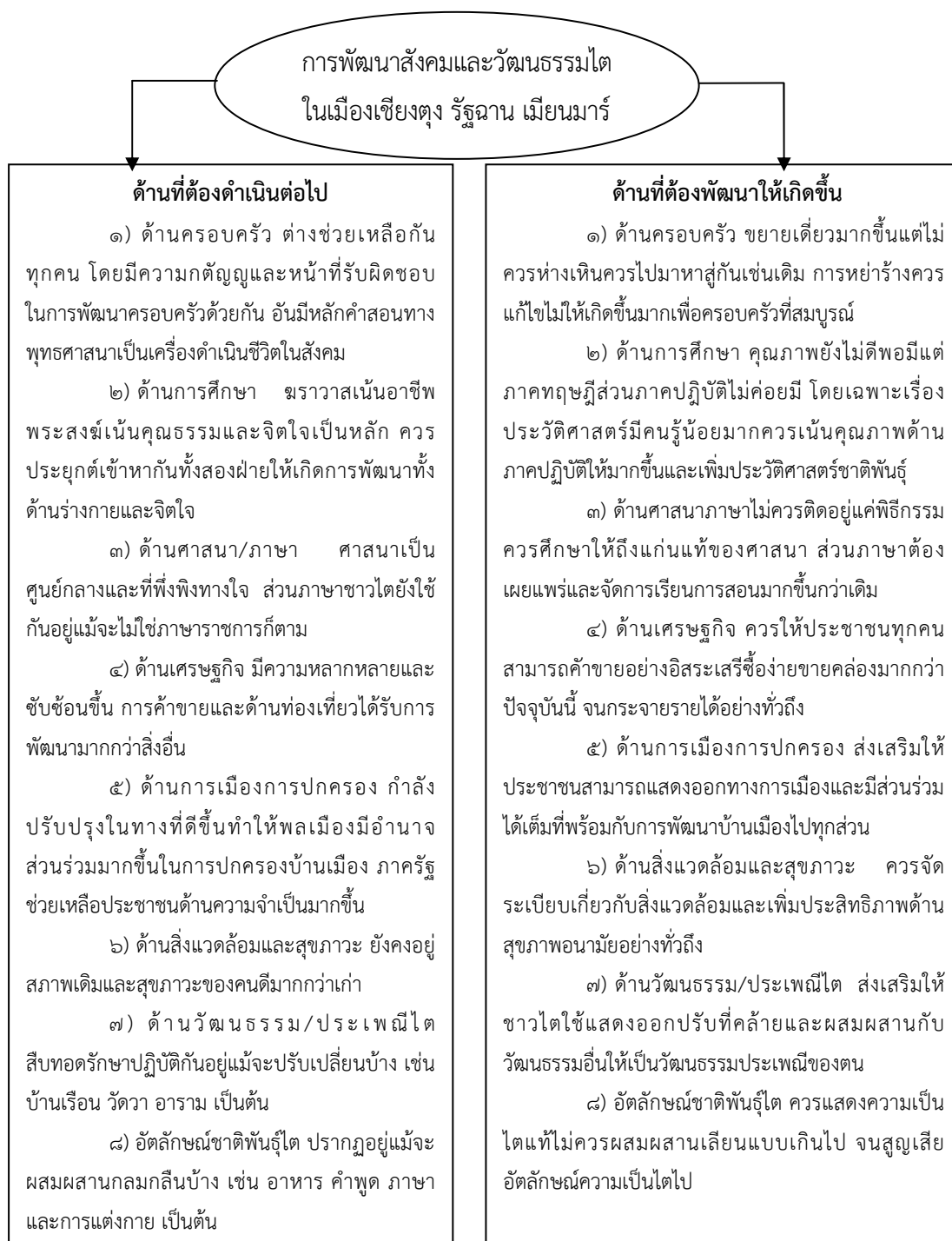
สรุปความว่า สังคมปัจจุบัน เป็นสังคมแห่งความรวดเร็วและทันสมัย หรือเรียกว่า สังคมยุคเทคโนโลยี ที่สามารถติดต่อสื่อสารเข้าถึงกันได้ด้วยอินเทอร์เน็ตและช่องทางอื่นๆ อีกมากมาย ซึ่งเป็นการแสดงออกว่า ถิ่นตนเองได้รับการพัฒนาทันสมัยกับนานาประเทศ แต่ยิ่งพัฒนาไปแม้จะ ทันสมัยกับประเทศที่พัฒนาแล้ว แต่ด้านอื่นๆ ของสังคม กลับเสื่อมโทรมเลวร้ายลงไปทุกสถานการณ์

ทำให้เกิดความแก่งแย่ง ทำร้าย แยกแยะ ไร้ความเมตตาปราณีไปทุกหนทุกแห่ง ที่เป็นเช่นนี้เนื่องมาจากการพัฒนาที่ไม่ครบองค์รวมทั้งหมดของสังคมแทนที่จะพัฒนาจากปัจเจกบุคคล คือคนก่อน กลับไปพัฒนาสิ่งอื่นก่อน จึงทำให้ปัญหาเกิดขึ้นมากมาย จากคนที่ยังไม่ได้รับการพัฒนาที่สมบูรณ์นั่นเอง เป็นการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วแต่ไม่สอดคล้องกับขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม และลักษณะทางกายภาพของท้องถิ่น ปัญหาที่ตามมาคือความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือยและไม่เห็นคุณค่า การเกิดมลภาวะ ปัญหาทางเศรษฐกิจและปัญหาสังคมต่างๆ อีกมากมาย ในขณะที่มีความพยายามทำให้เกิดการพัฒนา แต่ตนเองยังไม่พัฒนา จึงก้าวหน้าเพียงแค่ขาเดียว แต่อีกขาหนึ่ง จึงยังอยู่กับที่ ทำให้การพัฒนาไม่สามารถพัฒนาไปถึงจุดหมายได้

ดังนั้นการพัฒนานั้น จึงควรเป็นไปตามกระบวนการพัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปในทางเจริญงอกงาม ซึ่งต้องเริ่มจากการพัฒนาบุคคลทั้ง ๔ ด้านก่อน ได้แก่ ร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม โดยการพัฒนาจะเป็นไปตามลักษณะของพันธกรรมและสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน อันดับแรกควรพัฒนาด้วยตนเอง (self-initiated) ซึ่งจะต้องทำด้วยตนเอง เป็นความรับผิดชอบของผู้พัฒนา ผู้พัฒนาที่มีอิสระ และมีความรับผิดชอบที่จะเลือกพัฒนาอะไร เมื่อไหร่ และอย่างไร และรับผิดชอบต่อผลที่ตามมาจากการตัดสินใจเหล่านั้น การพัฒนานั้น (Development) ไม่ใช่แค่มีวัตถุสิ่งของหรือเครื่องมือที่ทันสมัยเพียงอย่างเดียว แต่ต้องพัฒนาไปพร้อมกันทุกส่วน ได้เกิดความเจริญ การเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดียิ่งขึ้น ในทุกด้านคือ **พัฒนากาย** ให้รู้จักติดต่อกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ **พัฒนาความประพฤติ** ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัยไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน **พัฒนาจิต** ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตา กรุณา ขยันหมั่นเพียรอดทนมีสมาธิและสดชื่นเบิกบาน เป็นสุขผ่องใส **พัฒนาปัญญา** ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลอดพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา เมื่อได้พัฒนาครบทุกส่วนแล้ว เริ่มจากบุคคลแล้ว จากนั้นการจะพัฒนาอะไร ที่ไหน กับใคร อย่่างไรจะตามมาตามสติปัญญาความสามารถของบุคคลที่พัฒนาแล้ว การพัฒนาจึงเป็นไปอย่างต่อเนื่องยั่งยืน ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามมามากพบได้น้อย

๔.๓ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย (Body of Knowledge)

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมไท ในเมืองเชียงตุง รัฐฉาน สาธารณรัฐสหภาพเมียนมาร์” ผู้วิจัยได้นำมาสรุปดังนี้

แผนภูมิที่ ๔.๒ สรุปองค์ความรู้จากการวิจัย

จากแผนภูมิที่ ๔.๒ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย เรื่อง “การพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมไท ในเมืองเชียงตุง รัฐฉานสาธารณรัฐเมียนมาร์” โดยภาพรวมดังนี้

๑) ด้านที่ต้องดำเนินต่อไป

๑) ด้านครอบครัว (Family) ในครอบครัวต่างช่วยเหลือกันทุกคน โดยมีความกตัญญู และหน้าที่รับผิดชอบในหน้าที่นั้น เช่น พ่อแม่ ลูก หลาน เขย สะใภ้ เป็นต้นพร้อมทั้งร่วมกันทำการพัฒนาครอบครัวให้มั่งมีพร้อมกับมีความสุขความเจริญด้วยกัน อันมีหลักทางพุทธศาสนาใช้ พรหมวิหาร สังคหวัตถุ เป็นต้นในการดำเนินชีวิตในสังคม

๒) ด้านการศึกษา (Education) ชาวไทเมืองเชียงตุง ส่วนมากได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง โดยฝ่ายชาวบ้านเน้นความรู้สำหรับประกอบอาชีพ บางคนในเขตเวียงเรียนโรงเรียนหลายแห่ง ใน ๑ วัน เช่นเข้าเรียนโรงเรียนภาษาจีน จากนั้นเรียนโรงเรียนรัฐบาลกลาง เย็นเข้าเรียนโรงเรียนสอนพิเศษภาษาอังกฤษเป็นต้น พระสงฆ์สอนคุณธรรมจริยธรรมพร้อมทั้งภาษาท้องถิ่นและวิชาเสริมเช่น ภาษา คณิตศาสตร์ เป็นต้น และทางด้านจิตใจเป็นหลักสำคัญ

๓) ด้านศาสนา/ภาษา (Religion and Language) ศาสนายังคงเป็นศูนย์กลางและที่พึ่งพิงทางใจสำหรับสังคมในการอยู่เย็นเป็นสุข โดยประกอบพิธีกรรมและเข้าวัดทำบุญ รักษาศีล เจริญภาวนาหนาแน่น โดยเฉพาะวันพระวันหยุดราชการเป็นวันพระกับวันอาทิตย์ ส่วนภาษาชาวไทยังใช้กันอยู่ผ่านการเขียนและการพูด แม้จะไม่ใช้ภาษาราชการอาจจะผสมบ้างตามหลักสากลที่ภาษาราชการย่อมมีอิทธิพลในวิถีชีวิตของคน แต่คำพูดยังใช้พูดจาทั่วไปมากกว่าภาษาอื่น

๔) ด้านเศรษฐกิจ (Economy) มีความหลากหลายและซับซ้อนขึ้น การค้าขายและด้านท่องเที่ยวได้รับการพัฒนามากกว่าสิ่งอื่น โดยการค้าขายมีกาตหลวงเป็นศูนย์กลาง พร้อมทั้งการค้าขายหรือประกอบธุรกิจมีความอิสระมากกว่าเดิม เพียงแต่เครื่องมือในการจะประกอบอาชีพหรือปัจจัยความจำเป็นขั้นพื้นฐานไม่เพียงพอ เช่นไฟฟ้า เป็นต้น

๕) ด้านการเมืองการปกครอง (Politic and Administration) กำลังปรับปรุงในทางที่ดีขึ้น ทำให้พลเมืองมีอำนาจส่วนร่วมมากขึ้นในการปกครองบ้านเมือง การบริหารจัดการเป็นไปตามประชาชนต้องการเช่น เริ่มพัฒนาการคมนาคม ถนนหนทาง การสื่อสาร เป็นต้น อย่างค่อยเป็นค่อยไปในทางที่ดีขึ้นกว่าเดิม

๖) ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (Environment and Healthy) ยังคงอยู่สภาพเดิมและสุขภาพของคนดีมากกว่าเก่า สังคมกว้างขึ้น ชุมชนหลากหลายขึ้นทำให้สิ่งแวดล้อมได้รับการเปลี่ยนแปลงและการจัดการที่พอดี ส่วนด้านสุขภาพมีมากขึ้นแต่ยังไม่เป็นที่ยอมรับของประชาชนมากนัก จึงไปพึ่งพาต่างชาติเช่น ประเทศไทย สิงคโปร์ เป็นต้น

๗) ด้านวัฒนธรรม/ประเพณีไท (Tai's culture and Tradition) สืบทอดรักษาปฏิบัติกันอยู่ ตามวัฒนธรรมประเพณี ๑๒ เดือนโดยไม่ขาดหายเช่น ประเพณีปีใหม่สงกรานต์ ปีใหม่ไท บวชพระบรรพชาสามเณร ตั้งธรรมเวสสันดร (เทศน์มหาชาติ) ฮอปัญฐาน มาต เส้น ซอ รวีกวาม แม้จะลดลงบ้าง ปรับเปลี่ยนไปบ้าง เช่นบ้านเรือนวัดวาอาราม เป็นต้น ตามความเปลี่ยนแปลงของโลกยุคปัจจุบันที่ไหลไปตามกระแสโลกที่ไม่เปลี่ยนแปลงไปเป็นอันไม่มี

๘) อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไท (Tai Identity) ปรากฏอยู่เสมอแม้จะผสมผสานกลืนบ้าง เช่น อาหาร คำพูด ภาษา และการแต่งกาย เป็นต้น จะพบเห็นได้ ตามร้านอาหาร การกินอยู่และการแต่งกายทั่วไป เมื่อเข้าไปสู่เมืองเชียงตุง สามารถรู้ว่าเป็นอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไท มี ไต พม่า เป็นต้น

๒) ด้านต้องพัฒนาให้เกิดขึ้น

๑) ด้านครอบครัว (Family) ครอบครัวใหญ่ลดลง ขยายเด็วมากขึ้น ทำให้ความใกล้ชิดกันเริ่มห่าง แต่ไม่ควรห่างเหินควรไปมาหาสู่กันเช่นเดิม การหย่าร้างและปัญหาครอบครัวระหว่างพ่อแม่กับลูกเริ่มเห็นเค้า ควรแก้ไขไม่ให้เกิดขึ้นมากเพื่อครอบครัวที่สมบูรณ์อยู่ดีมีสุข

๒) ด้านการศึกษา (Education) คุณภาพยังไม่ดีพอ มีแต่ภาคทฤษฎีส่วนภาคปฏิบัติไม่ค่อยมี โดยเฉพาะเรื่องประวัติศาสตร์การเมืองและวัฒนธรรมประเพณี รวมทั้งภาษาต่างประเทศ เช่น อังกฤษ มีคนรู้น้อยมากจึงต้องอาศัยวัดในการศึกษาประวัติศาสตร์ไท ผ่านภาษาไท ควร ให้ มี คุณภาพด้านภาคปฏิบัติมากขึ้น ให้เกิดประสิทธิภาพกับผู้ศึกษามากกว่าเดิม

๓) ด้านศาสนา/ภาษา (Religion and Language) ยังติดอยู่พิธีกรรมเลยไม่ถึงแก่นแท้สาระเท่าที่ควรโดยเฉพาะคำสอนของพุทธศาสนาพระสงฆ์ต้องเผยแผ่สั่งสอนมากกว่าปัจจุบันเพื่อให้ศาสนิกเข้าถึงหัวใจศาสนา ส่วนภาษาต้องเผยแผ่และจัดการเรียนการสอนมากขึ้นกว่าเดิม ให้ชาวไทได้รู้และประยุกต์ใช้ได้ดีกว่าเดิม อันจะทำให้ไม่เกิดการผสมกลมกลืนไปมากกว่านี้

๔) ด้านเศรษฐกิจ (Economy) ควรให้ประชาชนทุกคนสามารถมีอิสระเสรีในการประกอบธุรกิจ ซื้อง่ายขายคล่องมากกว่าปัจจุบันนี้ ผ่านการอบรมหรือจัดกิจกรรมส่งเสริมการทำธุรกิจเพื่อให้ชีวิตได้สะดวกสบายกว่าเดิมอันเป็นสาเหตุหนึ่งที่จะไม่ให้แรงงานทะลักไปทำงานยังต่างประเทศ เช่น ไทย เป็นต้น พร้อมกับการกระจายรายได้อย่างทั่วถึง ไม่กระจุกตัวอยู่ที่ส่วนใดส่วนหนึ่ง

๕) ด้านการเมืองการปกครอง (Politic and Administration) ให้ประชาชนสามารถแสดงออกทางการเมืองได้เต็มที่ มอบให้ประชาชน มีส่วนร่วมในด้านการเมืองการปกครองมากกว่าปัจจุบัน ในการพัฒนาบ้านเมืองร่วมกันไปทุกส่วน นักการเมืองไม่ทุจริตเพื่อประโยชน์ตน ควรมุ่งทำหน้าที่เพื่อพัฒนาบ้านเมืองให้ทันสมัยกับนานาประเทศ และทำให้ประชาชนอยู่ดีมีสุข

๖) ด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (Environment and Healthy) ควรจัดระเบียบเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมให้ถูกสุขลักษณะ และเพิ่มประสิทธิภาพด้านสุขภาพให้บริการประชาชนอย่าง

ทั่วถึงและไม่แพงมาก ทั้งส่งเสริมการรักษาทรัพยากรธรรมชาติทั้งแม่น้ำ ป่าไม้ หน้ดินหินผาให้สมบูรณ์เพื่อป้องกันภัยธรรมชาติต่างๆ เช่น อุทกภัย เป็นต้นที่เริ่มทวีความรุนแรงมากขึ้นในเขตเมือง เชียงตุงและใกล้เคียง

๗) ด้านวัฒนธรรม/ประเพณีไต (Tai's culture and Tradition) ส่งเสริมให้เรียนรู้ แล้วรับนำไปใช้ผ่านกิจกรรมหรือดนตรีเช่น มาต เสิน ซอ เป็นต้น ปรับสิ่งที่คล้ายและผสมผสานกับ วัฒนธรรมอื่นให้เป็นวัฒนธรรมประเพณีของตน ปรับค่านิยมที่ผิดโดยการเลียนแบบต่างประเทศ ให้หันมาเน้นด้านจิตใจ ไม่มุ่งเน้นค่านิยมที่ว่า บ้านใหญ่ รถหรู เงินหนัก อำนาจสูง เป็นต้น ใช้ชีวิตตาม แนววิถีวัฒนธรรมของตนอย่างพอดีพอใช้ ให้วัฒนธรรมอันล้ำค่าคงอยู่ตลอดไป

๘) อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไต (Tai Identity) ควรแสดงความเป็นไตแท้ ไม่ควร ผสมผสานหรือเลียนแบบอัตลักษณ์อื่นแล้วเหมาเอาว่าเป็น อัตลักษณ์ตนเอง จากรุ่นสู่รุ่น รวมถึงคนที่อยู่นอกประเทศ ควรอนุรักษ์รักษาอัตลักษณ์ของตน ไม่ให้สูญหายไปกับการย้ายถิ่นที่อยู่อาศัย เช่น ชาวจีน ไปที่ไหน ก็นำความเป็นจีนไปด้วย ชาวไตก็ควรเป็นเช่นเดียวกัน ควรสร้างความสำนึกร่วมความเป็นไต แล้วช่วยกันถ่ายทอด รักษาไว้ตราบนานเท่านาน